

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DEBRELİ ABDÜLKERİM EFENDİ’NİN MÎZÂNÜ’L-HURÛF VE
ŞİFÂÜ’L-EBDÂN ADLI ESERİNİN TECVÎD
LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Büşra TÜRÜT SARIHASAN

**Danışman
Doç. Dr. Kadir TAŞPINAR**

**RİZE
2024**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında, Doç. Dr. Kadir TAŞPINAR danışmanlığında, Büşra TÜRÜT SARIHASAN tarafından hazırlanan *Debreli Abdülkerim Efendi'nin Mizânü'l-Hurûf ve Şifâü'l-Ebdân Adlı Eserinin Tecvîd Literatüründeki Yeri* adlı bu tez çalışması, 21/11/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Ünvanı, Adı SOYADI

İmza

Başkan

:

Doç. Dr. Kadir TAŞPINAR

Üye

:

Dr. Öğr. Üyesi İmran ÇELİK

Üye

:

Dr. Öğr. Üyesi Osman BOSTAN

ETİK BEYANI

Temel İslam Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Debreli Abdülkerim Efendi’nin Mîzânü’l-Hurûf ve Şifâü’l-Ebdân Adlı Eserinin Tecvîd Literatüründeki Yeri” konulu tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

21/11/2024

Büşra TÜRÜT SARIHASAN

ÖN SÖZ

Kaleme yemin eden ve insana Kur'an'ı öğreten Allah'a hamd olsun. Yüce kelamını okutmak ve yaşatmak için seçkin kılarak insanlığa göndermiş olduğu sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.s) selam olsun. Yüce Allah, on dört asır evvel gönderdiği kelamını kıyamete kadar tahrifata uğramadan koruma sözünü bizzat kendisi vermiştir. Bunun için müslümanlar arasından Kur'an muhafızları seçmiştir. Kıraat ve tecvîd âlimleri bu muhafızlık görevini üstlenmiştir. Kur'an'ı güzel ve düzgün okumanın yolunu öğreten bu şerefli ilim hakkında şöhret bulan ya da bulmayan nice eserler kaleme alınmıştır. Bu tezde Debreli Abdülkerim Efendi'nin, *Mizânü'l-hurûf* ve *şifâü'l-ebdân* adlı çalışmasında tecvîd konularını ne şekilde aktardığı, şerhini yapmış olduğu *Karabaş Tecvîdi*'nden farklı olarak hangi konuları ele aldığı, eserinde kullanmış olduğu üslûp ve yöntemler gibi hususlar genel olarak ele alınacaktır. Bu çalışmayla akademik alanda yapılan çalışmalarda kaynak olarak gösterilen bu eserin tanınırlığının artması ve hakettiği konumu kazanması hedeflenmektedir.

Öncelikle bu çalışmayı hazırlamamda emeği geçen ve tecrübeleri ile desteğini esirgemeyen danışmanım saygıdeğer Doç. Dr. Kadir TAŞPINAR hocama teşekkürlerimi arz ederim. Sonrasında, tez jürisinde yer alıp çalışmanın olgunlaşmasına katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi İmran ÇELİK ve Dr. Öğr. Üyesi Osman BOSTAN hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca yetişmemde emeği geçen hocalarıma, aileme ve tez sürecinde desteğini esirgemeyen arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Büşra TÜRÜT SARIHASAN
RİZE/2024

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYANI	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1
1. TECVÎD İLMİ VE LİTERATÜRÜ	4
1.1. Tecvîd İlmî	4
1.2. Tecvîd Literatürü.....	6
1.2.1. İlk Dönem Tecvîd Eserleri	6
1.2.2. Klasik Dönem Tecvîd Eserleri	7
1.2.3. Osmanlı Dönemi Tecvîd Eserleri	10
1.2.4. Karabaş Tecvîdi ve Şerhleri	13
1.2.4.1. Karabaş Tecvîdi	14
1.2.4.2. Şerhleri.....	14
2. DEBRELİ ABDÜLKERİM EFENDİ VE MÎZÂNÜ'L-HURÛF VE ŞİFÂÜ'L- EBDÂN ADLI ESERİ	16
2.1. Müellifin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti.....	16
2.2. Müellifin Eserleri	16
2.3. Eserin Müellife Nispeti	16
2.4. Eserin Tanıtımı.....	17
2.4.1. Telif sebebi	17
2.4.2. Kaynakları	17
2.4.3. Dil-Üslup-İmla Özellikleri	18
2.4.4. Metodu.....	20
2.4.5. Nüshalar Hakkında Bilgi	22
2.5. Eserin İçeriği	22
2.5.1. Dîbâce.....	22

2.5.2. Mukaddime.....	23
2.5.3. Şerh Bölümü.....	25
2.5.3.1. Med Harfleri	25
2.5.3.2. Sebeb-i Med.....	26
2.5.3.3. Medd-i Tabi	27
2.5.3.4. Medd-i Muttasıl	28
2.5.3.5. Medd-i Munfasıl	29
2.5.3.6. Medd-i Lâzım	30
2.5.3.7. Medd-i Ârız	31
2.5.3.8. Medd-i Lîn.....	32
2.5.3.9. Tenvîn ve Nûn-u Sâkin.....	32
2.5.3.10. İhfâ.....	33
2.5.3.11. İzhar	33
2.5.3.12. İklâb	35
2.5.3.13. İdgam-ı Meal Gunne.....	35
2.5.3.14. İdgam-ı Bilâ Gunne	36
2.5.3.15. İdgam-ı Misleyn	36
2.5.3.16. İdgam-ı Mütectaniseyn	37
2.5.3.17. İdgam-ı Mütakaribeyn	38
2.5.3.18. İdgam-ı Şemsiyye	39
2.5.3.19. İzhar-ı Kameriyye.....	39
2.5.3.20. Kalkale.....	40
2.5.3.21. Ahval-i Râ.....	41
2.5.3.22. Lâm-ı Celal	41
2.5.3.23. Sıla ve Zamir	42
2.5.3.24. Sekte ve Teshîl.....	43
2.5.4. Eserde Yer Alan Diğer Konular	44
2.5.4.1. Aslî ve Fer'î Mahrec Bölgeleri	44
2.5.4.2. Harflerin Sıfatları.....	47
2.5.4.3. Kur'ân'ı Tecvîd ile Okumanın Fazileti ve Tecvîdsiz Okumanın Zararları	52
2.5.4.4. Kur'ân Hocasının Sahip Olması Gereken Âdaplar.....	53

2.5.4.5. Kur'ân-ı Kerim Öğrenmenin Şart ve Edepleri	54
2.5.4.6. Secâvendler.....	55
2.5.4.7. Lahn-ı Celî ve Lahn-ı Hafî	57
2.5.4.8. Mana Bozulacak Kadar Kur'ân'ı Yanlış ve Hatalı Okuma	61
2.5.5. Hâtime	63
3. SONUÇ.....	64
KAYNAKÇA.....	65
EKLER.....	69

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Doç. Dr. Kadir TAŞPINAR

Hazırlayan : Büşra TÜRÜT SARIHASAN

Yıl : 2024

Sayfa Sayısı : 75

ÖZET

DEBRELİ ABDÜLKERİM EFENDİ’NİN MÎZÂNÜ’L-HURÛF VE ŞİFÂÜ’L-EBDÂN ADLI ESERİNİN TECVÎD LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ

Bu çalışmada, Debreli Abdülkerim Efendi’nin *Karabaş Tecvîdi*’ne yapmış olduğu *Mîzânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân* adlı şerh çalışmasını hangi amaçla kaleme aldığı, tecvîd konularını hangi üslûp ve metotla aktardığı, hangi kaynaklardan istifade ederek eserini harmanladığı, şerh etmiş olduğu eserden farklı olarak hangi konuları işlediği gibi hususlar ele alınmaktadır. Bunun yanında söz konusu eserin sadece *Karabaş Tecvîdi* şerhi mi yoksa kısmi şerh çalışması mı sorusuna yanıt aranmış ve tecvîd literatüründeki yerini belirleme amaçlanmıştır.

Bu araştırma iki bölümden müteşekkildir; birinci bölümde tecvîd ilminin konusu, gayesi, hükmü hakkında öz bilgiler paylaşılacakla beraber tecvîd literatürü hakkında genel bir değerlendirme yapılmış, tarihte öne çıkan eserlerin hangi özellikleri ile çağdaşlarından ayrıldığı konularına kısaca temas edilmiştir. İkinci bölümde Abdülkerim Efendi’nin hayatı, ilmi kişiliği, eserleri, hocaları, eserdeki tecvîd konularını işleyiş biçimi, dil ve üslubu ele alınmaktadır. Ayrıca bu bölümde, *Karabaş Tecvîdi* şerhi dışında, eserinde yer verdiği farklı konulara da temas edilmiştir. Tez çalışması, ulaşılan bulguların ifade edildiği sonuç bölümüyle nihayete erdirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tecvîd, Mîzânü’l-Hurûf ve Şifâü’l-Ebdân, Debreli Abdülkerim Efendi, Karabaş Tecvîdi, Şerh.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Basic Islamic Sciences

Thesis Type : Master Thesis

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Kadir TAŞPINAR

Author : Büşra TÜRÜT SARIHASAN

Year : 2024

Pages : 75

ABSTRACT

THE PLACE OF DEBRELI ABDULKERİM EFENDİ’S WORK CALLED MÎZÂNÜ’L-HURÛF VE ŞİFÂÜ’L-EBDÂN IN TECVÎD LITERATURE

This study examines the purpose for which Debreli Abdülkerim Efendi wrote his commentary work on Karabaş Tecvîd, called Mîzânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân, the style and method with which he conveyed the tajweed subjects, the sources he used to compile his work, and the topics he covered that were different from the work he had commented on. In addition, the question of whether the work in question was only a commentary on Karabaş Tecvîd or a partial commentary study was sought, and its place in the tajweed literature was aimed to be determined.

This study consists of two sections; in the first section, while core information about the subject, purpose, and ruling of the science of tajweed is shared, a general evaluation of the tajweed literature is made, and the features of the prominent works in history that distinguish them from their contemporaries are briefly touched upon. In the second section, the life of Abdülkerim Efendi, his scientific personality, his works, his teachers, the way he handles the tajweed subjects in the work, his language and style are discussed. In addition, in this section, other subjects he included in his work, apart from the Karabaş tajweed commentary, are also touched upon. The thesis study is concluded with the conclusion section where the findings are expressed.

Keywords: Tecweed, Mizan al-Huruf and Shifa al-Ebdân, Debreli Abdülkerim Efendi, Karabaş Tecvîdi, Commentary.

KISALTMALAR

a.s	:	Aleyhisselam
b.	:	Bin, ibn (oğlu)
b.y.	:	Basım yeri yok
Bk.	:	Bakınız
cc	:	Celle Celalüh
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Doç.	:	Doçent
Dr.	:	Doktor
Hz.	:	Hazreti
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölüm Tarihi
Öğr.	:	Öğretim
s.a.s.	:	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkîk eden
ts.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

Çalışmanın konusu ve önemi

Yüce Allah, indirmiş olduğu kelimasını koruma sözünü bizzat kendisi vermiştir. Peygamber Efendimiz ve sahabelerden bu yana Kur'ân'ı okuma, okutma ve aktarma geleneği asırlar boyunca gerek şifahî yolla gerek yazı yoluyla inkıtaya uğramadan günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreç boyunca Allah tarafından seçilmiş Kur'ân muhafızları diyebileceğimiz tecvîd ve kıraat âlimleri kendilerine bahşedilen bu ulvî görevi liyakatle yerine getirmişlerdir. Kâinatta her zerreyi bir kaideye göre yaratıp yörünge belirleyen Yüce Rabbimizin elbette ki kelimasını belli bir nizama göre indirmiş olduğu gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Kur'ân'ın telaffuz keyfiyetini ve kaidelerini ele alan disiplin, tecvîd âlimleri tarafından “tecvîd ilmi” olarak isimlendirilmiştir. Tecvîd ilminin aktarımında şifahî yolu temsil eden “fem-i muhsin” kavramı önemini günümüzde dahi korumaktadır. Bunun yanında tecvîd ilmi ilk dönemlerden itibaren yazıyla da kaydedilmiştir. Ebû Müzâhim Mûsâ b. Ubeydillâh b. Yahyâ el-Hâkânî (ö. 325/937) *Kasîdetü'l-hâkânîyye* adlı kasîdesiyle, tecvîd ilminin kaydedilmesi ve müstakilleşmesi yolunda ilk adımı atmıştır. Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045) kaleme aldığı *er-Ri'âye li tecvîdi'l-kırae ve tahkiki lafzi't-tilâve* adlı sistematik çalışmasıyla tecvîd ilmine ivme kazandırmıştır.

Tecvîd ilminin, Ebü'l-Hayr Şemsüddin el-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *Mukaddimetü'l-Cezerî fî mâ yecibü 'ale'l-kâri'i en ya'lemehû* adlı eseriyle zirve dönemini yaşadığı kabul edilmektedir. Arapça olarak kaleme alınmış bu baş yapıtların elbette ki önemi büyüktür. Dil ve ırk ayrımı yapmayan İslâm dininin yayılması ile Kur'ân ilimlerine dair tercüme, çeviri çalışmaları yanında her milletin, kendi dilinde eserler vermesi gayet olağandır. Bu doğal gelişim süreci içerisinde Şeyh Abdurrahman Karabâşî'ye (ö. 904/1498) ait *Karabaş Tecvîdi* adlı risale müslüman Anadolu coğrafyasında asırlara yayılan büyük bir yankı uyandırmıştır. Hacmi küçük etkisi büyük olan bu eser hakkında Debeli Abdülkerim Efendi tarafından yazılmış *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân* adlı şerh çalışmasının tecvîd literatüründeki yeri, tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalarda *Karabaş Tecvîdi* üzerine yapılan iki şerh çalışması tespit edilmiştir. Bu iki şerh çalışması hakkında akademik olarak tez çalışmaları yapılmıştır. Fakat bizim ele aldığımız Debreli Abdülkerim Efendi'nin bu şerhi ise *Karabaş Tecvîdi*'ne ait üçüncü bir şerh olup üzerinde herhangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Debreli'nin bu şerhi, Abdurrahim Dursun'un tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Fakat bu aktarılmanın da bazı ekleme ve çıkarmalarla beraber yapıldığı tespit edilmiştir. Bizim alışmamızda ise, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân* adlı şerhin muhtevası çeşitli yönlerden değerlendirilmiş ve diğer tecvîd eserleri içindeki konumunu da dikkat çekilmiştir.

Karabaş Tecvîdi anıldığında akla gelen ilk şerhlerden olan *Mîzânü'l-hurûf*'un yeterince bilinmediği müşahade edilmektedir. Tanınırlığının artması ve hak ettiği şekilde yad edilmesi için yapılan bu çalışma bu açıdan önemlidir.

Çalışmanın Metodu, Yöntemi ve Kapsamı

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tecvîd ilminin gayesi, konusu, hükmü hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Ardından tecvîd literatüründe bazı özellikleriyle öne çıkan belli başlı eserler kısa bilgilerle tanıtılmıştır. İkinci bölümde Debreli Abdülkerim Efendi'nin hayatı, ilmi kişiliği, hocaları hakkında yapılan araştırmalarda fazla bilgiye ulaşılamasa da- elde edilen bilgiler aktarılmıştır. Debreli Abdülkerim Efendi'nin çalışmasının içeriği, eserde kullandığı metodu, kullandığı kaynaklar incelenmiş ve ortaya konulmuştur. *Mîzânü'l-hurûf* un içerdii konuları aktarırken öncelikle *Karabaş tecvîdi* şerhinin yapıldığı konular aktarılmış sonrasında *Karabaş tecvidin* de bulunmayıp *Mîzânü'l-hurûf* da ele alınan tecvîd konuları sıralanmıştır.

Çalışmanın yöntemi olarak öncelikle eserde anlaşılması güç Arapça ve Farsça kelimelerle bazı tamlamalar sadeleştirilmiştir. Ardından tecvîd literatürü hakkında araştırma yapılmıştır. Tecvîd literatüründe önemli bazı eserlerin öne çıkan özellikleri belirtmekle yetinilmiştir. Üzerinde çalışılan eser *Karabaş Tecvîdi* 'ne ait şerh çalışması içerdiiğinden *Karabaş Tecvîdi* ve ona yapılmış diğer şerh çalışmalarından bahsedilmiştir. Devamında, Debreli'nin bab başlıkları altında işlediği konuları anlatım üslûbu, metodu, aktarım sırasında sehven yapmış olduğu hataları değerlendirmeye tabi tutularak tecvîd konularından hangilerini ne şekilde işlediği hakkında çıkarımlarda

bulunulmuştur. Sadece bir şerh çalışması mı yoksa kendi orijinalliğini ortaya koyabilen bir eser mi sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışmada birçok hususta Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisine başvurulmuştur. İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime*'sinden istifade edilmiştir. İSAM Kütüphanesi'ndeki makalelerden ve tez çalışmalarından faydalanılmıştır. Türkiye Yazma Eserlerden müellif ve eser hakkında araştırmalar yapılmıştır. Müellif hakkında bilgi edinebilmek adına Osmanlı âlimlerinden bahseden biyografî eserlerine müracaat edilmiştir.

1. TECVÎD İLMİ VE LİTERATÜRÜ

1.1. Tecvîd İlmî

Tecvîd, kelime olarak, (جود-جودة) kökünden, tef'îl babından bir mastar olup lügatte, “Bir şeyi güzel yapmak, süslemek ve hoşça göstermek.”¹, “Bir şeyin en güzelini ortaya koymak için gayret etmek.”² gibi anlamlara gelmektedir.

Tecvîd ilmi, teorik olmasının yanında pratik yönü de olan bir disiplindir. Tecvîd ilminin kaide ve kuralları, onun teorik; bu kuralların uygulanışı da pratik yönünün olduğunu göstermektedir.³

Ebü Mûsâ el-Hâkânî, tecvîd ilminin, tanımını henüz kendi zamanında yapılmamış olmasına rağmen meşhur kasîdesinin on yedinci beytinde “hüsnü edâ” ve on ikinci beytinde “Kıraatte mahir olan kişi, her bir harfın hakkını verendir.” tabirleri ile tecvîdin hem pratik hem teorik yönünün olduğunu ortaya koymuştur.⁴

İbnü'l-Cezerî'nin, “Tecvîd, harflerin her bir sıfattan hakkını ve müstehakkını vermek ve her bir harfi aslına döndürmektir.”⁵ Tecvîd, tilavetin süsü, kıraatin ziynetidir. Harflerin hakkını vermek, derecelerini düzenlemek, harfi çıkış yerine ve aslına döndürmektir.”⁶ Tanımları ile tecvîdin teorik ve pratik yönü anlaşılmaktadır.⁷

Abdülkerim Efendi'nin açıklaması ile tecvîd, insanda bir kuvvet ve huydur ki, o kuvvet ile kişi her bir harfe gereken hakkını ve müstehakkını kolaylıkla vermeye kâdir olur.⁸

Kısaca tecvîd, Kur'ân-ı Kerim'i, harflerin mahreç ve sıfatlarını doğru şekilde telaffuz edip, belirlenmiş tilâvet kurallarına uyarak güzel ve hatasız bir şekilde okumayı öğreten ilimdir.

¹ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi* (İstanbul: Bahriye Matbaası, 1305), 1/1110.

² Ebu'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Masrî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414/1993), 3/135.

³ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin, 2013), 78.

⁴ Ali Sait Demirbaş, *İlk Manzum Tecvîd Eseri Olan el-Kasîdetü'l-Hâkânîyye'nin Tecvîd İlmindeki Yeri, Önemi ve Değerlendirilmesi* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 47.

⁵ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Mukaddimetü'l-Cezerî*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd (Cidde: Dâru Nuru'l-Mektebât, 1427/2006), 3.

⁶ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, thk. Ganim Kadduri Hamed (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1986) 59.

⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 78.

⁸ Debreli Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân* (İstanbul: Hulusi Efendi Matbaası, 1326), 6.

Abdülkerim Efendi, tecvîd öğrenmek isteyen ve Kur’ân’ın şefaatine nail olmak isteyen kimsenin, bu şerefli ilmin tarifini, konusunu, gaye ve faydasını bilmesinin elzem olduğunu ifade etmektedir.⁹

Tecvîd ilminin konusunu, genel olarak harflerin aslî ve fer’î mahreçleri, harflerin lâzımî ve ârızî sıfatları, med çeşitleri, tenvin, ihfâ, izhar, iklâb, idgam çeşitleri, kalkale, râ’nın hükümleri, lafzatullah’ın okunuşu, sıla ve zamir, sekte, teshîl, vakf gibi hususi kavramlar oluşturur.¹⁰ Bütün bu kural ve kaideleri bilip tatbik etmek okuyucunun lisanını hatadan, noksandan ve ziyadedden muhafaza eder.¹¹ Bunun yanında incelediğimiz eserde bulunan, Kur’ân’ı tecvîd ile okumanın fazileti ile tecvîdsiz okumanın zararları, hocalığın ve talebeliğin şartları, adabı ve niyetin sıhhatinin önemi, secavend, lahn kavramı, insanların çoğunun müptela oldukları yaygın okuyuş hataları gibi ifadelerde tecvîd konuları içerisinde yer almaktadır.¹²

Tecvîd ilminin gayesi, Kur’ân okurken lisanı hatadan koruyarak “*Kur’ân’ı tertil üzere oku.*”¹³ emrine itaat etmektir. Bütün bu çaba ve gayret ise esasında iki cihanda mutluluğa nail olup azap tehdidinden kurtulmaktır.¹⁴

Rabbimizin, “*Andolsun, size öyle bir kitap indirdik ki sizin bütün şeref ve şanınız ondadır.*”¹⁵ ifadesinden, yüce kitabımızı doğru okuyup iyice anladığımız ve yaşadığımız takdirde ne kadar ulvî bir görev icra ettiğimiz anlaşılmaktadır. Nitekim Abdülkerim Efendi, Kur’ân’ın emirlerini yaşayan Müslümanları, Allah’ın izniyle dünya ahiret hayatını kazanmak gibi bir ödül beklediğini hatırlatmakta ve devamında yüce kitabımızı yaşayabilmek için anlamanın, anlamak için de doğru okumanın önemini anlatmaktadır.¹⁶ Debreli Abdülkerim Efendi, Ayrıca tecvîd ilmini bilmeyen ve namazda hatalı okuyanın ibadetinin ifsad olduğunu ve bu durumda insanın cehennem tehdidi ile karşı karşıya kalacağını belirtmektedir.¹⁷ İşte bunun gibi durumlara düşmemek için bu ilm-i şerifi öğrenmeye ihtimam gösterilmesi gerektiğine

⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 6.

¹⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 5-6.

¹¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 6.

¹² Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 6.

¹³ el-Müzzemmil 73/4.

¹⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 6.

¹⁵ el-Enbiyâ 21/32.

¹⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 4.

¹⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 2.

vurgu yapan Debreli, tecvîd ilmini bilmenin önemine tümevarım yöntemiyle yer yer dikkat çekerek esas gayenin ahireti kazanmak olduğunu vurgulamaktadır.

Debreli, Tecvîd ilminin farziyyeti için, “*Hamdolsun o Allah’a ki, kitabını kuluna dosdoğru şekilde indirdi.*”¹⁸ ve “*Kur’ân’ı eğrilik bulunmayan Arap diliyle indirdik.*”¹⁹ âyet-i kerimelerini delil olarak sunmaktadır.²⁰ Hanefî fıkıh âlimlerinden Bezzâzî²¹ (ö. 827/1424) “Zümer sûresindeki bu âyette lahn’ın ittifakla haram olduğuna ve tecvîdle okumanın farz olduğuna işaret vardır.” ifadesinden yola çıkarak dört mezhebe göre Kur’ân’ı tecvîd ile okumanın farz olduğu hükmünü benimsemektedir.²²

Buradan anlaşılacağı üzere Allah’ın, lafzıyla ve manasıyla dosdoğru indirmiş olduğu kelamını bilerek hatalı okumak ona yapılmış bir hürmetsizliktir ve büyük bir vebaldir. Böylesine bir hataya düşmemek adına her müslüman Allah’ın yüce kelâmını okurken son derece dikkatli davranmalıdır.

1.2. Tecvîd Literatürü

Asırlar boyunca, Kur’ân’a hizmet ile şeref bulan müslüman âlimler tarafından nice tecvîd eserleri kaleme alınmıştır.

Tecvîd ilmi İslâm tarihinin ilk dönemlerinde, henüz müstakilleşmemiş kavramsal olarak gerek dilbilim kitapları içerisinde gerek kıraat ilmi ile iç içe olacak şekilde yazıya geçirilmiştir.²³ Her bir Müslüman tarafından öğrenilmesi gereken bu ilim belli bir süre sonra hak ettiği konum yerleşmiş ve hakkında müstakil olarak irili-ufaklı çalışmalar yapılmıştır. Bunun sonucunda zamanla tecvîd literatürü oluşmuştur. Bu başlık altında genel hatlarıyla bu literatür aktarılmaya çalışılacaktır.

1.2.1. İlk Dönem Tecvîd Eserleri

Tecvîd ilminin henüz müstakil bir ilim olmadığı dönemde, bu ilmin en temel konularını teşkil eden Kur’ân harflerinin mahreç ve sıfatları bazı dilbilim, filolojik tefsir ve kıraat eserlerinde ele alınmaktadır. Bu eserler günümüzde kıraat ve tecvîd

¹⁸ el-Kehf 18/1.

¹⁹ ez-Zümer 39/28.

²⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 25-26.

²¹ Asıl adı Hâfızüddîn Muhammed b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el- Bezzâzî olup hanefî fıkıh âlimidir.

²² Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 26.

²³ İbrahim Tetik, *Tecvîd İlmi: Tarihsel Evveliyatı, Doğuşu ve Gelişim Süreci* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 22.

ilmine dair temel ögeler barındırmaları sebebiyle önemlidir. Bu kategoride öne çıkan bazı eserlere aşağıda temas edilecektir.

Asıl adı Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferahîdî (ö. 175/791) olan Halîl b. Ahmed'e ait *Kitâbü'l-ayn* isimli eser, Arap dili lûgat çalışmasıdır.²⁴ Sesbilim konularının alt başlıklar halinde eserinde yer bulması onu farklı kılan hususlardandır.²⁵

Ebû Bîşr (Ebû Osman, Ebû'l Hasen, Ebû'l Hüseyin) Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî (ö. 180/796) Halîl b. Ahmed'in talebesidir.²⁶ Sîbeveyhi, *el-Kitâb* adlı eserinde idgam bahsi altında Arap harflerinin sayıları, mahreçleri, asıl ve furûları gibi kavramlara yer vermiştir.²⁷ Sîbeveyhi'nin bu eseri tecvîd literatürüne ait müstakîl bir eser olmasa da günümüz araştırmacılarının harflerin mahreci ve sıfatı konusunda çok sık başvurduğu eserler arasında yer almaktadır.

1.2.2. Klasik Dönem Tecvîd Eserleri

Asıl ismi Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbes b. Mucâhid et-Temîmî (ö. 324/936) olan İbn Mucâhid'e ait *Kitâbü's-Seb'a* kıraat alanında kaleme alınmış bir eserdir. Müellifin önceliği kıraat ilmi ile ilgili nakilleri aktarmak olduğundan tecvîd konuları eserin içerisinde dağınık halde bulunmaktadır. Her ne kadar kıraat ilmi öncelikli olsa da içerisindeki sâkin nûn ve tenvîn başlığının açılmış olması, ileriki dönem tecvîd müelliflerini etkileyen bir durumdur.²⁸

Tecvîd kaidelerinin az çok işlenmiş olduğu bu eserlere genel olarak bakıldığında bu şerefli ilmin müstakilleşmesine giden yolculukta önemli birer yapı taşı oldukları müşahade edilmektedir.

Tecvîd ilmine dair müstakîl eserlerin ardı ardına telif edilmesi ise hicri dördüncü ve beşinci asra tekabül etmektedir.²⁹ Hâkânî'nin kaleme aldığı *Kasîdetü'l-*

²⁴ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Halîl b. Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/309.

²⁵ Tetik, *Tecvîd İlmi: Tarihsel Evveliyatı, Doğuşu ve Gelişim Süreci*, 169.

²⁶ Mehmet Reşit Özbek, "Sîbeveyhi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/130-134.

²⁷ Sîbeveyhi Ebû Bîşr Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1408/1988), 4/431-485.

²⁸ Tetik, *Tecvîd İlmi: Tarihsel Evveliyatı, Doğuşu ve Gelişim Süreci*, 216.

²⁹ Naim Avan, "Şeyh Ahmed Antalyavî'nin Tecvîde Dâir Risâlesinin Tecvîd İlmi Açısından Değerlendirmesi", *Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/1 (2022): 76-111.

hâkâniyye (Kasîdetü'r-râiyye) Tecvîd ilminin müstakilleşme sürecini başlatan eser olarak kabul edilmektedir. Hâkânî'nin tecvîd ilmine kazandırmış olduğu bu eser elli bir beyitten oluşmaktadır. Hâkânî eserinde bütün tecvîd konularını işlememekle beraber Kur'ân okumanın manevi tarafına değinmektedir. Hâkânî'nin beyitlerinde lahn olgusunu da irdelediği görülmektedir. Eserde, Kur'ân'ı okutacak kişinin önce kendisinin doğru okuması ve kıraatın bu ilmin inceliklerini bilen âlimlerden alınmasının gerektiği, mütevâtir kıraat imamları, medler, izhar, ihfâ gibi uygulamalarla vakf ve ibtidâ, mîm ve nûn harflerinin okunuşlarında meydana gelen durumlar, Kur'an'ı okuyan kişinin aynı zamanda onun emir ve yasaklarına uymasının icap ettiği gibi hususlar ele alınmıştır. Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî (ö. 444/1053) tarafından *Şerhu kasîdeti'l-Hâkânî fi't-tecvîd* adıyla şerh edilen bu eser, *Kasîdetü Ebî Müzâhim Musa b. Ubeydullah el-Hâkânî, el-Kasîdetü'l-Hâkâniyye, el-Kasîdetu'r-râiyye fi 'ilmi'l-inşâ ve el-Kasîdetu'n-nûniyye fi't-tecvîd, el-Kasîdetü'r-râiyye* gibi isimlere sahiptir.³⁰

Bir diğer eser, Mekkî b. Ebî Tâlib'in kaleme aldığı *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kırae ve tahkîki lafzi't-tilâve* adlı çalışmasıdır. Bu eseri parlatan en önemli özelliği günümüze ulaşan ilk sistematik tecvîd çalışması olarak kabul edilmesidir.³¹ Yazar kitabına Allah'a hamd ve Peygamberimize salât ve selam ederek başlamış ve Kur'ân-ı Kerim'e hizmetin bir şeref olduğu üzerinde durmuştur. Kısa bir şekilde Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemeye teşvik ve onun sevabıyla ilgili bilgiler verdikten sonra, Kur'ân okumanın önemi ve onu okuyanın üstünlüklerine vurgu yapmıştır. Kur'ân okuyucusunun yerine getirmesi gerekli vazifeleri açıklamış ardından kâri ve mukrî de bulunması gereken vasıfları belirtmiştir.

Dânî tarafından tecvîd ilmine kazandırılan *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*³² adlı çalışma ise İbnü'l-Cezerî ve Ömer b. İbrahim el-Ca'berî (ö. 732/1332) gibi şahsiyetler de dahil olmak üzere kendisinden sonraki birçok âlime ve esere kaynaklık

³⁰ Durmuş Aslan, "Ebû Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakanî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvîd Tarihindeki Yeri" *Turkish Studies*, 13/25 (2018): 24-36

³¹ Tayyar Altıkulaç, "Mekkî b. Ebû Tâlib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/575-576.

³² Abdurrahman Çetin, "Dânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/459-461.

etmektedir.³³ Bu durum onun tecvîd ilminde ne kadar önemli bir konumda olduğunu ispat etmek için yeterlidir.

Dânî, eserinde tecvîd konularını bab başlıkları halinde işlemiştir.³⁴ Tecvîd, tahkik, tertil, hareke, sükûn, ihtilas, revm, işmam, hemzenin halleri, harflerin zıddı olan ve zıddı olmayan sıfatları gibi kavramlardan bahsetmiştir. Tenvin veya sakin nûn'un durumlarını dört başlık altında incelemiş, yine bu başlık altında izhar, ihfa, idğâm-ı meal gunne, idğâm-ı bilâ gunne, iklâb ve ihfâ konularını öz ve sistemli bir şekilde işlemiştir. İdğâm konusunu teferruatlı bir şekilde aktarmıştır. Vakfin tanımını yapmış ve dört çeşit vakf olduğundan bahsetmiştir.

Abdülvehhâb b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 462/1069) tarafından kaleme alınan *el-Mûdih (el-Muvaddah) fi't-tecvîd* adlı eserde dikkat çeken en önemli husus, lahn konusunun geniş bir şekilde ele alınmasıdır.³⁵ Eserinde mahreçlerin sayısını 16 kabul ederek incelemiş bunun yanında Halil b. Ahmed'in görüşlerine de yer vermiştir. Daha sonra aslî ve fer'î harfleri, harflerin sıfatlarını açıklamış akabinde med konusunu incelemiştir. Şeddeli harflerin durumunu ve lîn konusunu başlık açarak aktarmıştır. Tenvîn veya sâkin nûn'un hallerini geniş bir şekilde irdelenmiş hareke ve sükûn kavramlarından bahsetmiştir. İşmam ve revm kavramlarını da vakf konusu içerisinde zikretmiştir. Kıraat ve tecvîd terimlerini de genişçe işlemiştir.

Ca'berî'ye (ö. 732/1332) ait olan *Ukûdu'l-cümân fi tecvîdi'l-Kur'ân* sekiz yüz iki beyitten oluşan manzum bir eser niteliği taşımaktadır.³⁶

İbnü'l-Cezerî'ye ait olan *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd* isimli mensûr çalışma on babdan oluşmaktadır. İbnü'l-Cezerî, ilk başta döneminin ünlü kurrasını zikretmesinin ardından tecvîd kavramının tanımını yapmaktadır. Lahn, vasl-kat' gibi kavramlara eserinde yer vermesi ve bu kavramları onuncu babda genişçe işlemesi dikkat çekmektedir.³⁷

³³ Abdurrahman Çetin, *Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri*. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 226.

³⁴ Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-Dânî, *et-Tahdîd fi'l-İtkâni ve't-Tecvîd*, thk. Ganim Kaddûrî el-Hamed (Bağdat: Mektebetü Dârul-Enbâr, 1407/1988), 70-176.

³⁵ Abdülvehhâb b. Muhammed el-Kurtubî, *el-Mûdih fi't-Tecvîd*, thk. Ganim Kaddûrî el-Hamed (Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1442/2020), 77- 211 .

³⁶ M. Kemal Atik, "Ca'berî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/528.

³⁷ Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/551-557.

İbnü'l-Cezerî' ye ait *Mukaddimetü'l-Cezerî fîmâ yecibü 'ale'l-kari'i en ya'lemehû* adlı esere tarih boyunca çok sayıda şerh yazılması ve eserin çok sayıda baskısının yapılması onun önemini anlamak için yeterlidir. Manzum olarak yazılan bu kıymetli eser, hacminin küçük olmasına rağmen önemli tecvîd konularını yüz yedi beyitte toplamaktadır.³⁸ Eser, mahâric-i hurûf, sıfât-ı hurûf, tecvîdin tanımı, terkîk, ahkâmü'r-râ, tefhîm, idgam, “dâd”, “zâ”, “mîm” ve “nûn” harfleri sâkin nûn ve tenvîn'in hükümleri medler, vakf ve ibtidâ, maktû' ve mevsûl, te'nîs hâ'ları, vasl hemzesi gibi konuları kapsamaktadır.³⁹

Tecvîd literatürüne geniş bir perspektifle bakıldığında Hâkanî, Mekkî b. Ebî Tâlib, Dâni ve İbnü'l-Cezerî'nin eserlerinin kilit noktaları oluşturduğu kabul edilebilir. Tabiki burada daha çok tecvîd eseri zikredilebilir. Konuya geniş bir açıyla bakılabilmesi adına tecvîd literatürüne yön vermiş olan eserleri zikretmenin yeterli olacağı düşünülmüştür. Tecvîd konularını ihtiva eden eserler hakkında çalışmalar bulunmaktadır.⁴⁰

1.2.3. Osmanlı Dönemi Tecvîd Eserleri

Tecvîd literatürü, Osmanlı Dönemi özelinde incelendiğinde de pek kıymetli eserlerin verildiği müşahede edilmektedir.

Birgivi Mehmed Efendi'nin (ö. 981/1573) *Dürrü'l-yetim* adlı eseri ve Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin (Mar'âşî) (ö. 1145/1732) *Cühdü'l-mukil* adlı eseri Arapça olarak kaleme alınan ve kendi döneminde öne çıkan eserlerdir. Tecvîd alanında referans olarak kabul edilmeleri ise başarılarını ispatlar mahiyettedir.⁴¹ Değişik kütüphanelerde eserin 30 civarında yazma nüshası bulunmaktadır. Eserin başlangıcında beş fasıl bulunmaktadır.⁴² Yazar bu fasıllarda tecvîd ilmini, lahn kavramını, kıraat imamları ve ravilerini, harflerin mahreçleri ile ilgili bazı kavramları anlatmış sonra tekrar on bir bahis açarak mehâricü'l-hurûf, sıfâtü'l-hurûf, tefhîm ve

³⁸ Osman Bostan, “Mukaddimetü'l-Cezerî'nin Muhtevası ve Metodu”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54 (2023), 189.

³⁹ Bostan, “Mukaddimetü'l-Cezerî'nin Muhtevası ve Metodu”, 191.

⁴⁰ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 473-490.

⁴¹ Kadir Taşpınar, “Türkçe Tecvîd Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme -Karabaş Tecvîdi Örneği-”, *Yunus Emre-Mehmet Akif Armağanı Türk Edebiyatı Araştırmaları*, ed. Orhan Kemal Tavukçu - İhsan Safi - Mehmet Sait Çalka - Gülşah Şişman - Songül Karaca - Damlanur Küçükyıldız Gözelce (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021) 1/238.

⁴² Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'âşî, *Cühdü'l-Mukill*, thk. Sâlim Kaddûrî el-Hamed (Ürdün: Dâru Ammâr, 2008), 111-170.

terkîk, idğam med ve kasr, hemze-i vasl- hemze-i kat', hemzeteyn, imale, hâü'l-kinâye, vakf gibi tecvîd konularını işlemiştir. Bu bahislerden sonra Saçaklızâde, harfler adı altında yeni bir başlık açmış ve burada harfleri ayrı ayrı incelemiştir. Ayrıca Fâtîha sûresi için ayrı bir başlık açmış ve dört bahis altında söz konusu sûrede bulunan tecvîd kurallarını işlemiştir.

Tecvîd eserlerinin Türkçe olarak yazılmasına 15. asırdan itibaren başlanmıştır. Türkçe olarak telif edilen ilk tecvîd kitabı olması kuvvetle muhtemel olan *Risâle-i Münciye*, Ömer b. Ahmed (ö. VIII/XV. yüzyılın ikinci yarısı) tarafından kaleme alınmıştır. Bu kıymetli eser, *Karabaş Tecvîdi*'nden yaklaşık yarım asır önce telif edilmiş olmasına rağmen hacimli olması ve bazı siyasi etkenler sebebiyle, medrese eğitiminde tercih edilmemiş ve maalesef *Karabaş Tecvîdi* kadar şöhret bulamamıştır. *Risâle-i Münciye*de, tecvîd konularının detaylı bir şekilde ele alınması ve yazıldığı zamana kadarki tecvîd birikimini yansıtmayı onu ayrıca önemli kılmaktadır.⁴³

Hamdullah b. Hayreddîn'in (ö. 983/1575), dönemindeki hafızların hatalı okuyuşlarına tepki olarak kaleme almasıyla oluşan *Umdetü'l-irfân fî vasfî hurûfî'l-Kur'ân* adlı eserde tecvîd konularının yanında harflerin mahreç ve sıfatları da ele alınmaktadır.⁴⁴ Ayrıca müellifin, bu eseri üzerine yazmış olduğu *Cevâhirü'l-ukyân fî Şerhi Umdeti'l-irfân fî vasfî hurûfî'l-Kur'ân* adlı şerh çalışması da bulunmaktadır.

Ahmed b. Muhammed Mağnîsî'nin (ö. 1000/1591) *Terceme-i Cezerî*, Hüseyin b. Hasen es-Sirozî'nin (ö. 1000/1592) *Tecvîdü's-sahîh fî lisâni'l-fasîh*, Hüseyin b. Ali Amasî'nin (ö. 1068/1657-58) *Dürr-u meknûn*, Halil b. Salih Akkirmânî'nin (ö. 1159/1746) *Terceme-i Mukaddimeti'l-Cezeriyye* gibi eserler, İbnü'l-Cezerî'nin, *el-Mukaddime* adlı çalışmasının tercümesi ve şerhi mahiyetini taşıyan kitaplardır.⁴⁵ *Terceme-i Cezerî*'de müellif, Aliyyü'l-Kârî'ye (1014/1606) ait *el-Minehü'l-fıkriyye fî şerhi'l-mukaddimeti'l-Cezeriyye* ve Ebu Muhammed Kâsım b. Firrûh b. Halef eş-Şâtîbî'ye (ö.590/1194) ait eş-Şâtîbiyye adlı eserlerden faydalandığını bizzat kendisi ifade etmiştir.⁴⁶ Şerhinde toplamda yirmi dört farklı eseri kaynak olarak zikretmiştir. *Dürr-u meknûn* adlı risale ise 1183 beyit olup 62 varaktır. Manzum tarzda kaleme

⁴³ Kadir Taşpınar, *15. Asırda Yazılmış Türkçe Bir Tecvid Eseri Risâle-i Münciye* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2022), 177-179.

⁴⁴ Ahmet Gökdemir, *Osmanlı Tecvîd Risâleleri* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2020), 14.

⁴⁵ Gökdemir, "Osmanlı Tecvîd Risâleleri", 13.

⁴⁶ Ahmed b. Muhammed Mağnîsî, *Terceme-i Cezerî* (İstanbul: Dârü't-Tıbaati'l-Âmire, 1280/1863), 98-100.

alınmış olduğundan edebi eser niteliği de taşımaktadır. Amasî, tecvîd konularını aktarırken beyitler arsında başlıklandırmalar yapmış İbnü'l-Cezerî için medih bölümü ayırmıştır.⁴⁷ Akkirmânî ise *Terceme-i Mukaddimeti'l-Cezeriyye*'sinde önce Mukaddime beyitlerinin anlamlarını vermiş akabinde beyitlerin kendisini aktarmıştır.⁴⁸

Hamza Miskîn (ö. 1105/1694), *Tecvîd-i edâiyye*'sinde okuyucuların yaptığı yaygın hatalara yer verip bu hatalardan kurtulmanın yollarını anlatmasının yanında lahn kavramına eserinde yer vermiştir. Secâvendleri ise vakf-ı lâzım, vakf-ı mutlak, vakf-ı caiz, vakf-ı mücevvez, vakf-ı murahhas tanımlarının alametleri olarak nitelemesi dikkat çekmektedir.⁴⁹

Şumunlu Hâfız Hilmi Efendi'nin (ö. 1200/1785) arkadaşlarının isteğine binaen kaleme aldığını belirttiği *Zafer* isimli çalışması, Türkçe manzum tecvîd eserleri kategorisinde kendine yer bulmaktadır.⁵⁰ Müellifin eseri, toplamda dokuz beyitlik mukaddime, yirmi dört bâblık ana konuların işlendiği bölüm, üç bâblık tetimme ve bir hâtime olmak üzere yüz yirmi beş beyitten oluşmaktadır. Hilmî Efendi'nin, Âsım kırâatinin Hafs rivayetini esas aldığı eserinde çoğu tecvîd kaidesine yer vermesinin yanında az da olsa kıraat farklılıklarına değindiği görülmektedir. Hilmî Efendi, manzûm bir metni ezberlemenin nesre göre daha kolay olduğuna vurgu yaparak eserini manzûm kaleme almasının sebebini açıklamaktadır.⁵¹

Diyarbakırlı Hâfız Mehmed Efendi'ye (ö. 1235/1820) ait olan *Nazmü'l-ehemm fi İlmi tecvîdi'l-elzem* adlı çalışma da 19. yüzyıldaki tecvîd geleneğinin güçlü eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İki yüz yirmi dört beyitten müteşekkil bu eserde ilim talebesinin dikkat etmesi gereken edelere dikkat çekilmektedir.⁵²

⁴⁷ Hüseyin b. Ali Amasî, *Dürr-u meknûn* (Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidecizâde bölümü, 291511), 55b.

⁴⁸ Halil b. Salih Akkirmânî, *Terceme-i Mukaddimeti'l-Cezeriyye* (Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 100552), 1a-60b.

⁴⁹ Hamza Miskîn, *Tecvîd-i Edâiyye* (Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, 549063), 35a.

⁵⁰ Oğuz Yılmaz, “Şumunlu Hâfız Hilmi Efendi'nin Zafer Adlı Türkçe Manzûm Tecvîdi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (2020), 519-538.

⁵¹ Hilmî Efendi, *Zafer* (İstanbul: Dâru't-tibâ'atî'l-âmire, 1265), 3.

⁵² Oğuz Yılmaz, “Diyarbakırlı Şeyhülkurrâ Hâfız Mehmed Efendi ve ‘Nazmu'l-Ehem fi İlmi Tecvîdi'l-Elzem’ Adlı Türkçe Manzûm Tecvîd Eseri”, *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu*, ed. Ufuk Bircan - Aytaç Çoşkun - Mustafa Temel - Pınar Gürhan Kılıç (Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2017, 2/ 1301-1324).

Terceme-i Dürr-i Yetîm Seyyid Ali b. Hüseyin (Eskicizâde) (ö. 1243/1827) tarafından yazılan eser olup Birgivî'ye ait *Dürrü'l-yetîm* adlı çalışmanın tercüme ve şerhi olarak bilinmektedir.⁵³ Eskicizâde eserinde öncelikle harflerin mahreçlerini ele almıştır. Harflerin sıfatlarını ise “bab-1 sıfat-1 zatiyye” ve “bab-1 sıfat-1 ârıza” başlıklarıyla aktarmaktadır.⁵⁴ “Hâtimetü fî keyfiyyeti't-tilâve” başlığı altında ise kıraat imamlarının okuyuş tarzlarına ve lahn konusuna yer vermektedir. Son olarak “Tenbihat” bölümünde her harfin hakkında bilinmesi gereken hususları ele almaktadır.

Mehmed Zihnî Efendi'nin (ö. 1331/1913) kaleme almış olduğu *el-Kavlü's-sedîd fî ilmi't-tecvîd* adlı eseri, “Mushâf-ı şerif”, “Tilâvet” ve “Tecvîd” olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır. Özellikle “Tilâvet” başlığı altında aktardığı hafızlığın hükmü, Kur'ân'ı tekrar tekrar okumak, Kur'ân okumanın, öğrenmenin ve öğretmenin faziletleri, Kur'ân hatmi ve hatim geleneği, hatim duasının fazileti, Kur'ân'ı okuma ve dinleme âdâbı gibi konuları işlemesi eseri ayrıcalıklı kılan hususlardandır.⁵⁵

Hâfız Ahmed Ziyaüddîn (ö. 1333/1915) *Vesiletü'l-gufran* adlı çalışmayı otuz sekiz ders başlığı altında tertib etmektedir. Her ders başlığında konu ile alakalı teorik bilgi vermesinin ardından “tatbîkât” ve “suâl” başlıklarıyla konuyu pekiştirmesi eseri ayrıcalıklı kılmaktadır.⁵⁶

Bu eserlerin dışında elbette konuyla alakalı nice eserler bulunmaktadır. Çalışmada değinilen bu eserlerin çağdaşlarından sıyrılarak bazı özellikleriyle ön plana çıktığı net bir şekilde görülmektedir.

1.2.4. Karabaş Tecvîdi ve Şerhleri

Bu başlığa kadar tecvîd ilmine dair bazı eserlere temas edilmiştir. Burada ise çalışmamızla direkt bağlantılı olan *Karabaş Tecvîdi* adlı esere ve onun üzerine kaleme alınan şerh çalışmalarına temas edilecektir.

⁵³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 488.

⁵⁴ Eskicizâde Seyyid Ali b. Hüseyin, *Terceme-i dürr-i yetîm* (Atıf Efendi Ktp, Atıf Efendi 372831), 4a

⁵⁵ Mehmet Zihni Efendi, *el-Kavlü's-sedîd fî 'ilmi't-tecvîd (Tevvîd-i cedîd)* (İstanbul: Dâru't-Tibâ'atî'l-Âmire, 1328), 2/16.

⁵⁶ Taşpınar, “Türkçe Tecvîd Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme -Karabaş Tecvîdi Örneği-”, 240.

1.2.4.1. Karabaş Tecvîdi

Eserin Şeyh Abdurrahman Karabaşî'ye (ö. 904/1498) ait olduğu kabul edilmektedir.⁵⁷ Abdurrahman Karabaşî'nin hayatı ve ilmi yönüne dair kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yapılan araştırmalarda eserin içerisine müellife ve risâlenin telif sebebine dair herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. *Karabaş Tecvîdi*'nin İstanbul'daki bir baskısında (Karabaşî, 1309) “Sıbyan mekteplerine mahsustur.” ibaresi, Kur'ân-ı Kerîm'i yeni öğrenmeye başlayanlar için hazırlanma ihtimalinin olduğunu düşündürmektedir. Eserin, yazma veya matbu olmak üzere otuzdan fazla nüshasının olduğu bilinmekle beraber 1260/1844 tarihinde İstanbul'da yapılan baskısı ilk matbu baskı olarak kabul edilmektedir.⁵⁸ Popülaritesini çağdan çağa koruyan bu güzide eserin günümüzde de epeyce sadeleştirme çalışmaları vardır.⁵⁹

1.2.4.2. Şerhleri

Özlü anlatımıyla dikkatleri çeken *Karabaş Tecvîdi* hakkında, kendinden sonraki eserlere kaynaklık etmiş olması yanında daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç duyulduğundan şerh çalışmaları yapılmıştır.

Şerh-i Cedîd-i Karabaş:

Hasan b. Muhammed (ö. 1136/1723) yapmış olduğu bu şerh çalışmasını *Karabaş Tecvîdi*'ndeki bazı yerlerin izahına ihtiyaç duyulması üzerine kaleme alır. Yazma eser, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi bölümü, nr. 11'de kayıtlıdır.

Eserin mukaddime bölümünde eserin yazılış amacı, tecvîd ilminin hükmü, kıraatin sıhhat şartları, Kur'ân'ın nüzûlü, kıraat öğrenme usûlleri gibi bilgiler yer almaktadır. Hasan Efendi, şerh bölümünde ara ara diğer kurrâların usûllerine değinerek tecvîd kurallarını genel olarak Hafs rivâyeti üzerine ele almıştır. Zeyl kısmında ise harflerin mahreçlerini ve sıfatlarını detaylı bir şekilde anlatmıştır.⁶⁰ Günümüzde eserin Yasin Çöllü tarafından hazırlanmış olan metin inceleme çalışması bulunmaktadır.⁶¹

⁵⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 484.

⁵⁸ Ali İpek - Güller Nuhoglu, “Eski Harflerle Basılmış Türkçe Tecvîd, Usul-i Fıkıh ve Kıraat Eserleri”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4 (2015), 147/157.

⁵⁹ Taşpınar, “Türkçe Tecvîd Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme -Karabaş Tecvîdi Örneği-”, 242.

⁶⁰ Hasan Efendi, *Şerh-i Cedîd-i Karabaş*, (Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 633483), 1a-7a.

⁶¹ Yasin Çöllü, *Hasan b. Muhammed'in Şerh-i Cedîd-i Karabaş İsimli Eseri* (Yalova: Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 1.

Virdü'l-müfid fi şerhi't-tecvîd:

Şeyhizâde Mehmed Esad el-Hüseyînî (ö. 1264/1848) yazmış olduğu bu eserinin çeşitli nüshaları bulunmaktadır.⁶² Şârih, *Karabaş Tecvîdi'nin* kendisi ve müellifi hakkında “Marûf olup mekteplerde okunan Türkî ve latîf tecvîd-i meşhûrun müellifi olan fâzıl merhum.” ifadesini kullanmaktadır.⁶³ Şeyhizâde eserinde *Karabaş Tecvîdi*’ne ait olan kısımları parantez içerisine alır, parantez dışında kalan kısımları ise açıklayarak izah etmektedir.⁶⁴

Açıklamalarında Birgivî’nin *Dürrü'l-yetîm*’ini kaynak olarak kullanan Esad Efendi mahreç ve sıfatlarla ilgili hususları ele alır. *Karabaş Tecvîdi*’nin muhtasar olmasından dolayı bazı meseleleri içermediğini de ayrıca hatırlatır. Eserin sonunda, vakf, imâle, teshîl, lahn gibi *Karabaş Tecvîdi*’nde yer almayan tecvîd konularını da eserinde işler.⁶⁵ Günümüzde eserin Adem Çatal tarafından hazırlanmış olan metin inceleme ve transkripsiyon çalışması bulunmaktadır.⁶⁶

Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân:

Karabaş Tecvîdi’nde yer alan konuların dışında çeşitli tecvîd konularını da ihtiva eden bu kısmî şerh çalışması, tezimizin konusunu oluşturduğundan detaylı şekilde ele alınacaktır. Bunun yanında tecvîd literatüründeki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına çağdaş eserlerin zikredilmesi yerinde olacaktır.

Yapılan bu üç şerhe bakıldığında *Karabaş Tecvîdi*’nde bulunmayan diğer tecvîd konularına eserlerinde yer vermeleri adı geçen eserlerin ortak özelliği olduğu söylenebilir. Lakin bu konular birbirinden farklılık göstermiştir. *Mîzânü'l-hurûf* ve *el-Virdü'l-müfid* eserleri çağdaş eserlerdir. Her iki eserde de bab başlıklandırılmaları hemen hemen aynı sırayı takip etmiştir. Debreli, eserinde secavendler ve Kur’ân öğrenme ve öğretme adabı ilgili bilgilere yer vererek eserini kapsam olarak bir ileri boyuta taşımıştır.

⁶² Adem Çatal, *Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es’ad Efendi’nin El-Virdü’l-Müfid Fî Şerhi’t-Tecvîd İsimli Eseri (İnceleme-Metin)* (Yalova: Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022) , 41.

⁶³ Taşpınar, “Türkçe Tecvîd Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme -Karabaş Tecvîdi Örneği-”, 2021, 243.

⁶⁴ Çatal, *Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es’ad Efendi’nin El-Virdü’l-Müfid Fî Şerhi’t-Tecvîd İsimli Eseri (İnceleme-Metin)*, 42.

⁶⁵ Şeyhizade Mehmed Esad el-Hüseyînî, *el-Virdü’l-müfid fi şerhi’t-tecvîd*. (İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1896.), 1-10.

⁶⁶ Çatal, *Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es’ad Efendi’nin el-Virdü’l-Müfid fi Şerhi’t-Tecvîd İsimli Eseri (İnceleme-Metin)*, 42.

2. DEBRELİ ABDÜLKERİM EFENDİ VE MÎZÂNÜ'L-HURÛF VE ŞİFÂÜ'L-EBDÂN ADLI ESERİ

2.1. Müellifin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti

Abdülkerim b. İbrahim Efendi Debre-i Belâ'ya bağlı, Rekkalar kazası, Tırniçe (Têrnice) köyünde doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. İstanbul'da Reîsülkurrâ Mısırlı Hüseyin Hüsnü Tantâvî ve Hacıoğlu Pazarcıklı Hâfız Şeyh Ahmed Hulûsî Efendi'nin talebesidir. Abdülkerim Efendi Fatih ilçesine bağlı Halıcılar Köşkü Sokağı'ndaki Molla Şerafettin Cami-i Şerîfi'nin müezzinliğini yapmıştır. “Rumeli muallimi” ve “Dersiam Hoca Abdülkerim” diye de anılmıştır. Vefat tarihi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak *Mîzânü'l-hurûf* adındaki eserini 1 Recep 1305/14 Mart 1888 tarihinde tamamladığı bilindiğine göre bu tarihte hayatta olduğu söylenebilir.⁶⁷

2.2. Müellifin Eserleri

Müellifin *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân* isimli şerh çalışması, onu temsil eden eser konumundadır. Kendisinin ifadesiyle bu eserinde ele aldığı konuları, farklı mezhep görüşlerine yer vererek daha geniş bir biçimde kaleme aldığı *Mürşidü'l-kârî* isimli ikinci bir eseri daha bulunmaktadır.⁶⁸ Söz konusu eserin herhangi bir nüshasına ulaşılamamıştır.

2.3. Eserin Müellife Nispeti

Debreli, mukaddime bölümünde kendini “Bu zayıf kul” olarak tanıtmaktadır. Görev yapmış olduğu camide müslümanların tecvîde riayet etmeden Kur'ân okumaları sonucu namazlarının ifsad olduğunu tespit etmesi üzerine kendisinin ehliyet ve liyakat sahibi olmadığını belirterek, itibar edilen risalelerden bu eseri kaleme aldığını bizzat ifade etmektedir.

Hâtıme bölümünde ise “Şu muhtasar risâlemiz, *Mîzânü'l-hurûf* Receb-i şerifin evvelinde 1305 senesinde fakirin elinden sıkıntısız tamam oldu.” ifadesinden eseri kaleme alanın kendisi olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁷ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 7.

⁶⁸ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 7.

2.4. Eserin Tanıtımı

Bu başlıkta eser, telif sebebi, kaynakları, dil-üslup-ımla özellikleri, metodu ve nüshaları hakkında bilgi verilmek sûretiyle ele alınacaktır.

2.4.1. Telif sebebi

Debreli, eseri kaleme almasının sebebini dîbâce bölümünde açıklamaktadır. Müezzin olması sebebiyle birçok talebe ve insanların namazlarında kıraat ederken lahn-i celî ile kıraat etmelerini şahit olması sebebiyle eseri kaleme aldığını ifade etmektedir. Yanlış yapılan kıraat sonucu kılınan namazların ifsad olduğunu bunun sonucunda insanın ahiretini tehlikeye attığını fırsat buldukça vurgulamaktadır. Debreli, ahirette felah bulmayı namazı doğru kılmaya, namazı doğru kılmayı kıraati düzgün yapmaya, kıraati düzgün yapmayı ise tecvîd ilmine gereken değerin gösterilip öğrenilmesine bağlayarak güçlü bir bağ kurmaktadır. Kurmuş olduğu bu güçlü bağ onun eseri telif etmesindeki esas sebebini ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda hocalık vazifesiyle görevlendirilmiş Debreli Abdükerim Efendi'nin etrafındaki müslümanların Kur'ân kıraatinde yapmış oldukları hatalara sessiz kalamayıp harekete geçmesi erdemli ve yerinde bir davranış olarak takdire şayandır.

Abdülkerim Efendi'nin, kendi beyitlerinde eserini tanıtması sırasında “Bu risaleyi yâd edip ol bülbül.” ve “Yâd edip bülbül eder her dili.” gibi ifadeleri bulunmaktadır. Eserin ilk ve son kısmında ve mukaddime bölümünde kullandığı bu ifadelerle bakılarak Abdülkerim Efendi'nin yâd edilmek gibi bir gayesi olduğu görülmektedir. Aynı şekilde “Bir eser ve yadigâr olmak için Allah'ın yardımıyla mümin kardeşlere risâle-i muhtasara cemolundu.” ifadesi ile geride eser bırakıp sadaka-i cariye işleme veyahut hayırla yâd edilmek gibi duygu ve düşüncelerinin kendisinde hâkim olduğu söylenebilir. Nitekim ölümsüzlüğü derinden arzulayan insanoğluna dinimizce sunulmuş bir armağan olan sadaka-i cariye işlemek, hadis-i şeriflerde de teşvik edilmektedir.

2.4.2. Kaynakları

Debreli, kullandığı kaynakları belirtme konusunda genel olarak müellif ismi vermekle yetinmektedir. İbnü'l-Cezeri'nin eserlerine müracaat ettiğini cümle sonunda

parantez içerisinde (Cezerî)⁶⁹ şeklinde veyahut “İbnü’l-Cezerî buna işaret etti.”⁷⁰ şeklindeki ifadelerle belirtmektedir. Yorumlamalarında genel olarak “Ulema-i mücevvîdîn.”, “Ehl-i tecvîdîn.” hitaplarıyla genel atıfta bulunmaktadır. İmam Züfer’in⁷¹ (ö. 158/775) adını anarak onun nakletmiş olduğu hadislerle eserinde yer vermektedir. Harflerin mahreçlerini saydığı birinci babta isim olarak Ali el-Karî’yi⁷² zikretmektedir. Üçüncü babda ele aldığı Kur’ân’ı tecvîdli okumanın faideleri ve tecvîdsiz okumanın zararları başlığı altında Kur’ân okumaya teşvik edici bazı hadis ve kıssaları aktarmaktadır.⁷³

Abdülkerim Efendi, eser olarak *Şerhu’l-dürri’l-yetîm*’i medd-i ârız ve medd-i muttasıl başlıkları altında olmak üzere iki defa, *Şerhu’s-şâtıbiyye*’yi idgam-ı misleyn babında bir defa, *Şerhu’l-mukaddime*’yi ise üçüncü babda bir defa zikretmektedir.

Debrelî, birinci babta harflerin mahreçlerini açıklarken İbnü’n-Nâzım olarak bilinen Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf el-Cezerî’nin⁷⁴ *Şerhu Tayyibeti’n-neşr fi’l-kırâ’âtî’l-‘aşr* isimli eserini, üç defa kaynak olarak göstermektedir. Kaynak olarak gösterdiği bir diğer eser *Muhîtü’l-Burhânî*’dir.

2.4.3. Dil-Üslup-İmla Özellikleri

Eser Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Tecvîd kuralları açıklanırken Arapça ifadelerle yer verilmiştir. Nakletmiş olduğu hadisleri önce Arap dili sonrasında Osmanlı Türkçesi ile aktarmıştır. Osmanlı Türkçesinde Arapça ve Farsça tamlamalarının bulunduğu dikkate alırsak günümüz Türkçesi ile eseri tek okuyuşta anlamak zorlaşmaktadır. Bazı cümleleri tam anlamıyla kavrayabilmek için Osmanlı Türkçesi sözlüğüne başvurmak kaçınılmaz olmaktadır. Genel itibarıyla tecvîd ilmine âşinâ olanların okumak ve anlamakta pek zorlanmayacağı bir eser niteliği taşımaktadır.

⁶⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 8.

⁷⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 45.

⁷¹ Murteza Bedir, “Züfer b. Hüzeyl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/527.

⁷² Ahmet Özel, “Ali el-Karî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/403-405

⁷³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 20/22.

⁷⁴ Resul Akcan, *İbnü’n-Nâzım ve Şerhu Tayyibet’n-Neşr İsimli Eserinin Metodolojik Tahlili*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 73.

Debreli eserin dîbâce bölümünde harflerin mahreçlerini, mizan; harflerin sıfatlarını ise mihenk kavramıyla ilişkilendirmektedir. Öyle ki bu kavramların eserin isminin şekillenmesinde etkili oldukları görülmektedir. Bu durumda teşbih sanatını yer yer titizlikle işlemiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Teşbih sanatını işlediği bir diğer yer yirmi üçüncü babda bulunmaktadır. Debreli, lââmı tarifi şedde ile on dört tane olan idğam-ı şemsiyye harflerine uğradığında ortadan kaybolması durumunu güneş doğduğunda ay ve yıldızların ışıklarının kaybolmasına benzeterek teşbih yaptığını bizzat kendisi ifade etmektedir.⁷⁵ Eserini tanıttığı beyitlerde “Dostum zira budur bağ-ı cinânın bir güli.”, “Yâd edip bülbül eder her dili.” şeklindeki ifadeleriyle yine teşbih sanatına başvurmaktadır. Çalışmasının son kısmın da tecvîd ilmini yakut ve mercana benzetmektedir. Yine eserin okyanusta bir katre misali olduğunu söyleyerek edebi cümleler kurmaktadır.

Eserini, çoğunlukla nesir şeklinde düzenleyen Debreli, dördüncü ve beşinci bab konularını oluşturan Kur’ân’ı öğretme ve öğrenme adabı hakkındaki bilgileri ve secavend harflerini beyitler şeklinde aktarmaktadır. Dîbâce kısmında ve birinci babda nesir yazı akışı sırasında parantez içerisinde (beyt) ifadesini kullanarak ara ara şiirsel üslup kullanmaktadır. Dîbâcede eserini tanıtırken yazdığı beyitlerle ise kendi ruh penceresinden okuyucunun duygu dünyasına ulaşmaya çalışarak “İmdi birader Kur’ân’ı oku”, “Tecvîd bilmek lâzım amel hem.”, “Vakf ile revmi bilmek gerek.” gibi ifadelerle okuyucuya öğütler vermektedir. Her fırsatta Kur’ân’ı tecvîdli okuma ve öğrenmede azimli olma hususunda okuyucuyu ayık tutmaya ve teşvik etmeye çalışmaktadır.

Üslubu, akla, kalbe ve ruha dokunacak şekilde olan Debrelinin, “Tecvîd öğrenmeye talip olan zat-ı şerif.”, “Azizim dinle sözümü.” gibi ifadeleri bu ilimde ihtisas yapan veyahut bu ilimi öğrenip tatbik etmek isteyen herkese kıymetli bir görevi ifa ettiğini hissettirmektedir.

“Dahî”, “Dahî bil ki.”, “Bilesin ki.”, “Evvela bilesin ki.”, “Gafil olma.” “Malum ola ki.”, gibi okuyucunun dikkatini celbetmek için sık kullandığı tabirler de bulunmaktadır. “Talib-i tecvit olan zat.”, “Kur’ân’ın lanetinden kurtulup şefaati uzmasını kasteden zat.”, “Aşk-u Kur’ân olan zatlara.” gibi hitaplarla ise tecvîd iliminin esasında neden gerekli olduğunun sinyalini vermektedir. Büyük bir kısmı şerhten

⁷⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 40.

oluşan bu eserin hemen hemen her sayfasında “Yani” “A‘ni” gibi kelimeler karşımıza çıkmaktadır.

Tecvîd terimlerine dair yapmış olduğu açıklamalarda “Kaçan” kelimesini açıklayarak “Ne vakit” manasında kullanmaktadır. Burada *Karabaş tecvîdi*’nde geçen kelimeleri dahi açıklama yoluna gittiği görülmektedir.

Debreli eseri boyunca konuların bitimlerinde “Anla, kavra, bunu böyle bil.” manasına gelen Arapça kökenli “Fefhem” ifadesini kullanmaktadır. Böyle yaparak okuyucuyla sıkı bir yakınlık kurmaya çalışmaktadır.

Bab başlığı veyahut konu bitimlerinde “Allahu e‘lemu bi’s-savâb/doğrusunu Allah bilir.” ibaresini ara ara kullanmaktadır. Dualarını genelde Arapça ibarelerle yapmaktadır.

İmla konusunda ise noktalama işaretleri bulunmadığından ve bazı yerlerde cümlelerin devrik olması anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bunun dışında dişlerin isimleri veya mahreç bölgelerini açıklarken sıralı şekilde gitmesi bir süre sonra okuyucuyu rahatlatmakta böylelikle eser akıcı bir anlatıma kavuşmaktadır.

2.4.4. Metodu

Debreli, eserine besmele, hamdele ve salvele ile giriş yapmaktadır. Şerh bölümünde bunu yinelemektedir. Son kısmında da aynı şekilde hamd, salavat ve dualarla bitirmektedir.

Bilgiyi işleme açısından ele alınacak olursa öncelikle tecvîd ilminin temel konusunu oluşturan harflerin mahreç ve sıfatlarını aktararak başlamaktadır. Dil şablonunu aktararak dişleri ve ardından ayrı ayrı on yedi mahreç yerini açıklamaktadır. Mahreç yerlerini açıklarken birinci mahreç, ikinci mahreç.... on yedinci mahreç şeklinde belirterek harflerin mahreçlerini, paragraf içinde sıralamaktadır. Konunun sonunda pekiştirme yapmak ve başka bilgileri de aktarmak için sual cevap şeklinde sıkça kullandığı bir yöntemle başvurmaktadır.⁷⁶

Debreli, harflerin sıfatlarını, bir harfe ait olan bütün sıfatları tek bir kutucukta toparlanacak şekilde sistematize etmiştir. Ârizî sıfatların tanıtımında da aynı yöntemi

⁷⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 8-12.

kullanmıştır. Harflerin ârizî sıfatları konusunda bu denli kategorizeye önem verip kutucuklandırma yoluna gitmesi eserin en dikkat çeken yönü olmuştur.⁷⁷

Eser de bütün konular bab başlıkları altında aktarılması sebebiyle genel olarak intizam yakalanmıştır. Fakat bab başlıklarını, sayfa yazısından ayırarak belirginleştirme konusunda karmaşık davranılmıştır. Dört, beş, yedi, sekiz, on, on bir, on üç, on dört, on altı, on sekiz, on dokuz, yirmi, yirmi bir, yirmi iki, yirmi üç, yirmi dört, yirmi beş ve yirmi altıncı bab başlıklarını sayfa enini boydan boya kaplayan uzun çizgilerle sayfa yazısından ayırarak belirginleştirilmiştir. Diğer bab başlıkları, ya sayfa içerisinde ilk bakışta ayırt edilemez halde ya da iki yanında parantez üzerinde de çizgi olacak şekilde kısmen belirgin olacak şekilde atılmıştır. Başlıklandırmaların neden bu şekilde yapıldığına dair Debreli'nin bir açıklaması bulunmamaktadır. Akla ilk olarak yazılan konunun, Karabaş tecvîdinde bulunup bulunmaması durumuna göre başlıklandırmaya gidildiği gelse de başlıklandırma incelendiğinde bu fikrin yanlış olduğu görülmektedir.

Karabaş tecvîdi şerhine altıncı babdan itibaren başlayan Abdülkerim Efendi konuyu aktarmaya, genel olarak terimin lügat manası, ardından ıstılah manasını vererek başlamaktadır. Yapmış olduğu tarifleri de tekrar tekrar açıklama yoluna gitmektedir. Ardından pekiştirme yapmak için soru sorup cevabını vererek tekrar açıklamada bulunmaktadır. Terimin çeşitleri var ise kaç olduğunu belirttikten sonra anlatımını örneklerle desteklemektedir.

Debreli, *Mizânü'l-hurûf*'unda çoğunlukla Hafs rivâyeti ve Şatıbiyye tariki üzerinden konuları aktarmış olmasının yanında lam-ı celâl ve idgam-ı mütecâniseyn kavramalarına örnek verirken *en-Neşr* kaynaklı Tayyibe tarikinden aktarımlarda bulunmaktadır. Şarihin kullanmış olduğu bu yöntem *Karabaş tecvîdi*'ni şerh etmekle kalmayıp daha kapsamlı bir eser ortaya koyduğunu göstermektedir.

Hadis aktarımlarında ise çoğunlukla önce Arapça metnini aktardıktan sonra Türkçe anlamını vermektedir. Bazen de direkt olarak bir hadisi, Arapçasını vermeden Türkçe olarak nakletmektedir.

⁷⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 13-19.

2.4.5. Nüshalar Hakkında Bilgi

Eserin, Süleymaniye Kütüphanesinde Tahir Ağa Tekkesi koleksiyonu ve Hazreti Nasuhi Dergâhı Matbu koleksiyonu olmak üzere iki kayıtlı matbu nüshası bulunmaktadır. Eserin ismi, Tahir Ağa Tekkesi koleksiyonunda bulunan nüshada *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân* olarak, diğer koleksiyonda ise sadece *Mîzânü'l-hurûf* olarak kayda geçirilmiştir. Debrelî Abdülkerim Efendi bu risalesini 1 Recep 1305/14 Mart 1888 tarihinde tamamlamıştır. Risalenin bir diğer nüshası Maarif Nezaret-i Celilesi'nin ruhsatıyla 4 Recep 1305/17 Mart 1888 tarihinde Urfalı Hacı Halil Efendi Matbaası'nda basılmıştır.

Berlin Kütüphanesinde Hs.or. 14876 olarak kayıtlı bir nüshası daha bulunmaktadır. Nüsha Hulusi Efendi Matbaası'nda basılan nüshadan istinsah edilmiştir.⁷⁸

Çalışmamız, Tahir Ağa Tekkesi koleksiyonunda kayıtlı nüsha esas alınarak oluşturulmuştur. Eser toplamda 52 sayfadır. Genelde sayfalardaki satır sayıları yirmi beştir. İlk sayfadaki süslemeler farklı tarzda yapılmıştır. Kur'ân'ı okuma ve okutma adabı, secavendler gibi konular beyitler halinde kutucuk içerisinde aktarılmıştır. Eser içerisinde bu gibi değişiklikler yapılmasından dolayı bazı sayfalarda satır sayıları değişiklik göstermektedir.

2.5. Eserin İçeriği

Eser, dîbâce, mukaddime, şerh bölümü ve hâtime olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır.

2.5.1. Dîbâce

Abdülkerim Efendi, önsöz niteliğinde olan dîbâcede; besmele, hamdele, salvele ve Allah'tan yardım dileyerek giriş yapmaktadır. Harflerin mahreç ve sıfatlarına değinerek ve teşbihte bulunarak okuyucuyu tefekküre sevk etmektedir. Mahreç ile harflerin sıhhati ve fesadının bilinmesini, “mîzân” kavramıyla ilişkilendirdiği gibi harflerin sıfatları ile harfin, kuvveti-zayıflığı, azlığı-çokluğu ve cereyanı-hapsolması şeklinde sahip olduğu özellikleri “mihenik” kavramıyla

⁷⁸ Güler Doğan Averbek, “Berlin Devlet Kütüphanesi'nde Bulunan Türkçe Yazmalar”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 24 (2020), 5.

ilişkilendirmektedir. Burada mîzân-mahreç ve sıfat-mihenik benzetmeleri ile anlatımı kuvvetlendirmesi dikkat çekmektedir. Debreli'nin, mîzân-mahreç arasında kurmuş olduğu bağın eserinin ismine sirayet ettiği görülmektedir.⁷⁹

2.5.2. Mukaddime

Müellif, mukaddime kısmına, hava, nefes, ses ve harfin birbirleriyle olan bağlantısını anlatarak başlamaktadır. Bu bağlamı kurmasının sonucunda ise namaz kılan kişinin, namazda kendi duyacak kadar okuması gerektiğini, kalbinden okuduğunda namazın sahih olmayacağını ifade etmektedir.⁸⁰

Harflerin Basra ekolünde yirmi dokuz, Kûfe ekolünde ise yirmi sekiz tane olduğunu belirten Debreli, bu harflerin talim edilirken harfin sakın kılınarak baş tarafına bir elif getirilmek sûretiyle okunması gerektiğinden veya harfi harekeli okuyarak seslendirilmesi gerektiğinden her birine örnekler vererek bahsetmektedir.⁸¹

Kadın erkek her müslümanın, harflerin mahreç ve sıfatlarını tâlim edip bilmesi gerektiğini hatta bunun vacip olduğunu, tertil ayetini izah ederek vurgulayan ve ardından lahn kavramına değinen Abdülkerim Efendi, lahn-i hafî olursa okuyucunun günahkâr olacağını, lahn-i celide ise Kur'ân kıraatine ekleme çıkarma yapıldığından böyle bir kıraatin Kur'ân olmaktan çıkacağını belirtmektedir.⁸²

Abdülkerim Efendi, müezzinlik yapmış olduğu zamanda insanların Kur'ân okurken harflerin mahreç ve sıfatlarına az riayet ettiklerini ve tecvîd ilminin öğrenilmemesinden dolayı namazlarının ifsad olduğunu müşahade etmesi sonucunda, müslüman kardeşler için resâil-i mutebere olarak nitelendirdiği *Karabaş tecvîdi* 'nden; özlü bir yapıya sahip olan eserinde, tecvîd kurallarını topladığını ifade etmektedir. Zamanında, tecvîd risaleleri her ne kadar okunuyor olsa da sadece babların okunduğunu, bir üstadın ağzından alınması gereken harflerin mahreç ve sıfatlarının tahsilinin inkıtaya uğradığını bizlere aktarmaktadır.⁸³

Mukaddime içerisinde kendine ait beyti bulunan Abdülkerim Efendi,

“Bağı fazl içinde gelmiştir faziletli çok veli

Faziletli bahçenin amma bir gülüdür bu risale bir gülü

⁷⁹ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 2.

⁸⁰ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 2-3.

⁸¹ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 3.

⁸² Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 3.

⁸³ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 4.

Her kim okursa onu bülbül gibi olur dili
Dostum zira budur bağı cinânın bir güli”, ifadeleriyle eserini latif bir şekilde
tanıttıktan sonra eserin içerisinde bulunan bab başlıklarını sırayla aktarmaktadır.

Bu bablar şu şekildedir:

Birinci bab: Usul-ü mehâric, furû-u mehâric ve dişler,

İkinci bab: Harflerin sıfatları,

Üçüncü bab: Kur’ân’ı tecvîdli okumanın fazileti ve tecvîdsiz okumanın zararı,

Dördüncü bab: Muallim olmanın şartı ve adabı, niyetin sıhhati,

Beşinci bab: Öğrenmenin şartı ve adabı, niyetin sıhhati,

Altıncı bab: Med harfleri,

Yedinci bab: Med sebepleri,

Sekizinci bab: Medd-i tabî,

Dokuzuncu bab: Medd-i muttasıl,

Onuncu bab: Medd-i munfasıl

On birinci bab: Medd-i lâzım,

On ikinci bab: Medd-i ârız,

On üçüncü bab: Medd-i lîn,

On dördüncü bab: Tenvin,

On beşinci bab: İhfâ,

On altıncı bab: İzhar,

On yedinci bab: İklâb,

On sekizinci bab: İdgam-ı meal gunne,

On dokuzuncu bab: İdgam-ı bila gunne,

Yirminci bab: İdgam-ı misleyn,

Yirmi birinci bab: İdgam-ı mütecâniseyn,

Yirmi ikinci bab: İdgam-ı mütekaribeyn,

Yirmi üçüncü bab: İdgam-ı şemsiyye,

Yirmi dördüncü bab: İzhar-ı kameriyye,

Yirmi beşinci bab: Kalkale,

Yirmi altıncı bab: Ra’nın hükümleri,

Yirmi yedinci bab: Lâm-ı celal,

Yirmi sekizinci bab: Sıla ve zamir,

Yirmi dokuzuncu bab: Sekte, hâ-i sekte, teshîl,
Otuzuncu bab: Secâvend harfleri,
Otuz birinci bab: Hâtime, lahn-ı celî ve hafî,
Otuz ikinci bab: Mâna bozulacak kadar Kuran'ı yanlış okumanın şekilleri ve çoğu insanın yaptığı meşhur hatalar.⁸⁴

Mukaddime incelendiğinde Abdülkerim Efendi'nin bu bölümde eserin içindeki bilgileri hemen hemen özetlediği görülmektedir.

2.5.3. Şerh Bölümü

Debreli Abdülkerim Efendi, şerh kısmına başlarken Kur'ân'ı tecvîd ile indirip tecvîd ile okumasını emreden yüce Allah'a hamd ederek başlamaktadır. Kur'ân'ın kıraatini bizlere kolay kılması için yüce Allah'a nidada bulunduktan sonra Kur'ân'ı tecvîd ile kıraat eden Rasulullah'a salât ve selam eylemektedir. Ardından salât etmenin mânası ile Peygamber'in (s.a.v) Kur'ân'ı tecvîdli okuması arasında bağ kurmaktadır. Debreli'nin buradaki ifadelerine bakılacak olursa Kur'ân'ı tecvîdli okumanın önemini güçlü bir şekilde vurguladığı anlaşılmaktadır. Bu kısımda Müzzemmil sûresi dördüncü, Kehf sûresi birinci ve Zümer sûresi yirmi sekizinci âyetleri açıklayarak Kur'ân'ı tecvîd ile okumanın farziyyetini anlatmaktadır.⁸⁵

Bu şerh bölümünde Debreli Abdülkerim Efendi, *Karabaş tecvîdi*'inde yer alan tecvîd konularını başlıklar halinde sıralamaktadır. Biz de Debreli'nin ele aldığı tecvîd konularını başlıklar halinde verip kısaca açıklamayı tercih ettik.

2.5.3.1. Med Harfleri

Debreli, med harflerini altıncı bab başlığı altında ele almaktadır. Bu bab başlığını sayfa düzeni içerisinde belirgin olacak şekilde yazmadığı görülmektedir. Med harflerini aktarmadan önce tertîl kavramı ile tecvîdin farziyyeti, lahn kavramı gibi konulara değinmektedir. Tilavetin, tertîl, tedvîr, hadr olmak üzere üç mertebede tatbik edildiğini beyan etmektedir. Bu üç kavramın ayrı ayrı tanımlarını yapan Abdülkerim Efendi, kıraat imamlarından Âsım (ö.127/745), Hamza (ö.156/773) ve Verş (ö.197/812)'in tercihinin tertîl, İbn-i Âmir (ö.118/736) ve Kisâî (ö. 189/805)'nin

⁸⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 2-7.

⁸⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 24-26.

tercihinin tedvir, son olarak İbn-i Kesîr (ö.120/738), Ebû Amr (ö.154/771) ve Kâlûn (ö. 220/835)'un tercihlerinin hadr olduğu bilgisine yer vermektedir. Kur'ân okuyucusunun kıraatinin sahih olması için bu üç mertebeyi ihmal etmemesi gerektiğini belirtmektedir.⁸⁶

Meddin, lügatte “Çekmek, uzatmak.” gibi anlamlara geldiğini söyleyen Debreli, ıstılahta ise “Sesi med harflerinden biriyle uzatmaktır.” tanımını tercih etmektedir. “Vâv” harfinin sakin olup kendinden sonraki harfin mazmum, “yâ” harfinin sakin olup kendinden sonraki harfin meksur ve “elif” harfinin sakin olup kendinden sonraki harfinin meftuh olması durumunda bu üç harfin her zaman harfî med olduklarını ifade etmektedir.⁸⁷

2.5.3.2. Sebeb-i Med

Bu konu, yedinci bab başlığı altında aktarılmıştır. Başlık sayfa düzeninden ayırt edilecek biçimde konumlandırılmıştır.

Debreli, sebebi meddi, “Med harflerinin, tabiatlarının zaruri kıldığı med üzerine ziyade edilmesi.” olarak tanımlamaktadır. Sebebi meddin, lafzî ve manevî olmak üzere iki çeşidi olduğuna değinerek bunları açıklamaktadır. Harekesi olan elif yani hemzenin ve harekesiz harf demek olan sükûnun, lafzî sebebi meddi oluşturduklarını ifade etmektedir. Manevî sebebi meddin ise tâ‘zim ile mübalağa ve yalnız mübalağa olmak üzere iki şekilde olduğunu söylemektedir. İstiâze⁸⁸ duasının tâ‘zim ile mübalağaya, “لَا جَرَمَ”⁸⁹, “لَا رَيْبَ”⁹⁰, “لَا مَرَدَّ لَهُ”⁹¹ gibi ifadeleri de yalnız mübalağaya örnek göstermektedir.⁹²

Debreli, burada yalnız mübalağayı, “Lâ-i tebrie ile bir şeyin nefiy ve inkar edildiğinde olur.” ifadesiyle açıklamaktadır. Ta‘zîm ile mübalağaya ise sadece örnek vermekle yetinmektedir.

Lâ-i tebriye, Arap dilinde cinsten hükmü nefyeden bir edattır. Nekre bir kelimenin başına gelerek o kelimeyi nasb eder ve böylelikle başında yer alan isimle

⁸⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 25-27.

⁸⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 28.

⁸⁸ Muhsin Demirci, “İstiâze”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/318-319

⁸⁹ el-Mü'min 40/43.

⁹⁰ el-Bakara 2/2.

⁹¹ er-Rûm 30/43.

⁹² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 28.

birlikte kaynaşıp tek bir ifade haline gelir. Lâ edatı ve ardından gelen lafız, birleşerek gayr-ı munsarîf bir isim oluşturur ve tek isim olarak kabul edilir. Böylelikle lâ-i tebriye başında yer aldığı ismin mana kapsamına giren fertlerin tümünden hükmü yok edip kaldırır. Bu uygulama Medd-i mübâlağa ve lâ-i nâfiye olarak da bilinir ve sadece Hamza kırâati için geçerlidir. Lâ-i tebriyeye örnek teşkil eden kelimelerde zâhirde bir sebep olmadığı halde, aslından fazla olarak med etmek caizdir.⁹³

Medd-i ta‘zîm ise Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan tevhid anlayışına vurgu yapan ifadelerde olur. Burada meddin mübalağalı bir şekilde yapılması, Allah (c.c) dışındaki her şeyin ilahlığını reddetmekte mübalağa yapılması sebebiyle bu med mübalağa ederek yapılır. Bundan sebep Âlimler, kelime-i tevhîd’deki lâ harfini uzatmayı müstehab kabul etmişlerdir.⁹⁴

2.5.3.3. Medd-i Tabi

Debreli, bu tecvîd kuralını sekizinci bab başlığı altında ele almaktadır. Konuya giriş yapmadan evvel bab kelimesinin tanımını yapmaktadır. Med ve tabiat kavramlarını ayrı ayrı tanımlamaktadır. Medd-i tabinin ıstılah manasını ise “Bizzat bir elif miktarı med olunup başka bir sebebe muhtaç değildir.” şeklinde açıklamaktadır. Ardından ârizî ve fer‘î medde temas ederek medd-i tabi ile karşılaştırma yapmaktadır. “تَوَابًا”⁹⁵ kelimesindeki “vâv” harfini meddi tabiye örnek vererek meseleye açıklık kazandırmaktadır. “أَبَدًا”⁹⁶ kelimesindeki tenviden dönüşmüş olan elif üzerine, ancak vakfedildiğinde, medd-i tabinin gerçekleşebileceğine değinen Abdülkerim Efendi vakfedilmediğinde ise meddin gerçekleşemeyeceğini vurgulamaktadır. “الر”⁹⁷ ve “حم”⁹⁸ kelimelerindeki sırasıyla “râ” ve “hâ” harflerinde gizli elif bulunduğunu, bundan dolayı bu harflerde medd-i tabinin gerçekleştiğini belirtmektedir. Ardından “vâv” ve “yâ” harflerine de örnek vermektedir. Medd-i tabinin hakkının bir elif miktarı çekilmek olduğuna değinerek bir elif kadar çekmenin manasının, ehli edada bir parmak

⁹³ Yaşar Akaslan, Kıraât İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43 (2017) 231. Osman Bostan, *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü’l-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 249-253.

⁹⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî İbn Nâzım, *Şerhu Tayyibeti’n-neşr fi’l-kırâati’l-‘aşr*, thk. Enes Mihre (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1420/2000), 73.

⁹⁵ en-Nasr 110/3.

⁹⁶ et-Tevbe 9/22.

⁹⁷ İbrâhîm 14/1.

⁹⁸ ed-Duhân 44/1.

kaldıracak kadar süre olduğunu ifade etmektedir. Üç elif miktarını ise peş peşe ve araya uzatma koymadan üç kere “elif” harfinin söylenme süresi kadar olduğunu aktarmaktadır.⁹⁹

Debreli, meddin, aslî ve fer‘î med olmak üzere iki kısımda olduğunu tekrardan ifade ederek açıklamaktadır. Harfî med üzerine ziyade etmeksizin bir elif miktarı uzatılarak okunan aslî meddi, zâtî ve tabîî med olarak da adlandırmaktadır. Bir sebepten dolayı aslî med üzerine ziyade yapılarak bir eliften fazla uzatmak olan fer‘î meddin hükümlerine değinmektedir. Fer‘î meddin hükmünün, medd-i muttasıl ve medd-i lâzımda olduğu gibi vâcip, medd-i munfasıl, medd-i ârız ve medd-i lînde olduğu gibi caiz olduğunu beyan etmektedir.¹⁰⁰

2.5.3.4. Medd-i Muttasıl

Debreli, medd-i muttasıl konusunu dokuzuncu bab başlığı altında aktarmaktadır. Bab başlığı sayfa düzeninden keskin çizgilerle ayrılmamakla beraber yazı akışından ayırt edilebilecek niteliktedir.¹⁰¹

Abdülkerim Efendi, lügatte “Bitişik.” demek olan meddi muttasılın ıstılah manasını “Harfî medden sonra sebebi med hemze olup, ikisi bir kelimedede vaki olursa meddi muttasıl olur.” ifadesiyle tanımlamaktadır. Kıraat imamlarının, medd-i muttasılın meddini, kasr etmeyip aslî med üzerine ziyade okuma hususunda ittifak etmelerinden dolayı medd-i muttasılın meddinin, aslî med üzerine ilave ederek okunmasının vâcip olduğunu beyan etmektedir. Sonrasında kıraat imamlarının, aslî med üzerine yapılacak olan ziyadenin miktarında ihtilaf ettiklerini belirterek İmam Âsım’ın üç elif, Kâlûn’un ise iki elif ziyade ederek okuduklarını ifade etmektedir. Kıraat imamlarının hiçbirinin ziyadesiz okumadıklarına dikkat çekerek sadece ziyadenin miktarında ihtilaf ettiklerini vurgulayan Debreli, bu gerekçelerle, medd-i muttasılın iki elif miktarı okunmasının vâcip olduğu görüşünü desteklemektedir. Son olarak medd-i muttasılın çekilme miktarlarının çeşitli olduğuna değinerek okuyucuyu daha detaylı bilgi için *Şerhu’-d-dürri’-l-yetîm* adlı risaleye yönlendirmektedir.¹⁰²

⁹⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 29.

¹⁰⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 30.

¹⁰¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 30.

¹⁰² Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 30-31.

2.5.3.5. Medd-i Munfasıl

Debreli, medd-i munfasıl konusunu onuncu bab başlığı altında ele almaktadır. Başlık sayfa akışından tamamıyla ayırt edilebilecek şekildedir.¹⁰³

Abdülkerim Efendi, lügatte “Ayrılmış ve ayrı olan şey.” manalarına gelen medd-i munfasılın ıstılah tanımını “Harfi medden sonra sebebi med hemze olup ikisi farklı kelimelerde vaki olursa meddi munfasıl olur.” şeklinde tanımlamaktadır. “يَا أَيُّهَا”¹⁰⁴ kelimesindeki nida harfi olan “yâ” harfinde bulunan eliften sonra “hemze” gelmesi ve “yâ” ile “يَا” kelimelerinin birbirinden ayrı müstakil kelimeler olması sebebiyle medd-i munfasılın gerçekleştiğini beyan etmektedir. Ardından harfi medden “vâv ve “yâ” harflerinin gizli şekillerde gelebileceğine değinerek örneklerle açıklamaktadır. Medd-i munfasılın hükmünün, bazı kıraat imamlarının kasr ederek bazılarının ise aslî med üzerine ziyade okumaları sebebiyle câiz olduğunu aktarmaktadır. Medd-i munfasılın mertebesinin Âsım kıraatine ve ravisi Hafs (ö. 180/796)’a göre dört elif miktarı olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁵

Debreli, bu bab başlığı altında medd-i munfasılın beyanından sonra kıraat imamları ve ravileri hakkında bilgi vermektedir. Bu kıraat imamlarının meşhurlarının sayısının on olduğunu belirtmektedir. İmam Nâfi‘ ve İbn Kesîr’i Haremeyn imamları olarak nitelemektedir. İlk olarak, imamların yaşadıkları şehirleri de belirterek isimlerini tek tek saymaktadır. Akabinde Nâfi‘ (ö. 169/785)’nin ravilerini, Kâlûn (ö. 220/835) ve Verş (197/812), İbn Kesîr’in ravilerini Kunbül (291/904) ve Bezzî (ö. 250/864), Ebû Amr’ın ravilerini Dûrî (ö. 248/862) ve Sûsî (ö. 261/874), İbn Âmir’in ravilerini Hişâm (ö. 229/844) ve İbn Zekvân (ö. 242/857), İmam Âsım’ın ravilerini Ebû Bekir b. Ayyâş (ö. 193/809) ve Hafs (ö. 180/796), Hamza’nın ravilerini Halef (ö. 229/844) ve Hallâd (ö. 220/835), Kisâî’nin ravilerini Dûrî ve Ebü’l-Hâris (ö. 240/854) olarak aktarmaktadır. Ebû Ca’fer, Yâ’kub ve Halef’in ravilerini burada aktarmadığı görülmektedir.¹⁰⁶

¹⁰³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 31.

¹⁰⁴ el-Ahzâb 33/69.

¹⁰⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 31.

¹⁰⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 31-32.

2.5.3.6. Medd-i Lâzım

Debreli, medd-i lâzım konusunu on birinci bab başlığı altında ele almaktadır. Başlık sayfa düzeninden ayırt edilecek biçimdedir.

Medd-i lâzım'ın harf-i medden sonra sebebi meddin sükûn-u lâzım olması durumunda meydana geldiğini ifade etmektedir. Akabinde “Medd-i lâzım neye derler?” şeklinde soru sorup “Vakf ve vasl halinde ayrılmayıp sabit olan sükûna derler.” şeklinde cevaplayarak konuyu pekiştirme amacı gütmektedir. Medd-i lâzımın dört çeşit olduğunu söyleyerek bunları ayrı ayrı tanıtmaya yoluna gitmektedir. Harf-i medden sonra sebep-i med olan sükûn-u lâzımın, idgamlı kelimeye olması durumunda, medd-i lâzım kelime-i musakkale oluşmaktadır. Buna örnek “وَالضَّالِّينَ”¹⁰⁷ “الْحَاقَّةُ”¹⁰⁸ kelimelerini vermektedir. Harf-i medden sonra sebep-i med olan sükûn-u lâzımın idgamsız kelimeye bulunması durumunda ise medd-i lâzım kelime-i muhaffefe meydana gelmektedir. Buna “الْآنَ”¹⁰⁹ kelimesini örnek olarak vermektedir.¹¹⁰

Medd-i lâzım harf-i musakkali, direkt örneklerle ele alan Debreli, “الم”¹¹¹ lam ve “طسم”¹¹²deki sin harflerinin Kur’ân’daki yazılışlarında harf olarak yazıldıklarından dolayı harf-i musakkale olduklarını, telaffuz edildiklerinde ise kelime-i musakkale olarak göründüklerini ifade etmektedir. Devamında “لم” derken birinci “mîm” harfinin ikinci “mîm” harfi ile idgam olduğundan hem harf-i musakkalenin hem de sakin “mîm”, “mîm” harfine uğradığından idgam-ı misleyn meal gunnenin meydana geldiğini belirtmektedir. Bunları her ne kadar harf-i musakkale olarak nitelendirmişlerde bunun doğru olmadığını harf-i musakkale ve muhaffefenin aslında kelime-i musakkale ve muhaffefe olduklarını ısrarla vurgulamaktadır. Medd-i lâzım harf-i muhaffefeyi de örneklerle açıklayan Abdülkerim Efendi, medd-i lâzımın vâcib hükmünde ve mertebesinin dört elif miktarı olduğunu beyan etmektedir.¹¹³

¹⁰⁷ el-Hâkka 69/1.

¹⁰⁸ el-Fâtiha 1/7.

¹⁰⁹ Yûnus 10/91.

¹¹⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 32.

¹¹¹ el-Bakara 2/1.

¹¹² el-Kasas 28/1. eş-Şuarâ 26/1.

¹¹³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 32.

2.5.3.7. Medd-i Ârız

Debreli, medd-i ârız konusunu on ikinci bab başlığı altında ele almaktadır. Bab başlığının, yazıdan ayırt edilebilecek şekilde konumlandırılmaması dikkat çekmektedir.

Abdülkerim Efendi, ârız kavramını, lügatte “Sonradan olan şeye derler.” şeklinde tanımlamaktadır. Istilahta ise medd-i ârızın, med harflerinden sora sebebi medden sükûn-u ârızın vaki olması durumunda gerçekleştiğini ifade etmektedir. Burada ifade etmiş olduğu sükûn-u ârız kavramını, “Kelimenin üzerine vakfedilip durulduğunda sabit olan vasl halinde ise düşen sükûn.” olarak açıklamaktadır. Sükûnun, vakfın, harekenin de vaslın gereği olduğunu ayrıca belirtmektedir.¹¹⁴

Debreli, medd-i ârızın hükmünün caiz olmasına, bazı kıraat imamlarının aslî med üzerine ziyade ederek, bazılarının da kasr ederek okumalarını gerekçe olarak göstermektedir. Bu açıklamalarının ardından medd-i ârızın mertebelerini detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Sükûn-u ârız olan harfin aslî harekesinin, meftuh yani üstün olması durumunda tûl, tevassut, kasr olmak üzere üç vechin; meksur yani esre olması halinde tûl, tevassut, kasr ve revm olmak üzere dört vechin; mazmum yani ötre olması durumunda ise tûl, tevassut, kasr, tûl ile işmam, tevassut ile işmam, kasr ile işmam ve revm olmak üzere yedi vechin caiz olduğunu açıklamaktadır. Tûlun miktarının dört elif, tevassutun miktarının üç elif ve kasrın miktarının bir elif olduğunu belirtmektedir. Revmi ise son harfin aslî harekesi olan kesrenin, vakf sebebiyle mahv ve zail olmaması için hafifçe harekede aranması olarak tanımlamaktadır. Devamında revm ve işmam hakkında yapmış olduğu tanımlamalar ve Arapça tariflerini de aktararak açıklamalarda bulunurken *Şerh-u dürrî 'l-yetim* adlı eseri kaynak olarak göstermektedir.¹¹⁵

Bu bab başlığı altında, Enes (r.a.)’a sorulan “Rasulullah’ın (s.a.v.) kıraati ne şekilde idi?” sorusuna onun “Rasulullah (s.a.v.) kıraat ettiklerinde sesini uzatmakla uzatırlardı.” şeklindeki yanıtının aktarıldığı hadis-i şerif’e yer vererek, med bablarının önemini vurgulamaktadır.¹¹⁶

¹¹⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü 'l-hurûf ve şifâü 'l-ebdân*, 33.

¹¹⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü 'l-hurûf ve şifâü 'l-ebdân*, 33-34.

¹¹⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü 'l-hurûf ve şifâü 'l-ebdân*, 34.

2.5.3.8. Medd-i Lîn

Debreli, medd-i lîn konusunu on üçüncü bab başlığı altında ele almaktadır. Bab başlığı sayfa düzeninden ayırt edilebilecek şekilde konumlandırılmıştır.

Abdülkerim Efendi, lîn'i "Yumuşak nesne." olarak tanımlamaktadır. Medd-i lînin, kolaylıkla icra edilmesinden dolayı bu şekilde isimlendirildiğine değinmektedir. Istılahta ise medd-i lînin, lîn harflerinden sonra sebebi medden sükûnun vaki olması durumunda gerçekleştiğini ifade etmektedir.¹¹⁷

Lîn harflerinin "vâv" ve "yâ" olduğunu beyan eden Debreli, bu iki harfin harekeli olmaları durumunda aslî harf, kendileri sakın olup kendinden önce gelen harfin harekesinin kendi cinslerinden olması durumunda med harfi ve kendileri sakın olup kendilerinden önce gelen harfin harekesinin meftuh olması durumunda ise lîn harfi olmak üzere üç halde bulunabildiklerini teferruatlı bir şekilde izah etmektedir. Lîn harflerinin okunuşları sırasında diğer harflerden farklı olarak lisana külfet vermeden kolaylıkla telaffuz edilmeleri sebebiyle lîn harfleri olarak isimlendirildiklerini vurgulamaktadır.¹¹⁸

Medd-i lînin mertebelerini toplamda on altı vecih olarak aktarmaktadır. Lîn harfinden sonra gelen sebab-i meddin sükûn-u lâzım olması durumunda tûl ve tevassut olmak üzere iki vechin, sebab-i meddin sükûn-u ârız olması durumunda ise medd-i ârızda olduğu gibi son harekenin meftuh olması durumunda üç, meksur olması durumunda dört ve mazmum olması durumunda yedi vecihle okunduğunu aktarmaktadır. Hükmünün ise med yapma ölçüsünde imamlar arasında farklılıklar bulunduğundan caiz olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹

2.5.3.9. Tenvîn ve Nûn-u Sâkin

On dördüncü bab başlığı altında ele alınan bu konu kısa bir şekilde izah edilmektedir. Bab başlığı belirgin olarak konumlandırılmıştır.

Debreli, tenvîni, fiili te'kid etme kasdı olmadan kelimenin son harekesine tabi olan sakın nûn olarak tanımlamaktadır. Türkçede ise iki üstün, iki esre ve iki ötreye dendiğini de ayrıca belirtmektedir. Cezimli nûn'a denilen nûn-u sakinin, tenvînden farkının bazen fiili te'kid için gelmesi olduğunu ifade etmektedir. Fiillerin emir ve

¹¹⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 34.

¹¹⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 34.

¹¹⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 35.

nehyine dahil olan nûn-u muhaffefeyi buna örnek olarak göstermektedir. Kelimenin son harfî “nûn” olduğunda da aynı şekilde nûn-u sakın olarak vasıflandırıldığı bilgisini aktarmaktadır.¹²⁰

Tecvîd ehlinin ıstılahlarında tenvîn’in, tenvîn-i batın, tenvîn-i izhar, tenvîn-i idğam ve tenvîn-i iklâb olmak üzere dört kısımdan oluştuğunu beyan eden Abdülkerim Efendi’nin, burada ihfâ kavramını tenvîn-i batın olarak kayda geçmesi dikkat çekmektedir. Bu dört kısmı ileriki bab başlıklarında ayrı ayrı ele alınacağını da okuyucuya belirtmektedir.¹²¹

2.5.3.10. İhfâ

İhfâ kavramı on beşinci bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığı sayfaya ilk bakıldığında ayırt edilebilecek konumda bulunmamaktadır. Kenarlarına parantez ve üzerine bir çizgi atılarak biçimlendirilmiştir.

Debrelî, ihfânın, lügat manasının “Bir şeyi örtmek, setretmek.” olduğunu ifade etmektedir. İhfânın eda ilminde uygulanış biçimini, “Bir buçuk harf zamanı kadarki sürede dil ucunun hiçbir yere dayanmayıp gunne sıfatının bekasıyla birlikte tenvîn ve nûn-u sakının zatının/mahrecinin tamamen ortadan kaldırılması.” şeklinde olduğunu açıklamaktadır. Harfin zatının tamamen gizlenmesi, gunne sıfatının ise harfte kalması gerektiğinden bu uygulamanın zorluğuna değinerek çoğu kişinin ihfâları gunneli izhar şeklinde telaffuz ettiğini belirtmektedir.¹²²

İhfâ harflerinin on beş tane olduğunu söyleyen Abdülkerim Efendi, tenvîn ve sakın nûnun bu on beş harften birine uğraması durumunda İhfânın meydana geldiğini aktarmaktadır. İhfânın tanımını, Arapça ifade ettikten sonra “Gunnerinin bekasıyla beraber şeddeden âri olan izhar ile idğam arasında bir durum.” olarak yapmaktadır.¹²³

2.5.3.11. İzhar

İzhar, on altıncı bab başlığı altında ele alınmaktadır. Başlıklandırma sayfa yazısından ayırt edilebilecek şekilde konumlandırılmıştır.

¹²⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 35.

¹²¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 35.

¹²² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 36.

¹²³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 36.

Debrelî, izharın lügatte “Aşîkâr etmek ve açık kılmak.” anlamlarına geldiğini söylemektedir. Allah’ın “الله حي خالق عدل غني هاد” bu isimlerinin baş harflerinin izhar harfleri olduğunu sayarak altı adet olduğunu ve aynı zamanda boğaz harfleri olan bu harflerin tenvîn ve sakin nûna uğraması durumunda izharın meydana geldiğini beyan etmektedir. İzharın, “İki harfin arasını ayırarak okumak.” tanımını tercih etmektedir.¹²⁴

İzharın, altı kısımdan oluştuğunu söyleyen Abdülkerim Efendi, harflerin aralarının açılarak okunması durumunda izhâr-ı halkî, lâm-ı ta’rifin izhâr-ı kameriyye harflerinden birine uğraması durumunda izhâr-ı kameriyye, sakin “mîm” harfinin “bâ”, vâv” ve “fâ” harflerine uğraması durumunda izhâr-ı şefeviyye, sakin “mîm” harfinden sonra “bâ” ve “mîm” harfî dışında bir harf gelmesi durumunda izhâr-ı sair hurûf, fiil lâm’ının açıkça izhar okunması durumunda izhâr-ı lâm-ı fiiliyye ve son olarak iki harfin cezimli okunması durumunda izhâr-ı mutlak oluştuğunu örneklerle izah etmektedir.¹²⁵

Debrelî, izhâr-ı halkî için “غُفُورٌ رَحِيمٌ”¹²⁶, “مِنْ غَلٍّ”¹²⁷, “مِنْ خَوْفٍ”¹²⁸; izhâr-ı şefeviyye için “عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ”¹²⁹ ve “هُمْ فِيهِ”¹³⁰; izhâr-ı lâm-ı fiiliyye için “جَعَلْنَا”¹³¹, “وَأَرْسَلْنَا”¹³², “وَضَلَّلْنَا”¹³³, “وَأَنْزَلْنَا”¹³⁴; izhâr-ı mutlak için “فَلْيَعْبُدُوا”¹³⁵ ifadelerini örnek olarak vermiştir.

İzhar-ı lâmı fiiliyye de ki “lâm” harfinin, idgam yahut hareke ile mesela “جَعَلْنَا”¹³⁶ ifadesinin “جَعْنَا” şeklinde okunmasının aşîkâre hata olduğunu ve namazda yapılması durumunda namazın bozulacağına dikkat çekmektedir.¹³⁷

Dikkat çektiği diğer bir husus ise sakin “mîm” harfinin “vâv” harfine uğraması durumunda idgamlı okumanın veya “عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ” ifadesini “عَلَيْهِمْ مَلَا الضَّالِّينَ” şeklinde okunmasının hata olmasıdır. Bu okuyuş tarzının lahn-i celî olduğunu dile

¹²⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 36.

¹²⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 36-37.

¹²⁶ el-Hucurât 49/5.

¹²⁷ el-Hicr 15/47.

¹²⁸ Kureyş 106/4.

¹²⁹ el-Fâtiha 1/7.

¹³⁰ en-Nebe 78/3.

¹³¹ Yâsîn 36/8.

¹³² el-Hicr 15/22.

¹³³ el-Bakara 2/57.

¹³⁴ el-Mü’minûn 23/18.

¹³⁵ Kureyş 106/3.

¹³⁶ Yâsîn 36/8.

¹³⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 37.

getirerek namazda bu şekilde okunması durumunda namazın ifsad olacağı hususunda uyarılarda bulunmaktadır.¹³⁸

2.5.3.12. İklâb

İklâb konusu, on yedinci bab başlığı altında beyan edilmektedir. Bab başlığı görünür şekildedir.

Debreli, lügatte “Çevirmek, döndürmek.” olarak tanımlanan iklâbın, harfinin “bâ” olduğunu ve tenvîn ve sakın nûn harfine uğraması durumunda meydana geldiğini izah etmiştir. Arapça tarifini “Tenvîn ve sakın nûnun zatlarını “bâ” harfinde gizleyerek onları mîm harfine çevirip okumak.” ifadesiyle tekrar açıklama yoluna gitmektedir.¹³⁹

Abdülkerim Efendi, iklâbın icrasının, tenvîn ve nûn-u sakinin, zatlarını tamamen yok etmeden dudakları birbirine yumuşakça kapatmasıyla beraber tenvîn ve nûn-u sakinden önceki harfe med bulaştırmadan zatlarını gizlemekle gerçekleştiğini beyan etmektedir. Sakin mîm harfinin “bâ” harfine uğraması durumunda da uygulamanın bu şekilde olduğuna temas ederek ihfâ, iklâb, dudak ihfâsı ve gunneli idgamların uzatma miktarlarının bir buçuk elif miktarı olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁰

Debreli, gunneyi “Genizden çıkan ses.” olarak bu bab başlığının altında kısaca tanımlamaktadır.¹⁴¹ Burada gunnenin tanımına değinmesi sonraki altı babda aktardığı gunne çeşitlerine bir hazırlık aşamasında olduğunu göstermektedir.

2.5.3.13. İdgam-ı Meal Gunne

Bu konu on sekizinci bab başlığı altında incelenmiştir. Başlık nesir yazıdan ayırt edilecek konumdadır.

Debreli, idgamı, lügatte “Bir şeyi başka bir şeye katmak.” olarak ifade etmektedir. İdgamın tanımının ârızî sıfatlar konusunda daha teferruatlı olarak geçtiğini hatırlatarak ıstılah manasını “İki harften birini diğerine katıp bir harf üzerinde iki harf kadar eğlenmek.” olarak açıklamaktadır. İdgam-ı meal gunnenin, harflerinin “يمنو” olarak dört adet olduklarını ve tenvîn ve nûn-u sakinin bu harflere uğraması durumunda gerçekleştiğini aktarmaktadır.¹⁴²

¹³⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 37.

¹³⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 37.

¹⁴⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 37.

¹⁴¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 38.

¹⁴² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 38.

İdgam-ı meal gunne harflerinden, nûn-i sâkin ile “vâv” ve “yâ” harfî bir kelimeye bulunursa izhar olacağı böylece “بَيْنَانٌ”¹⁴³, “صِنَوَانٌ”¹⁴⁴, “قِنَوَانٌ”¹⁴⁵, “الدُّنْيَا”¹⁴⁶ kelimelerinin idgamsız ve gunnesiz fasl olunarak okunduklarını belirtmektedir. idğâmlı okunmaları durumunda kelimelerin aslının bozularak muzaafmış gibi algılanmalarına sebep olacağı hususuna dikkat çekmektedir.¹⁴⁷ Belirttiği bir diğer husus ise nûn-u sakinin “nûn” harfine uğraması durumunda idgam-ı misleyn meal gunnenin oluşması durumudur.¹⁴⁸

2.5.3.14. İdgam-ı Bilâ Gunne

Konu, on dokuzuncu bab başlığı altında ele alınmaktadır. Başlık sayfa düzeninden ayırt edilebilecek şekilde konumlandırılmıştır.

Debreli, bilâ gunne harflerinin “lâm” ve “râ” olmak üzere iki adet olduğunu belirterek tenvîn ve sakin nûnun bu iki harften birine uğraması durumunda idgam-ı bilâ gunnenin meydana geleceğini ifade etmektedir. Bilâ gunnenin idgamlı fakat gunnesiz şekilde telaffuz edildiğini ayrıca belirtmektedir.¹⁴⁹

Abdülkerim Efendi, Âsım kıraatinde ve Hafs rivayetinde “قِيلَ مَنْ رَاقٍ”¹⁵⁰ ayetinde idgam-ı bilâ gunne değil sekte yapıldığı bilgisini aktarmaktadır. İdgam-ı bilâ gunnenin, idgam-ı kâmil olduğunu belirtmektedir. İdgam-ı kâmil ise “Zatından ve sıfatından bir şey kalmayıp idgam olunan harfe tabi olarak işitmede bir harf gibi olmalarıdır.” olarak tanımlamaktadır.¹⁵¹

2.5.3.15. İdgam-ı Misleyn

Konu, yirminci bab başlığı altında ele alınmaktadır. Başlık sayfa düzeninden ayırt edilecek biçimde konumlandırılmıştır.

Debreli, misleyn kelimesinin lügat manasını “Birbirine mümasil ve müşabih olan şeye derler.” olarak vermektedir. Tecvîd ehlinin ıstılahlarında ise “Mahrecinde ve

¹⁴³ es-Saf 61/4.

¹⁴⁴ er-Ra'd 13/4.

¹⁴⁵ el-En'âm 6/99.

¹⁴⁶ el-Bakara 2/212.

¹⁴⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 38.

¹⁴⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 38.

¹⁴⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 38.

¹⁵⁰ el-Kıyâmet 75/27.

¹⁵¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 38.

sifatında benzerlik bulunan harfler.” olarak tanımlandığını belirtmektedir. İdgamın, idgam-ı sağır ve idgam-ı kebir olarak iki kısımdan oluştuğuna yaparak örneklerle kısaca açıklamalar yapmaktadır. İdgam-ı kebirin Basra imamı Ebû Amr’a mahsus olduğunu, idgam-ı sağırin ise bütün kurrada yaygın olduğu bilgisine yer vermektedir.¹⁵²

Abdülkerim Efendi, idgam-ı misleynin, mahreçleri ve sıfatları bir olan harflerden herhangi biri sakın olup yine kendi misline uğraması durumunda meydana geldiğini örneklerle açıklamaktadır. Sakin “lâm”, “râ” ve “nûn” harflerinin durumlarına ayrı ayrı değinmektedir. Sakin “râ” harfî, kendinden sonra “râ” harfine denk geldiğinde hem idgam-ı misleyn hem idgam-ı bilâ gunne gerçekleşeceğini bu durumun “lâm” harfî içinde aynen geçerli olduğunu örneklerle izah etmektedir. Sakin nûn harfinin, kendinden sonra “nûn” harfine denk gelmesi durumunda hem idgam-ı misleyn hem de idgam-ı meal gunnenin gerçekleşeceğine değinmektedir.¹⁵³

Debreli, yukarıda aktarılan üç harfe değinmesinin ardından “mîm” harfine de temas etmektedir. Sakin mîm’in, “mîm” harfine uğraması durumunda idgam-ı misleyn meal gunne, “bâ” harfine uğraması durumunda ihfâ-ı şefevî, “mîm” ve “bâ” harfinden başka harflere uğraması durumunda ise izhâr-ı şefevî olmak üzere üç halinin bulunduğunu örneklerle detaylandırmaktadır.¹⁵⁴

2.5.3.16. İdgam-ı Mütecaniseyn

Konu, yirmi birinci bab başlığı altında şerh edilmektedir. Başlık sayfa düzeninden kısmî olarak ayırt edilebilecek biçimde konumlandırılmıştır.

Debreli, mütecaniseyn kelimesinin lügat manasını “Bir şeyin bir şeye müşabih olup benzetmek.” olarak ifade etmektedir. İstılahta ise mahreçleri bir olup sıfatları farklı olan harflerin birbirine uğraması durumunda idgam-ı mütecaniseyn olarak tanımlandığını belirtmektedir. Mütecaniseyn harflerinin, “ط ذ ث”, “ت د ط”, “م ب” olmak üzere üç mahreç olduğunu açıklamaktadır.¹⁵⁵

Abdülkerim Efendi, idgamı mütecaniseynde ilk gelen harfin kalın ikinci gelen harfin ince olması durumunda nakıs idgamın gerçekleştiği bilgisini paylaşmaktadır.

¹⁵² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 38.

¹⁵³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 39.

¹⁵⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 39.

¹⁵⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 39.

Nakıs idgama örnek olarak vermiş olduğu “لَنْ بَسَطَتْ”¹⁵⁶ kelimesinde idgam yapılırken “ط” harfinin ıtbak sıfatının eserinin kalması gerektiğinden kalkale yapılamayacağını bu sebeple sadece lisanın ortası damağa kapatılarak sonrasında “tâ” harfine idgam edileceğini beyan etmektedir. İdgam-ı mütecaniseyn harflerinin birincisinin ince ikincisinin kalın olması durumunda ise tam idgamın gerçekleşeceğini de aynı şekilde örneklerle izah etmektedir.¹⁵⁷

İdgam-ı mütecaniseynin hükmünün, bütün kurranın ittifakla idgam yapması gerekçesiyle vacip olduğu görüşünü benimsemektedir. Sadece “يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا”¹⁵⁸ ve “يُلْهَثُ ذَالِكُ”¹⁵⁹ kelimelerinin idgamlı ve idgamsız olmak üzere iki şekilde kıraat edilmesi sebebiyle bu kelimelerde idgamın hükmünün caiz olduğunu belirtmektedir. Fakat bu okunuş farklılıklarının hangi kıraat imamları tarafından yapıldığına dair herhangi bir not düşmemektedir.¹⁶⁰

İmam Nafi‘, İbn-i Kesîr, Hişâm, Âsım ve Ebû Ca‘fer, “يُلْهَثُ ذَالِكُ” ifadesinde bulunan “sâ” ve “zâl” harflerini açık bir şekilde izhar ile okurken diğer kıraat imamları idgam ederek okumuşlardır. Ebû Amr, Âsım, Kisâî, Ya‘kûb, “يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا” ifadesinde bulunan “bâ” ve “mîm” harfini idgam ederek; İbn Âmir, Hamza, Nâfi‘, Ebû Ca‘fer, Halef izhar ederek; İbn Kesîr ise her iki şekilde de okumuştur.¹⁶¹

2.5.3.17. İdgam-ı Mütekaribeyn

Konu, yirmi ikinci bab başlığı altında şerh edilmektedir. Bab başlığı sayfa akışı içerisinde belirgin olacak şekilde yerleştirilmiştir.

Debreli, mütekaribeyn kelimesinin lügatte “Birbirine yakın olup yaklaşıcı şey.” olarak tanımlandığını ifade etmektedir. İstilah manasını ise kısaca “Birbirine yakın olan cehr, beyniyye ve infitah gibi sıfat-ı lâzımelere sahip harflerin birbirine uğraması sonucu idgam-ı mütekaribeyn olur.” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁶²

¹⁵⁶ el-Mâide 5/28.

¹⁵⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 39-40.

¹⁵⁸ Hûd 11/42.

¹⁵⁹ el-A‘râf 7/176.

¹⁶⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 40.

¹⁶¹ Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî el-Bennâ, *İthâfî fuzalâ'i'l-beşer fi'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer*, thk. Enes Maherah (Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1427) 43.

¹⁶² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 40.

İdgam-ı mütekaribeyn harflerinin iki mahreçten çıktığını belirten Abdülkerim Efendi, “lâm” ve “râ” harflerine örnek vermekle yetinmektedir. Bir diğer mahreçler ise “kâf(ق)” ve “kâf(ك)” harfleridir. Büyük dilin köküyle karşısı olan üst damaktan çıkan “kâf” harfinin cehr, istila ve şiddet sıfatlarına sahip olduğunu, “kâf” harfinin mahreç yerinden bir parmak aşağısından çıkan ”kâf(ك)” harfinin ise hems, şiddet ve istifale sıfatlarına sahip olduğunu hatırlatarak olayı detaylandırmaktadır. ¹⁶³“أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ” örneğinde tam ve nakıs idgamın caiz olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁴

2.5.3.18. İdgam-ı Şemsiyye

Konu, yirmi üçüncü bab başlığı altında şerh edilmektedir. Bab başlığı sayfa düzeninde belirgin olacak şekilde konumlandırılmıştır.

Debreli, lââm-ı tarîfin, on dört tane olan idgam-ı şemsiyye harflerinden birine uğraması durumunda idgam-ı şemsiyye’nin meydana geleceğini ifade etmektedir. “ال” takısındaki “lâm” harfinin, idgam-ı şemsiyye harflerine uğramasıyla ortadan kaybolması ile güneşin doğmasıyla ay ve yıldızların ışığının kaybolması arasında benzetme yaparak anlatımını zenginleştirmektedir.¹⁶⁵

Lâm-ı tarîfin “nûn” harfine uğraması durumunda ise idgam-ı şemsiyye meal gunne, diğer harflere uğraması durumunda ise idgam-ı şemsiyye bilâ gunne olacağını örneklerle açıklamaktadır.¹⁶⁶

2.5.3.19. İzhar-ı Kameriyye

Konu, yirmi dördüncü bab başlığı altında şerh edilmektedir. Bab başlığı sayfa düzeninden ayırt edilebilecek konumda yerleştirilmiştir.

Debreli, kısa bir şekilde ifade ederek izhâr-ı kameriyye harflerinin on dört tane olduklarını ve bir önceki babda izah etmiş olduğu “ال” takısındaki “lâm” harfinin, bu ön dört harfe uğraması durumunda izhâr-ı kameriyyenin gerçekleştiğini ifade ederek izhar ile açık bir şekilde okunmasını, ¹⁶⁷“وَالْعَصْرِ”, ¹⁶⁸“وَالْفَجْرِ”, ¹⁶⁹“وَالْقَمَرِ” kelimelerinin

¹⁶³ el-Mürselât 77/20.

¹⁶⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 40.

¹⁶⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 40.

¹⁶⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 41.

¹⁶⁷ el-Asr 103/1.

¹⁶⁸ el-Fecr 89/1.

¹⁶⁹ el-Kamer 54/1.

idgamsız okunmalarının idgamlı okunmalarından daha kolay olması gibi gerekçelerle desteklemektedir.¹⁷⁰

2.5.3.20. Kalkale

Konu, yirmi beşinci babda şerh edilmiştir. Bab başlığı sayfa akışı içerisinde ayırt edilebilecek biçimde konumlandırılmıştır.

Debreli, kalkalenin sıfat-ı lâzımdan olduğunu belirterek lügat manasını “Depretmek.” olarak aktarmaktadır. Tecvîd ehlinin ıstılahlarında ise “Cehr ve şiddet sıfatlarının toplanmasına.” denildiğini ifade etmektedir. Kalkale harflerinde, cehr ve şiddet gibi iki kuvvetli sıfat bir arada bulunduğundan sakın olduklarında bu sıfatların haklarını vermenin önemine dikkat çekmektedir. Kalkalenin, bazı âlimlere göre “Sesi mahreçte sarsmak.” bazılarına göre ise direkt mahreci sarsmak şeklinde iki farklı uygulanış biçimini aktarmaktadır.¹⁷¹

Abdülkerim Efendi, kalkalenin uygulanışında dört durumdan kaçınılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu dört durumu, Kalkaleli harfin, sakın olup harekeli olmaması sebebiyle hareke vermekten kaçınılması, kalkale yapılan harfi okurken sonuna bir hemze eklenmiş hissinin verilmemesi, şeddeden kaçınılması ve mübalağa yapılması durumunda, sesin ahenksiz çıkması gibi pürüzlerle karşılaşmamak adına mübalağa yapmaktan kaçınılması şeklinde izah etmektedir.¹⁷²

Debreli, Kalkale harflerinin beş olup “قطب جد” harfleri olduğunu ifade ederek bu beş harfte de cehr ve şiddet sıfatlarının bulunduğunu hatırlatmaktadır. Hemzede de bu sıfatların bulunduğunu fakat kalkale yapılması sırasında istifra eden insan sesine benzer çirkin bir ses çıktığından cumhur ulemanın hemzeyi kalkale harflerinden çıkardıklarına dair bir bilgi paylaşmaktadır.¹⁷³

Abdülkerim Efendi, kalkale harflerinin kelimenin sonunda veya ortasında sakın halde bulunması durumunda gerçekleşen kalkalenin tanımını “Kuvvetli bir ses işitinceye kadar mahreci sarsmak.” olarak tekrardan beyan etmiştir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 41.

¹⁷¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 41.

¹⁷² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 41.

¹⁷³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 42.

¹⁷⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 42.

2.5.3.21. Ahval-i Râ

“Râ” harfinin hükümleri, yirmi altıncı bab başlığı altında şerh edilmektedir. Bab başlığı sayfa akışından ayırt edilebilecek konumda yerleştirilmiştir.

Debreli, bu babda “râ” harfî okunurken üzerinde meydana gelen ârizî sıfatları açıklamaktadır. Söz konusu harfinin beş yerde kalın, dört yerde ince ve üç yerde hem kalın hem ince olmak üzere toplamda on iki halini ayrı ayrı örneklendirerek izah etmektedir.¹⁷⁵

Kalın okunduğu hallerin, “râ” harfinin harekesinin meftuh veya mazmum olması, “râ” sakin olup önceki harfin meftuh veya mazmum olması, “râ” sakin olup önceki harf sakin, ondan önceki harfin harekesinin meftuh veya mazmum olması, ra sakin olup önceki harfin esresinin ârizî olması, “râ” sakin olup kendinden önceki harfin meksur ve kendinden sonraki harfin ist’ila harflerinden biri olup meftuh ve mazmum olarak gelmesi gibi durumlarda gerçekleştiğini açıklamaktadır.¹⁷⁶

İnce okunduğu hallerin, “râ” harfinin harekesinin meksur olması, “râ” sakin olup kendinden önceki harfin meksur olması, “râ” sakin olup makabli sakin onun da makablinin meksur olması, “râ” sakin olup makablinin lîn harfî olması gibi durumlarda gerçekleştiğini örneklerle birlikte izah etmektedir. Sakin olup makablinin ve kendinden sonra gelen istila harfinin meksur olarak gelmesi durumunda ise hem ince hem kalın okumanın caiz olduğunu beyan etmektedir.¹⁷⁷

2.5.3.22. Lâm-ı Celal

Lafzatullahta bulunan “lâm” harfinin okunuş biçimleri, yirmi yedinci bab başlığı altında ele alınmaktadır. Başlıklandırma sayfa akışı içerisinde ilk bakışta göze çarpamayacak konumdadır.

Debreli, lafzatullah’ın, makabli meftuh veya mazmum olduğunda kalın, meksur olduğunda ise ince okunduğunu ifade etmektedir. Buna, lafzatullah’ın makabli meftuh veya mazmum olduğunda ona tefhîm sıfatı, makabli meksur olduğunda ise ona terkik sıfatının âriz olmasını sebep olarak göstermektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 42.

¹⁷⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 42-43.

¹⁷⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 42-43.

¹⁷⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 43.

Bazı ayetlerde lafzatullah'ın iki vecih ile okunmasının caiz olduğunu bildirerek lââm-ı celâli, Ebû Amr'ın “سَيَقُولُونَ اللَّهُ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ”¹⁷⁹ ve “سَيَقُولُونَ اللَّهُ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ”¹⁸⁰ şeklinde harfî cer olmadan kalın, diğer imamların ise “سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ”¹⁸⁰ şeklinde harfî cer olacak şekilde ince okuduğunu belirtmektedir. Kıraat imamlarından Hafis'in “عَلَيْهِ اللَّهُ”¹⁸¹ kelimesindeki “hâ” zamirini mazmum, lafzatullahın “lâm”ını kalın; diğer kurrânın ise “hâ” zamirini meksûr, lafzatullahın “lâm”ını ise ince okuduğunu ifade etmektedir.¹⁸²

2.5.3.23. Sıla ve Zamir

Konu yirmi sekizinci babda ele alınmıştır. Bab başlığı sayfa akışında ayırt edilemeyecek konumdadır.

Debrelî, zamirin lûgat manasını “Bir şeyi ihfa edip gizlemeye derler.” şeklinde tanımlamaktadır. “ه هي هو” zamirlerinin, kinaye oldukları zatın ismini kendilerinde saklamalarından dolayı bu şekilde isimlendirildiklerini vurgulamaktadır. Devamında zamirin muhatap ve mütekellim gibi çeşitleri olduğunu ama sadece bu babda gaib müzekker olan “هو” zamirinden bahsedileceğini aktarmaktadır. Zamirin makablinin harekeli olması durumunda meddin gerçekleşeceğini beyan etmektedir.

Abdülkerim Efendi, “لَمْ يَنْتَهُ”¹⁸³, “مَا نَفَقَهُ”¹⁸⁴ bu iki kelimedeki “hâ” harflerinin nefs-i kelime yani kelimenin kendine ait olduklarını her ne kadar zamir gibi görünse de aslında zamir olmadıklarını, bu sebeple med olunmayacaklarını belirtmektedir. Zamirin med olunmadığı diğer bir duruma ise zamirin makablinin sakin olması halini göstermektedir. Bu şartlara uyan “فِيهِ مُهَانًا”¹⁸⁵ kelimesinde bulunan “hâ” harfinin kesre harekesinden mim harfinin ötresine geçişte zorlanılacağından dolayı buradaki zamirin uzatılacağı istisnasını aktarmaktadır.¹⁸⁶

¹⁷⁹ el-Mü'minûn 23/89.

¹⁸⁰ el-Mü'minûn 23/85.

¹⁸¹ el-Fetih 48/10

¹⁸² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 43.

¹⁸³ el-Alak 96/15.

¹⁸⁴ Hûd 11/91.

¹⁸⁵ el-Furkan 25/69.

¹⁸⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 43-44.

2.5.3.24. Sekte ve Teshîl

Konu yirmi dokuzuncu bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığı iki yanı paranteze alınmış ve üzerine çizgi çekilmiş şekilde konumlandırılmıştır.

Debreli, bu bab başlığı altında sekte, ha-i sekte, elif-i lâhika, teshîl ve imâle-i kübra kavramlarına kısa bir şekilde değinmektedir. Konu geçişlerinde “Malum ola ki.” ibaresini kullanmakta ve her bir kavramı örneklendirmektedir.

Abdülkerim Efendi, ilk olarak sekteyi “Sükût eylemek.” olarak tanımlamaktadır. İstilah manası olarak ise “Nefes almaksızın sesi kesmeye denir.” tanımını kullanmaktadır. Sektenin durma süresinin vakfin durma süresinden az olduğunu belirterek sadece Hafs rivâyetindeki sekteleri aktarmaktadır. Bunlar” عَوَجًا¹⁸⁷, قَعِيمًا¹⁸⁸, “وَقِيلَ مَنْ رَاقَ”¹⁸⁹, “كَلَّا بَلْ رَانَ”¹⁹⁰ olmak üzere Kur’ânda dört yerde geçmektedir.¹⁹¹ Diğer bir konu olan ha-i sekte bahsinde, “كَتَابِيَه”¹⁹², “جَسَابِيَه”¹⁹³, “مَالِيَه”¹⁹⁴ kelimelerinde vakfedilmesi halinde bütûn Kurranın “hâ” yı okuduklarını vasıl halinde ise bazı Kurranın “hâ” yı okumayarak sadece kelimeyi okuduklarını belirtmektedir. Burada sadece İmam Âsım’ın hem vakf hem de vasl halinde söz konusu harfi okuduğunu söylemektedir. Diğer imamların okuyuşlarından detaylı bilgi vermemektedir. Tâli diyerek seslendiği okuyucusuna da sekte hâ’ larının vasıl halinde hareke vermeden okunması gerektiğini ve “مَا هِيَه” kelimesindeki zamirin “مَا هِيَه” gibi okunmasının doğru olmadığını böyle okunması durumunda ise lahn-ı celî olacağını öğütlemektedir.¹⁹⁹

Debreli Abdülkerim Efendi, bu bab içerisinde elif-i lâhika teriminden de bahsetmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bulunan mütekellim zamiri olan انا ve Hafs

¹⁸⁷ el-Kehf 18/2.

¹⁸⁸ Yâsîn 36/52.

¹⁸⁹ el-Kıyâmet 75/27.

¹⁹⁰ el-Mutaffifin 83/14.

¹⁹¹ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü 'l-hurûf ve şifâü 'l-ebdân*, 44.

¹⁹² el-Hâkka 69/19.

¹⁹³ el-Hâkka 69/21.

194 el-Hâkka 69/28.

195 el-Hâkka 69/29.

196 el-Kâriâ 101/10.

197 el-Bakara 2/259.

198 el-En'âm 6/90.

¹⁹⁹ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 44.

kıraatinde “فَوَارِيًّا”²⁰⁵, “سَلَسِيًّا”²⁰⁴, “السَّيِّيًّا”²⁰³, “الرَّسُولًا”²⁰², “الْظُّنُونًا”²⁰¹, “لُكْنًا”²⁰⁰ yedi kelime üzerinde vakf halinde elif ile durulduğunu, vasıl halinde ise elifsiz med yapmadan geçildiğini beyan etmektedir. Ardından teshîl konusuna değinmektedir. Hafs rivâyetinde “ءَاغَجِي”²⁰⁶ kelimesinde bulunan ikinci hemzenin “hâ” şaibesi vermeden okunduğunu söyleyerek teshili tarif etmektedir. Bazılarının buradaki hemzeyi “hâ” ya kalb ederek teshîl yaptım zannıyla “أَهْجِي” şeklinde okumalarının hata olduğu konusunda uyarmaktadır. Debreli, son olarak “مَجْرِيهَا”²⁰⁷ kelimesinin imâle-i kübra ile okunduğunu, okunurken de “râ” harfinin ince okunması gerektiğini söyleyerek imâle-i kübra konusuna değinmektedir.²⁰⁸

2.5.4. Eserde Yer Alan Diğer Konular

2.5.4.1. Aslî ve Fer'î Mahrec Bölgeleri

Debreli, bab-ı evvel başlığı konularını kapsayacak mahiyette olan harf mahreçlerinin, yerlerini gösteren dil şablonuna eserinde yer vermektedir. Bazı harflerin telaffuzunda dişlerin gerekli olduğunu bundan sebep tecvîd âlimlerinin birçok kitaplarında dişlerin tasvirini beyan ettiklerini kendinin de onların adetine uyarak bu konuya değindiğini açıklamaktadır

Sonrasında on altışar diş bulunan alt ve üst çenede toplamda otuz iki diş olduğunu belirterek ilk iki ön diştten arkaya doğru dişlerin ismini belirtmektedir. Dişlerin isimlerini kısaca ön iki diş seniyye, cem'î senâya, seniyyelerin ardında bulunan rubaiye, cem'î rubaiyyât, rubaiyyelerin ardında bulunan sivri dişler nâb denir, cem'î enyâb, nâbların ardında bulunan dişler dırs, cem'î edras, bu azı dişlerinden nâbların ardında bulunanlar dâhik, cem'î devahik, bu dâhiklerin ardında bulunan altı diş tâhin cem'î tavahin, bu tahinlerin ardında bulunan son dişler nâciz, cem'î nevaciz”

²⁰⁰ es-Sâffât 37/169.

²⁰¹ el-Ahzâb 33/90.

²⁰² el-Ahzâb 33/66.

²⁰³ el-Ahzâb 33/67.

²⁰⁴ el-İnsân 76/4.

²⁰⁵ el-İnsân 76/16.

²⁰⁶ Fussilet 41/44.

²⁰⁷ Hûd 11/41.

²⁰⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 45.

olarak aktarmaktadır. Alt çene dişlerinin de aynı şekilde isimlendirildiğini belirtmektedir.²⁰⁹

Debreli, harflerin mahreçlerinin külli çıkış noktalarının, cevfi, halk, lisan, şefeh, hayşûm olmak üzere beş azaya dayandığını belirtmektedir. Ardından bu mahreç bölgelerinin her birinde kaçar tane harf çıktığını kısa ifadelerle açıklamaktadır. Toplam mahreç sayısının on yedi adet olduğunu kabul eden Abdülkerim Efendi, mahreç bölgelerini daha detaylı açıklama yoluna gitmektedir. Birinci mahreç bölgesi olarak cevfi açıklarken med konusuna değinerek ilk kez bir elif miktarı uzatmanın elif diyecek kadar olduğu bilgisini aktarmaktadır.²¹⁰

Debreli, boğaz bölgesinden çıkan harfleri, sırasıyla boğazın göğse bitiştği yer, boğazın ortası, boğazın ağız tarafından başladığı yer olarak üç kısımda aktarmaktadır. Küçük dilin önüyle karşısı olan üst damaktan çıkan “kâf(ك)” harfinin, Arabistan’da telaffuz edilirken doğru bölgeden çıkarıldığını fakat zammeli okunurken sıfatında hata edilerek kalın okunduğunu aslında ince okunması gerektiğini söylemektedir. Diyar-ı Rûm yani Osmanlı Devleti’nde ise bu harfin mahrecini dil ucuyla ön dişlerin önlerinden çıkarıldığını bunu da aynı şekilde hatalı bir okuyuş olduğunu beyan etmektedir. Büyük dilin ortası ile karşısı olan üst damaktan çıkan sırasıyla “cîm”, “şîn” ve “yâ” harflerinin Arabistanda doğru şekilde telaffuz edildiğini Osmanlı Devleti’nde ise “cîm” ve “şîn” harflerinin tam olarak doğru mahalden çıkarılmadığını ifade etmektedir. Mısır, Şam, Rum ve Yemen halklarının da söz konusu harflerin mahreçlerinde yapmış oldukları hataları aktarmaktadır.²¹¹

Abdülkerim Efendi, dilin yanlarıyla karşısı olan üst azı dişlerinden çıkan “dâd” harfini telaffuz ederken dilin ucunun boşta olması gerektiğini söylemektedir. Bu harfin mahrecinin zor ve güç olduğundan tecvîd âlimlerinin çoğu kez “dâd” harfini özel bir başlık altında incelediğinden bahsetmektedir. Bu telaffuzu güç harfin mahreci için dilin sol yanı, dilin sağ yanı ve dilin her iki yanı olmak üzere üç yol olduğunu, çoğu kimsenin ise dilin sol yanından çıkarmayı benimsediğini belirtmektedir. Dilin sağ tarafından çıkaranların az olmasıyla beraber Hz. Ömer’in dilin her iki yanından okuduğuna değinmektedir. Mısırlıların çoğunun, Arabistanda ve Anadolu’nun bazı yerlerinde “dâd” harfinin “tâ” harfine karışık bir sesle okunmasının hatalı bir okuyuş

²⁰⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 7.

²¹⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 7.

²¹¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 8.

olduğunu savunmaktadır. Doğru okunuşunu ise “Dilin ortasını, doğal hali üzere üst damağa dayayıp dilin sağ ve sol yanının üst azı dişlere sıkmadan dayandırıp ve dilin ucunu boşta bırakarak zorlanmadan çıkarmak.” şeklinde kabul edip Şeyh Radî’nin²¹²(ö.688/1289) görüşüne katılmaktadır.²¹³

Debrelinin, hatalı okuyuşlarına değindiği diğer harfler, dilin ucuyla üst ön dişlerin uçlarından çıkan “zâ”, “zâl” ve “sâ” harfleridir. Türkçede bulunmayan bu üç peltek harfin okunması sırasında peltek okumayıp Türkçedeki “s” ve “z” sesiyle okunmaları durumunda sahih harfin ortadan kalktığını ve mananın da kaybolup kelimelerin artık dünya kelimeleri hükmünde olduğunu vurgulamaktadır. Dudak mahrecinden çıkan, “vâv” harfinin sıfatında Arapların aşırıya giderek kalın okumalarını da tasvip etmemektedir.²¹⁴

Abdülkerim Efendi, dudakların, kuvvetli kapanmasıyla “bâ”, zayıf kapanmasıyla “mîm” ve uçlarına doğru kapanmasıyla “vâv” harfinin mahrecinin gerçekleştiğini aktararak Şatıbî’nin tertibinin bu şekilde olduğuna değinmektedir. Bunun yanında “vâv” ve “fâ” harflerinin mahreçlerinin karıştırılmaması gerektiğine dikkat çekerek dudak hareketlerinin “bâ”, “mîm”, “vâv”, “fâ” ve “zamme” olmak üzere beş yerde olduğunu hatırlatmaktadır.²¹⁵

Debreli Abdülkerim Efendi’nin, harflerin mahreçlerini aktarırken boğaz bölgesinden başlayıp sırayla dil ucuna doğru gittiği görülmektedir. Mahreç yerlerini on beş tane hakiki mahreç, iki tane takdiri mahreç olmak üzere toplamda on yedi olduğu görüşünü benimsemektedir. Hakiki ve takdiri mahreç kavramlarını da açıklamaktadır. On beş mahreç bölgesinde tatma ve dokunma duyularının hangi bölgelere çarptığı bilindiğinden hakiki mahreç, genizden çıkan gunnenin ve med harflerinin çıkış ve bitiş noktalarının belli olmaması sebebiyle takdiri mahreç olarak isimlendirildiklerini aktarmaktadır.²¹⁶

²¹² Sadrettin Gümüş, “Radî el-Esterâbâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/387-388.

²¹³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 9.

²¹⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 11-12.

²¹⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 11.

²¹⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 12.

2.5.4.2. Harflerin Sıfatları

Konu ikinci bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığının, kenarlarından parantez içine alınıp üzerine çizgi çizilmek sûretiyle konumlandırıldığından kısmi olarak sayfa düzeninden ayırt edilmektedir.

Debreli, öncelikle sıfatı, “Harfler ile kaim yani durucu olan manalar.” olarak tanımlamaktadır. Mahrecin terazi sıfatın da mihenk gibi olduğunu hatırlatarak dîbâce bölümüne yönlendirmektedir. Harflerin, sıfat-ı lâzım ve sıfat-ı ârız olmak üzere iki çeşit sığata sahip olabileceklerine değinmektedir. Sıfat-ı lâzımının harften ayrılması mümkün olmayan sıfat-ı vacip olarakta adlandırıldığını söylemektedir. Sıfat-ı lâzımının harften çekilmesi halinde harfin aslı bozulduğundan dolayı ulema-i mücevvidinin, lahn-i celînin gerçekleşeceği hususunda ittifak halinde oldukları bilgisini aktarmaktadır. Lakin ehl-i mücevvidinin sıfat-ı lâzımelerin sayısında mutabakata varamadıkları ve on beş, on altı, on yedi, on sekiz, kırk dört gibi çeşitli sayılar verdiklerini belirtmektedir. Kendisi, önemli olan sıfat-ı lâzımelerin yirmi beş adet olduğunu söylemektedir.²¹⁷

Abdülkerim Efendi'nin benimsemiş olduğu ve en önemlileri olarak nitelendirdiği sıfat-ı lâzımeler; cehr, hems, şiddet, rehavet, beyniyye, istıla, istifale, ıtbak, infitah, kalkale, safır, gunne, tekrar, tefeşşi, istitale, inhiraf, lîn, izlâk, ismât, hafâ, zuhur, nefh, ânî, elif'e karib, zamâni şeklinde olmak üzere yirmi beş adettir. Bu açıklamalarının ardından her bir harfin sahip olduğu sıfat-ı lâzımeleri kutucuklar içerisinde aktarmaktadır. Ardından sıfat-ı lâzımelerin her birini de aynı şekilde kutucuklar içerisinde açıklamaktadır.²¹⁸

Debreli, “hemze” nin sıfatlarının, cehr, şiddet, infitah, istifale, terkik, ânî, zuhurî, ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “bâ” harfinin sıfatlarının, cehr, şiddet, kalkale, infitah, istifale, terkik, ânî, zuhurî ve izlâk olmak üzere dokuz çeşit, “tâ” harfinin sıfatlarının, hems, şiddet, infitah, istifale, terkik, teşdîd, ânî, zamâni, zuhurî, ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “sâ” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhurî, ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “cîm” harfinin sıfatlarını, cehr, şiddet, kalkale, infitah, istifale, terkik, ânî, zuhurî ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “hâ” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhurî ve

²¹⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 12.

²¹⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 12.

ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “hâ” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, infitah, isti ‘la, tefhîm, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “dâl” harfinin sıfatlarını, cehr, şiddet, kalkale, infitah, istifale, terkik, ânî, zuhûrî ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “zâl” harfinin sıfatlarını, cehr, rehavet, nefh, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “râ” harfinin sıfatlarını, kuvvet, tekrar, cehr, beyniyye, inhıraf, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve izlâk olmak üzere on bir çeşit, “zâl” harfinin sıfatlarını, cehr, rehavet, nefh, safır, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere on çeşit, “sîn” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, safır, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “şîn” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, tefeşşi, infitah, istifale, terkik, elife karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “sâd” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, safır, ıtbak, istila, tefhîm, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “dâd” harfinin sıfatlarını, cehr, rehavet, nefh, istitale, ıtbak, istila, tefhîm, elife karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere on bir çeşit, “tâ” harfinin sıfatlarını, cehr, şiddet, kalkale, ıtbak, istila, tefhîm, ânî, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “zâ” harfinin sıfatlarını, cehr, rehavet, nefh, ıtbak, istila, tefhîm, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “ayn” harfinin sıfatlarını, cehr, beyniyye, infitah, istifale, terkik, zuhûr ve ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “gayn” harfinin sıfatlarını, cehr, rehavet, infitah, isti ‘la, tefhîm, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “fâ” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve izlâk olmak üzere sekiz çeşit “kâf” harfinin sıfatlarını, cehr, şiddet, kalkale, infitah, istila, tefhîm, ânî, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “kâf” harfinin sıfatlarını, hems, şiddet, infitah, istifale, terkik, ânî, zamâni, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit “lâm” harfinin sıfatları, cehr, beyniyye, infitah, istifale, terkik, inhıraf, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere dokuz çeşit, “mîm” harfinin sıfatları, cehr, beyniyye, gunne, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve izlâk olmak üzere dokuz çeşit, “nûn” harfinin sıfatlarını, cehr, beyniyye, gunne, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve izlak olmak üzere dokuz çeşit, “vâv” harfinin sıfatlarını, cehr, rehavet, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, zuhûr ve ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “hâ” harfinin sıfatlarını, hems, rehavet, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, hafâ ve ısmat olmak üzere sekiz çeşit, “yâ” harfinin sıfatlarını, cehr, rehavet, infitah, istifale, terkik, ânîye karib, hafâ ve ısmat olmak üzere sekiz çeşit, med harfleri için ise cehr, rehavet, med, infitah, istifale, terkik, elife karib,

hafâ olmak üzere sekiz çeşit, ihfâ olan nûnun sıfatlarını da cehr, beyniyye, gunne, infitah, istifale, terkik, elife karib, hafâ olmak üzere sekiz çeşit olduğunu söyleyerek harflerin sıfatlarını bu şekilde aktarmaktadır.²¹⁹

Debreli, bu bölümde harflerin sıfatlarını kutucuklar içerisinde sayarken lâzımî sıfatların yanında ârizî sıfatlardan sadece tefhîm ve terkîk sıfatlarına yer vermektedir. Her bir harfin sahip olduğu tefhîm ya da terkîk sıfatını mutlaka belirtmektedir. Normalde ârizî sıfatlar içerisinde zikrettiği bu iki sıfatı neden lâzımî sıfatlar başlığı altında aktarmış olduğuna dair bir açıklaması bulunmamaktadır. Tahmini olarak, harflerin kalın ve ince okunmasının önemli bir husus olduğunu vurgulamaya çalışmış ve bunu başlıklandırmayı dikkate almayarak aktarmıştır. Harflerden “tâ”nın sıfatlarını sayarken hems sıfatını iki defa yazdığı görülmekte ve “sâd” harfinin çeşidinin on olduğunu söylemesine rağmen dokuz tanesini saymaktadır. Yine “‘ayn” harfinin çeşidin sekiz olduğunu söyleyip yedi tanesini saymakta ve “kâf” harfinin sıfat çeşidinin sıfatlarından hems ve şiddeti iki defa yazmıştır. İhfâ olan nûn harfinin de dokuz çeşidi olduğunu söylemiş olmasına rağmen sekiz çeşidini saymaktadır. Harflerin sıfat-ı lâzime ve ârizalarından önemli gördüklerini karışık şekilde aktarmaktadır. Saf bir sıfat-ı lâzime veya sıfat-ı âriza tablosu sunmamaktadır.²²⁰

Bazı sıfatlar hakkında eksik ya da sehven hatalı bilgi vermiş olsa da Debreli’nin harflerin sıfatlarını, okuyucuya sistematize edilmiş haliyle özenerek sunması, eserinin karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. Sıfatları aktarırken, okuyucuyu bilgi karmaşasından kurtarıp intizamlı bir şekil tasarlaması, okuyucunun daha kolay öğrenmesi için destekleyici niteliktedir. Debreli, çevresindeki Müslümanların harfleri yanlış telaffuz etmesi sonucu birçok mazarratın ortaya çıkmasını ciddi manada dertlenmiş olacak ki harften ayrılması durumunda büyük hata sayılan sıfat-ı lâzime konusunu böylesine kategorize ederek açık ve teferruatlı biçimde anlatmaktadır.

Debreli, sıfat-ı lâzımelerin tanımlarını da ayrı ayrı kutucuklar halinde aktarmaktadır. Sıfat-ı lâzimenin birincisi olarak kabul ettiği cehrin lügat manasını “Sesi kaldırıp aşikâr etmek.” olarak vermektedir. İstilah manasını ise “Harf hareke ile okunduğunda nefesin akmayıp hapsolarak çıkması.” olarak aktarmaktadır. Lügatte “Sesi gizlemek.” manasına gelen hems sıfatının istilah manasını “Nefesin akarak

²¹⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 13-15.

²²⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 13-15.

çıkması olarak.” vermektedir. Lügate “Kuvvet.” manasına gelen şiddet sıfatının ıstılahta “Harfin sakın olarak okunduğunda sesin asla akması.” şeklinde tanımlandığını, zıddının ise rehavet ve beyniyye olduğunu ifade etmektedir. Lügate “Yumuşak.” manasına gelen rehavet sıfatının ıstılahta “Harfin söylenmesi sırasında sesin tamamen akması.” olarak tanımlandığını söylemektedir. Lügate, “İki şeyin arasında olarak.” tanımlanan beyniyye sıfatının ıstilah manasını “Sesin olgun bir şekilde akıp akmamak arasında olması.” olarak tanımlamaktadır. Lügate, “Yüksek olmak.” manasına gelen istila sıfatının ıstılahta “Harf okunduğunda dilin üst damağa yükselmesi.” anlamında kullanıldığını ve zıddının istifale olduğunu ifade etmektedir. Lügate, “Her şeyin aşağıda kalması.” olarak tanımladığı istifale sıfatının ıstılahta “Harf okunurken dilin üst damağa yükselmeyip yerinde kalması.” olarak tanımlandığını bildirmektedir. Lügate “Her şeyi kapamak.” olarak tanımlanan ıtbak sıfatının ıstılahta “Harf okunurken dilin ortasını üst damağa kapamak ve dil kökünü üst damağa kaldırmak.” olarak tanımlandığını söylemektedir. Lügate, “Her bir şeyi açmak.” manasına gelen infitah sıfatının ıstilah manasını “Harf okunurken dil ortasının üst damağa kalmayıp iki dudak arasından sesin akması.” olarak tanımlamaktadır. Lügate, “Bir şeyi depretmek.” manasına gelen kalkale sıfatının ıstılahta “Cehr ve şiddet sıfatının birleşmesi.” olarak tanımlandığını ifade etmektedir. Lügate, “Islık ve kuş sesi.” manasına gelen safir sıfatının ıstılahta “Harfi söylerken çıkan kuvvetli keskin ses.” olarak tanımlandığını bildirmektedir.²²¹

Abdülkerim Efendi, lügate, “Güvercin ve kumru sesi.” manalarına gelen gunne sıfatının, genze özel olduğunu söylemektedir. Lügate, “Bir şeyi geri getirmek.” manasına gelen tekrar sıfatının ıstılahta “Dilin ucuna yakın olan arkasını üst damağa iyice bastırıp sesin titreşerek olarak çıkması.” olarak tanımlandığını ifade etmektedir. Tekrar sıfatının icra edilmesi sırasında dilin damaktan ayrılmaması gerektiği aksi takdirde izharı tekririn meydana geleceğini bununda lahn olduğunu beyan etmektedir. Tekrar sıfatının uygulanışında dilin sürçer gibi titremesi gerektiğini harfin tekrar etmesinin tekrar sıfatıyla bir bağlantısı olmadığını tekrardan vurgulamaktadır. Lügate, “Bir şeyin dağılması.” anlamına gelen tefeşşi sıfatının ıstilah manasının “Harfi söylerken sesin ağız içinde dağılıp yayılması.” olarak tanımlandığını aktarmaktadır. Lügate, “Her şeyi uzatmak.” manasına gelen istitale sıfatının ıstilah manasını kısaca

²²¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 16-17.

“Harf okunurken sesin, azı dişler ile dil kenarı arsında mahreç tamam oluncaya kadar uzamasına denir.” şeklinde tanımlamaktadır. Lügate, “Meyletmek, bir tarafa eğilmek.” manalarına gelen inhıraf sıfatının ıstılah manasını ise “Harf okunurken mahrecinden dil ucuna veya arkasına meyletmek.” olarak vermektedir. Lügate, “Üfürmek.” manasına gelen nefh sıfatının ıstılah manasını “Harf okunurken arı sesi gibi bir vızıltının olması.” olarak vermektedir. Lügate “Menetmek.” manasına gelen ısmat sıfatının ıstılah manasının “Okumanın süratine mâni olan harfler.” olduğunu söylemektedir. Lügate, “Aşikâr etmek.” manasına gelen zuhûr sıfatının ıstılah manasını “Harf söylerken ses ve nefesin açık olması.” olarak aktarmaktadır. Lügate, “Bir şeyi gizlemek.” manasına gelen hafâ sıfatının ıstılah manasını “Harf söylerken sesin ve nefesin açık olması.” olarak vermektedir. Abdülkerim Efendi, burada hafânın, lügat manası ile ıstılah manasını anlam bakımından çelişecek şekilde yazmıştır. Aslında hafâ ıstılahta “okurken kendisinden önceki harfe katıldığı zaman, harfin sesinin gizli okunması”²²² şeklinde karşılık bulmaktadır. Anlaşılabacağı üzere burada sehven bir yazım hatası bulunmaktadır. Devamında lügate, “Aniden olmak.” manasına gelen ânî sıfatını “Harf okunurken nefesin asla akmayıp hapsolarak çıkması.” olarak tanımlamaktadır. Elif-e karib sıfatını “Harfin sakın okunma sırasında sesi bir elif miktarı uzatmak.” olarak tanımlamaktadır. Zamânî sıfatını ise “Harflerin sakın okunması sırasında hems sıfatının isbat edilmesi.” olarak tanımlamaktadır.²²³

Sıfat-ı lâzımleri bu şekilde daha detaylı aktaran Debreli, sıfat-ı ârızayı bab başlıklarında detaylı ele alacağından olsa gerek ikinci bab içerisinde kısa bir şekilde açıklamaktadır.

Debreli, sıfat-ı ârızı, “Zatı harften ayrılması mümkün olan sıfat.” olarak tanımlamaktadır. Bozulup değişmesi durumunda lahn-i hafinin meydana geleceğine temas etmektedir. Tefhîm, terkik, idgam, ihfâ, izhar, kalb, med, vakf, sekte, hareke, sükûn olmak üzere on bir tane olduklarını söylemektedir.²²⁴

Abdülkerim Efendi, tefhîm sıfatını “Kalın okumak.” olarak tarif ederek toplam yirmi dokuz harften yedi tanesinin kalın harf olduğunu söylemektedir. Terkik sıfatını, “Harfî ince okumak.” olarak tanımlamaktadır. İdgam sıfatını, “Birbirine benzeyen iki

²²² İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, 93.

²²³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 17-19.

²²⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 19.

harfin birini ortadan kaldırıp diğerine şeddelemek.”, İhfâ sıfatını, “Şeddesiz, idgam ile izhar ortasında okumak.” şeklinde tarif etmektedir.²²⁵

İzhar sıfatını, “Harfin idgamsız ve ihfâsız aralarını ayırarak açık bir şekilde okumak.” şeklinde izah etmektedir. Kalb sıfatının, “Bâ harfinden evvel gelen sakın nûn harfini mîm harfine çevirmek.” olarak aktarmaktadır. Med sıfatını, “Harfî bir sebep için bir elif miktarı çekmek.” şeklinde tanımlamaktadır. Vakf sıfatına, “Nefes alma ile ses kesmeye.” denildiğini aktarmaktadır. Sekte sıfatını, “Nefes almaksızın sesi kesintiye uğratmak.” olarak tanımlamaktadır. Hareke sıfatını, “Harfî vasılda harekelendirmek.” olarak izah etmektedir.²²⁶

2.5.4.3. Kur’ân’ı Tecvîd ile Okumanın Fazileti ve Tecvîdsiz Okumanın Zararları

Konu üçüncü bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığı sayfa akışı içerisinde görünür şekilde konumlandırılmamıştır.

Debreli, Kur’ân okumaya teşvik etme amaçlı “Bir kimse Kur’ân’ı tecvîd ile okur ve gereğiyle amel ederse kıyamet gününde anne babasına ziyası ve nuru dünya evlerindeki güneşin ziyası ve nurundan daha ziyade güzel olan bir taç giydirilir. Böyle olunca onunla amel edenin sevabını artık siz düşünün.”²²⁷, “Sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğretenidir.”²²⁸ gibi hadisler paylaşmaktadır. Kur’ân’ın kendisini okuyana kabirde yoldaş olacağı, okuyan kişinin hasenatının ağır olacağı, sıratı tez geçeceği, cennete girince bile Kur’ân’ın ona yoldaş olmaya devam edip ondan ayrılmayacağı gibi okuyucuya ahireti de hatırlatarak teşvikte bulunmaktadır.²²⁹

Debreli, bu bab başlığı altında bazı sûrelerin faziletine değinmektedir. Mülk sûresinin her gece okumasının kabir azabından emin kıldığı, İhlas sûresinin on kere okunması durumunda hatim sevabına kavuşulduğu, Zilzal sûresinin dört kere okunmasının bir hatim sevabına denk olduğu, Yasin okunmasının on hatim sevabına denk olduğu gibi bilgiler aktarmaktadır. Konuyu izah ederken, Hz. Ali’nin, sabah

²²⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 19.

²²⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 19.

²²⁷ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid (Beyrut: Mektebetü’l Asriyye, 1431), “Sünen-i Ebû Davûd”, 1453.

²²⁸ Ebû Dâvûd Süleyman ibn-i Dâvûd ibn-i Cârud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed İbn-i Abdülmuhsin et-Turkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419/1999), “Kitâbü’s-Sünne”, 73.

²²⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*, 20.

namazından sonra on bir kere İhlas okunmasının iman ile ahirete gitmeye vesile olacağı şeklindeki rivayetlerden de yararlanmaktadır. Kur'ân'ı çokça tilavet edenin ölüm acısı duymayacağını da belirterek insanın, dünya ve ahiret saadeti için Kur'ân'ı tecvîd ile öğrenme konusunda çaba sarf etmesi gerektiğini, insanın böylesine mühim bir vazifeyi terk etmesi durumunda Kur'ân'ın lanetine uğrama gibi büyük bir riskle karşı karşıya kalacağını vurgulamaktadır.²³⁰

Abdülkerim Efendi, Kur'ân'ın mahluk olup olmama hususuna değinmektedir. Allah'ın yüce kelamının Cebrail vasıtasıyla şeksiz şüphesiz bir şekilde Peygamber Efendimize indirildiğine vurgu yaparak bir kimsenin Kur'ân mahluktur demesiyle büyük hata ve kabahat etmiş olduğunu ifade etmektedir.²³¹

Kur'ân'ı tecvîdsiz okumanın zararlarına ise “Nice Kur'ân okuyucuları vardır ki Kur'ân ona lanet eder.”²³² hadisiyle açıklama getirmektedir. Kur'ân'ı okuyan kişinin, namazda kıraati terk etmesi, namazı terk etmesi veya zekâtı menetmesi, zulmetmesi, adam öldürmesi, zina edip içki içmesi, gıybet edip düşmanlık etmesi veya mümine buğz etmesi, haccı terk etmesi, iyiliği emredip kötülükten sakındırma fiilini terk etmesi gibi günahları işlediğinde müminlere şifa ve rahmet olarak indirilen Kur'ân'ı Kerîm'in o kişiye lanet edeceğini izah etmektedir.²³³

Bu bab içerisinde Debreli Abdülkerim Efendi Kur'ân'ı tecvîdli okuma konusunda teşvik edip tecvîdsiz okuma konusunda sakındırırken kıssadan hisseleri aktarması da dikkat çekmektedir. İlahi anlatımın ödül-ceza ve kıssadan hisse metodundan esinlenerek düzenlemiş olduğu bu babta ele alınan konu, tecvîd ilmin esas mahiyetini gözler önüne sermektedir.

2.5.4.4. Kur'ân Hocasının Sahip Olması Gereken Âdablar

Konu dördüncü bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığı sayfa düzeninden ayrılacak biçimde konumlandırılmıştır. Dört ve beşinci bab konuları beyitler halinde kaleme alınmıştır.

Debreli, Kur'ân öğreten kişinin daha çok iç dünyasının saf ve temiz olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Öğreticinin, başlıca niyetinin halis olması ve riyadan

²³⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 21.

²³¹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 21/22.

²³² Ebû Hâmid Muhammed İbn-i Muhammed el-Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-din* (Dâru-l Mârif, Beyrut, ts.), 274.

²³³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 22-23.

uzak olarak sadece Allah rızasını ummasının gerektiğini zikretmektedir. Öğretici, yapmış olduğu salih amelleri unutmamalı ve gururdan kibirden uzak durmalıdır. İnsanların kendisini övmeleri ve yermelerini eşit saymalı, övüldüğünde rehavete kapılıp yerildiğinde buğz etmemelidir. Kimseyi kendinden aşağıda görmemeli hased, kin, ucub gibi davranışlardan kaçınılmalıdır. Riyaya düşüp Kur'ân tâliminden kazanacağı sevaptan kendini mahrum etmemelidir.²³⁴

Abdülkerim Efendi, Kur'ân öğreticisinin, ta'lime başlamadan evvela kendisini bilmesinin öneminden bahsetmektedir. Sarf, nahiv ve fıkıh usulü hakkında bilgi sahibi olması ve en önemlisi okuttuğu metodu iyi bilip şüphesi olması durumunda ise ehline sorması veya bu usul ve erkanı kaydedip talebesine öyle öğretmesi gerektiğine değinmektedir. Daima güzel ahlaklı olup dünya malına tamah etmemekle beraber sabır, hilm, tevazu, vakar ve cömertlik gibi güzel ahlaka sahip olmasını da ayrıca belirtmektedir. İlimin itibarını korumak ve gençleri teşvik için güzel elbiseler giyilmesi, hor görülen elbise giymekten kaçınılması gibi hususlara temas etmesi dikkat çekmektedir.²³⁵

2.5.4.5. Kur'ân-ı Kerim Öğrenmenin Şart ve Edepleri

Konu beşinci bab başlığı altında ele alınmaktadır. Dördüncü bab ile benzerlik arz etmektedir.

Debreli, Kur'ân okumaya ve öğrenmeye talip olanlar için kaleme almış olduğu bazı edep ve şartları beyitlerle kısa ve öz şekilde aktarmaktadır. Onun ifadelerinden yola çıkılarak bu hususlar şu şekilde ifade edilebilir. Talebe, öncelikle eğitimin yöntemini hocadan almalıdır, zira yöntem bilinmediği müddetçe ne kadar çalışırsa çalışsın maksadına ulaşamaz. Her şeyin başı niyet olduğundan talebe niyetini düzgün yapmalı ve dini ihya etmeye, Allah rızasını kazanmaya rağbet etmelidir. Kur'ân'a hürmet göstererek Kur'ân'ı tecvîdli bir şekilde, temiz bir mekânda abdestli olarak okumalıdır. Kur'ân'a hürmetsizlik Hakka hürmetsizlik olacağından Kur'ân'ı hafife alıp küfre düşme tehlikesinden sakınılmalıdır. Kur'ân ağız yolu ile okunduğundan ağzın çirkin kokulardan korunması gerekmektedir. Talebe ilimde kitaba ve hocaya hürmet ettiği ölçüde ilerleme katedeceğinden bu konuda itinalı davranılmalı, mecliste

²³⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 23.

²³⁵ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 23.

de vakarlı olmalıdır. Hoca konuşurken güzelce dinlemeli ve hocanın gıybetini etmemelidir. Kılık kıyafetine dikkat edip temiz olunmalıdır. Bir yerde gıybet edilmesi durumunda ikaz etmeli, bunu yapamadığında ortamı terk etmelidir. İhtiyarlara hürmet etmelidir. Talebe, arkadaşlarını incitmemeli, kibirden, boş münakaşadan, koğuculuktan, hasetten sakınmalıdır. Bildiklerini paylaşmalıdır. Bahçe, yol, akarsu gibi gürültü olabilecek ortamlarda ezber yapmak zor olduğundan gece ve sabahın erken saatlerinde aç karınla, sakın ortamda ezber yapmalıdır. İsyana nisyanı sebep olduğundan her türlü günahı kaçınmalıdır.²³⁶

Debreli Abdülkerim Efendi eserinde bu hususlara yer vererek, her talebe ve hocanın bilmesi, uygulaması gereken bu davranışların, ilmin bereketinin artması ve hayrının çoğalması için ne kadar önemli olduğunu bizlere hatırlatmaktadır. Konuyu işlerken şiirsel üslûp kullanması yıllar sonrasında dahi insanların gönül dünyasına dokunma amacı güderek maneviyatın Kur'ân okutup okutmakta ne kadar önemli olduğunu hatıra getirmektedir. Günümüzde içi boşalan bu değerlerin, geri kazanılması için tefekkür edilip gayret edilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

2.5.4.6. Secâvendler

Konu otuzuncu bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığı sayfa akışından ayırt edilemeyecek konumda bulunmaktadır. Debreli, konuya giriş yapmadan evvel merhum müellif diye nitelendirdiği Şeyh Abdurrahman Karabaşı'nın eserini sekte babıyla sonlandırdığını lakin vakf ve lahn konusunun tecvîd ehlinde önemli bir yeri olduğundan kendisinin, bu konuları yazmanın uygun bulduğunu belirtmektedir.

Abdülkerim Efendi, vakfın lûgat manasını “Durmak.” şeklinde tanımlamaktadır. Ehli tecvîdin ıstılahlarında ise “Nefes alarak sesi kesmek.” olarak tanımlandığını ifade etmektedir. Kur'ân da hiçbir yerde vakfın vâcip olmadığını belirterek bir kimsenin bir yerde vakfetmesi sebebiyle asi ve kafir olmayacağını söylemektedir. İbnü'l-Cezerî'nin vakf konusundaki “Özel bir sebebin dışında Kur'ânda vâcip veya haram bir vakf yoktur.” görüşüne yer vererek ona katıldığı görülmektedir.²³⁷

²³⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 23-24.

²³⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 45.

Vakfın dört çeşit olduğunu söyleyen Debreli, bunları vakf-ı kâfi, vakf-ı tam, vakf-ı hasen ve vakf-ı kabih olarak sıralamaktadır.²³⁸

Vakf-ı kâfiyi, mana cihetiyle tamam olup sonrası ile anlam bakımından bağlantısı bulunan vakf, vakf-ı tam'ı, mana yönüyle tamam olup sonrası ile ne lafızda ne de manada alakalı olmayan yerde yapılan vakf, vakf-ı hasen'i, mana yönüyle sonrasıyla alakalı olmayıp lafız yönüyle alakalı olan yerde yapılan vakf olarak tanımlamaktadır.²³⁹

Vakf-ı kabih'i, lafzen ve ma'nen öncesi ve sonrası ile bağlantısı bulunup tek başına faydası olmayan kelime üzerine yapılan vakf olarak tanımlamaktadır. Vakf-ı ızdırâri olarak isimlendirildiğini ayrıca belirtmektedir. Muzâf, Mübteda, fiil üzerine ve fail ile mef'ul arasında yapıldığına dair açıklamalarda bulunmaktadır.

Vakf bahsinin ardından secavândleri beyitler şekilden okuyucuya aktarmaktadır. Secâvendler bölümü “Tertib-i secâvend hurûf” başlığı altında ayrı bir sayfada, eser içerisinde ilk bakışta göze çarpacak ve dikkat çekecek şekilde kaleme alınmıştır.

Debreli, “ط” duracağına vakf-ı mutlak dendiğini ve durulmanın caiz olduğunu söylemektedir. “م” secâvendinin görüldüğü yerde durulması gerektiğine dikkat çekmektedir. “ج” duracağına vakfın, “ز” de ise vaslın evlâ görüldüğünü söyleyerek “cîm” de geçmenin “zâ” da durmanın caiz olduğunu belirtmektedir. “ص” harfinde durmanın vakf-ı murahas olarak adlandırıldığını söylemektedir. “قف” duracağının ise vakf-ı kûfi olduğunu belirterek Âsım, Hamza, Kisâi ve Halef'in burada durduğunu aktarmaktadır. “لا” geldiğinde “Durma bil onu.” uyarısında bulunarak süratle geçilmesi gerektiğine dair okuyucuyu ihtar etmektedir. “ق” duracağına şam kurralarının durduklarına değinmektedir. “ك” duracağının bir önceki vakfın hükmüne tabi olduğunu “sîn” duracağının da “ك” gibi olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁰

Abdülkerim Efendi, secâvendler bölümünde “ق” ve “قف” duracaklarını kıraat imamlarının okunuş biçimlerine göre isimlendirmektedir. Vakf çeşitlerini gösteren ve kıraat sırasında vakf-ibtidâ durumuna işaret eden rumuzlar Secâvendî²⁴¹(ö. 560/1165) tarafından oluşturulmuş ve Tecvîd ilminde kabul görmüştür. *Kitâbu'l- vakfi ve'l-*

²³⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 45.

²³⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 45.

²⁴⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 46.

²⁴¹ Altıkulaç Tayyar, “Secâvendî Muhammed b. Tayfur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/268.

ibtidâ adlı eserinde söz konusu bu iki rumuzdan “ق” rumuzu için “قد قيل” ve “قيل” ifadelerini “قف” rumuzu için ise “وقفة لطيفة”, “وقفة” ifadelerini açıkça kullanmaktadır.²⁴² Eserini istinsah eden kişi tarafından bu ifadeler yerine rumuz kullanması onların müstakil vakf işareti olarak algılanmasına sebep olmuştur. Konumuzla bağlantısı olan husus ise Âsım kıraati esas alınarak hazırlanan Mushafta “الر”²⁴³, “ق”²⁴⁴, “الم”²⁴⁵, “طس”²⁴⁶, “حم”²⁴⁷ gibi hurûf-ı mukatta’lardan sonra gelen “قف” rumuzu bulunan yerlerde, Secâvendî’nin Kûfe ekolü için vakf-ı mutlak olduğunu söylemesidir. Tahminimizce zamanla bu kavramlarda karmaşa yaşanmış ve “قف” vakf-ı Kûfî olarak nitelendirilmiştir.

Debrelinin, secâvendler konusundaki beyitlerine bakıldığında bu konuyu didaktik şekilde işlemediği görülmektedir. Her birini özetler mahiyette aktarmasının yanında secâvendlerin isimlendirilmesini ve hükümlerini net bir şekilde ifade etmemektedir. Genel üslubu, muhatap aldığı okuyucu kitlesini bazı bilgiler ekleyerek durup geçmesi konusunda uyarmak şeklindedir.

2.5.4.7. Lahn-ı Celî ve Lahn-ı Hafî

Konu hâtıme bölümünde, otuz birinci bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığı iki yanı parantez içerisine alınarak sayfa başına konumlandırılmıştır.

Debreli, lahnın, her okuyucunun bilmesi ve dikkat etmesi gereken önemli bir konu olduğuna işaret ederek lügatte “Ezgili ses” demek olduğunu kıraat ilminde ise “Hata” manasına geldiğini ifade etmektedir. Burada lahnın, ezgili ses manasını Kur’ân’ı güzel ses ile harflerin mahreç, sıfat ve tecvîdine riayet ederek okumak kastedildiğini izah etmektedir. Peygamber Efendimizin “Kur’ân’ı Arabın lahniyle kıraat edin. Ehl-i kitab ve ehl-i fiskın lahnından kaçın.”²⁴⁸ Hadis-i şerifinde Arap lahni kavramından kastedilenin Allah’ın vermiş olduğu sesi güzelleştirip süsleyerek makam ile tilavet etmek şeklinde yorumlamaktadır. Ehl-i kitab ve ehl-i fiskın musiki

²⁴² Ebu Abdullah Muhammed b. Tayfur el- Gaznevî es-Secâvendî, *Kitâbu’l- vakfi ve’l- ibtidâ*, thk. Muhsin Haşim Derviş (Ürdün: Dâru’l- menâhic, 2001), 123.

²⁴³ Hûd 11/1; Yûsuf 12/1; İbrâhîm 14/1; el-Hicr 15/1.

²⁴⁴ Kâf 50/1.

²⁴⁵ el-Ankebût 29; er-Rûm 30/1; Lokmân 31/1; es-Secde 32/1.

²⁴⁶ en-Neml 27/1.

²⁴⁷ eş-Şûrâ 42/1.

²⁴⁸ Ebû Muhammed Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Makdisî, *İbrâzü’l-me’ânî min hurzi’l-emânî* (Dâru’l Kütubu’l İlmiyye, ts.), 204.

kurallarını Kur'ân'a tatbik ederek türlü türlü zor nağmelerle Kur'ân'ın kendine özgü ahengini bozmak sûretiyle karışık bir eda ile okumanın yasaklandığını lakin bu durumun birçok kimsede müşahade edildiğini ifade etmektedir. Bu okuyuş tarzının şer'an yerilip yasaklandığını vurgulamaktadır.²⁴⁹

Abdülkerim Efendi, lahnın, manasını hata olarak alınması durumunda harflerin mahreç ve sıfatlarında, hareke ve sükûnlarda yapılan okuyuş hatalarına denildiğini ve bunun lahn-i hafî ve lahn-i celî olmak üzere ikiye ayrıldığını beyan etmektedir.²⁵⁰

Debreli, lahn-i celînin, harflerin mahrecinde, sıfatlarında veya harfin eklenmesi çıkarılması gibi durumlarda gerçekleştiğini söylemektedir. Medd-i tabînin terk edilmesi halinde kelime eksik kalacağından lahn-ı celînin meydana geleceğini örnek olarak göstermektedir. “أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ”²⁵¹ ifadesindeki üstünlü olan “tâ” harfini ötreli şekilde okunması durumunda hareke ve sükûnlarda değişiklik olacağından yine lahn-ı celînin gerçekleşeceğini söylemektedir.²⁵²

Abdülkerim Efendi, lahn-i hafiye, sıfat-ı ârızalarda yapılan hatalar olarak tanımlamaktadır. İhfâ, iklâb, idgam, tefhîm gibi ârızî sıfatların uygulanmaması durumunda lahn-i hafînin meydana geleceğini ifade etmektedir. Lahnın tecvîd ilminin önemli konularından olduğunu belirterek lahn-i celî ve lahn-ı hafînin çoğu zaman harflerin mahreç ve sıfatlarında meydana gelmesi sebebiyle yapılan yaygın hataları aktarmaktadır.²⁵³

Hemzenin, hızlı okuyuşlarda hafzedildiğine, “إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ”²⁵⁴ kelimesinin “إِذَا جَا” olarak okunmasını örnek göstermektedir. Diğer bir okuyuş hatası olan hemzenin “hâ” harfine meylettirilmesine “مُسْتَهْزِئُونَ”²⁵⁵ kelimesinin “مُسْتَهْزِهُونَ” olarak okunmasını örnek olarak vermektedir. Aynı şekilde “عَلِيمًا حَكِيمًا”²⁵⁶ gibi kelimelerde vakfedilmesi halinde medden sonra hemze ilave etmenin tertil ve tecvîde aykırı aşikâre hata olduğunu beyan etmektedir. Namazda tekbirlerde bulunan hemzenin med edilip çekilmesi durumunda lahn-i celînin meydana geleceğini belirtmektedir. Bütün bu

²⁴⁹ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 47.

²⁵⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 47.

²⁵¹ el-Fâtiha 1/7.

²⁵² Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 47.

²⁵³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 47.

²⁵⁴ el-A'râf 7/34.

²⁵⁵ el-Hicr 15/95.

²⁵⁶ el-Feth 48/4.

hataların Kur’ân’ın kelimelerini değiştirecek mahiyette olması sebebiyle haram işlendiğini söylemektedir.²⁵⁷

Harfler içerisinde “bâ” harfinin okuyuş hatalarına ilk olarak cehr sıfatının gösterilmeyip Farsça olan “pe” harfi gibi telaffuz edilmesini göstermektedir. Söz konusu harf, sükûn halindeyken kalkale etmemek veyahut kalkalede aşırıya kaçıp harfe hareke vermek gibi okunuşlarının hepsinin hata olduğunu ifade etmektedir. Bunları, “رَبِّ” diyecek yerde be harfini pe sesi ile okumak, “سُبْحَانَكَ” kelimesindeki cezimli “bâ” harfini “bu” sesiyle okuyup hareke vermek şeklinde örneklendirmektedir.²⁵⁸

“Tâ” harfinde yapılan hataya, hems sıfatını göstermeyip “التَّحِيَّات” kelimesini “ادَّحِيَّات” şeklinde “أَنْعَمْتُ”²⁵⁹ kelimesini “أَنْعَمَسْ” şeklinde okuyarak “tâ” harfine “dâl” ve “sîn” sesi verilerek okunmasını örnek olarak göstermektedir. “Sâ” harfini peltek okumayarak “sîn” harfi gibi okunmasının hata olduğunu söylemektedir. “تُمْ” demek yerine “سُمْ” diyerek okunmasının açık hata olduğunu ve namazı ifsad edeceğini vurgulamaktadır. “Cîm” harfinin cehr sıfatını belli etmeyip “dâl” gibi okunmasının hata olduğunu ifade etmektedir. “رَجِيمٌ”²⁶⁰ kelimesini “رَدِيمٌ” şeklinde okunmayı örnek olarak göstermektedir. “ح” harfini, “ه” harf gibi okumanın ve özellikle diğer boğaz harfleri ile bir kelimedede bulunması halinde idgamlı okumanın lahn-ı celî olduğunu ve bu tür okumanın namazı ifsad ettiğini vurgulamaktadır. “خ” harfini, “خَالِدِينَ”²⁶¹ kelimesini “خَالِدِينَ” olarak “hâ” gibi okumanın veya sükûn halinde, “يُخْشِي”²⁶² kelimesini “يُعْشِي” olarak “gayn” harfi ile telaffuz etmenin de lahn-ı celî olduğunu ifade etmektedir. “Dâl” harfini sükûn halinde cehr sıfatının hakkını vermeyip “tâ” gibi okumak veya kalkalesini belirgin şekilde yapmamak gibi okuyuşların da lahn-ı celî olduğunu beyan etmektedir.²⁶³

Debreli, yapılan bazı okuyuş hatalarını “hemze” “bâ” “tâ” “sâ” cîm” “hâ” hâ(خ) “dâl” harfleri üzerinden aktarmaktadır. Harflerde yapılan bir kısım okuyuş

²⁵⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 47.

²⁵⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 47.

²⁵⁹ el-Fâtiha 1/7.

²⁶⁰ en-Nahl 16/98.

²⁶¹ et-Tevbe 9/22.

²⁶² Tâhâ 20/44.

²⁶³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 48.

hatalarına yer yer birinci babda değinmiş olsa da özel olarak açmış olduğu bu bab başlığını bu harflerle sınırlı tutmasına herhangi bir açıklama getirmemektedir.

Abdülkerim Efendi, aktarmış olduğu bu okuyuş hatalarını işaret ederek bu durumla karşı karşıya kalınmaması için her müslümanın bilhassa imam efendilerin ve Kur'ân talebelerinin tecvîd ilmini yani mahreç ve sıfat ilmin öğrenmelerinin farz olduğu söylemektedir. Bir kimsenin tecvîd ilmini bilmediğinde veya bilip de uygulamadığında günahkâr olacağını ve bir belde halkının tecvîd ilmini terk etmesi durumunda ise tamamının günahkâr olacağını okuyucuya hatırlatmaktadır. Tecvîdin farziyyetinin kitap, sünnet ve icma ile sabit olması sebebiyle farziyyetini inkâr ederek bu ilmin uygulanmasının gereksiz olduğunu söyleyenin, Allah'ın emrine muhalefet etmiş olacağından küfre düşeceğini tekrardan vurgulamaktadır.²⁶⁴

Debreli, bu görev için vazifelendirilmiş ve ehil olma ünvanını kazanmış hocaların, bu görevi yapıp ilmi anlatmaları, memleketin her köşesinde bu ilmi öğretmede kusur etmeyerek müslümanların ve talebelerin istifadelerine sunmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Ebû Hureyreden nakledilen “Kim bildiği bir ilimden sorulur ve o da bildiği halde gizlerse Allah ahirette o kimsenin ağzına ateşten bir gem takar.”²⁶⁵ hadis-i şerifini izah ederek ehil kimselerin ilmi öğretmede kusur etmeleri durumunda ahirette azaba uğrama tehdidiyle karşı karşıya kaldıklarına dikkat çekmektedir.²⁶⁶

Abdülkerim Efendi, Hz. Ali'nin “Allah kendileri ile alakalı olan hüküm ve emirleri öğrenmelerine dair cahil kimselerden söz almadı. Ta ki ilim ehlinen bildiklerini öğreteceklerine dair söz alıncaya kadar.”²⁶⁷ rivâyetini aktararak ilim ehlinin bildiklerini öğretmemeleri durumunda bilmeyenlerin istese de bir şey öğrenemeyeceğinden Allah'ın öncelikle ilim sahiplerinden söz aldığını sonrasında ise bilmeyenlerin ehline sormalarını emrettiğini beyan etmektedir.²⁶⁸

Debrelinin, tecvîd ilmini bilen kişilere böylesine mesuliyet gerektiren önemli bir görevi icra ettiklerini hatırlatmaktadır. Kur'ân öğretimine gönül vermiş müslümanların yanında kurum ve kuruluşların, kendini muhasebeye çekip memleketin

²⁶⁴ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 48.

²⁶⁵ Ebû Dâvûd, *Kitâbü's-sünne*, 2657.

²⁶⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 49.

²⁶⁷ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-ihyâü'l-et-terâsi'l-arabiyye, 1425), 9/456.

²⁶⁸ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 49.

her karış toprağına ulaşma konusunda gayretlerini artırmaları gerektiğı hususunu düşündürmektedir.

2.5.4.8. Mana Bozulacak Kadar Kur'ân'ı Yanlış ve Hatalı Okuma

Konu otuz ikinci bab başlığı altında ele alınmaktadır. Bab başlığı sayfa akışı içerisinde belirgin olmayacak şekilde konumlandırılmıştır.

Debreli, Kur'ân'da bulunan bir kelimenin, Kur'ân'da örneğı olmayan ve manası uzak olan bir kelimeyle değıştirmenin namazı bozacağını ifade etmektedir. “هَذَا”²⁶⁹ demeyi bu duruma örnek göstermektedir. Debreli'nin, Kur'ân'da bulunan bir kelimenin, Kur'ân'da örneğı olan fakat manası uzak olan bir kelimeyle değıştirilmesinin İmam-ı Azam ve İmam-ı Muhammed'e göre namazı bozduğunu, bazı âlimlere göre ise bozmadığını söyleyerek bu hususta İmam-ı Azam'ın görüşüne katıldığı görülmektedir.²⁷⁰

Abdülkerim Efendi, namaz kılan birinin kıldığı namazın, bir kelimeyi, nefes kesilmesi veyahut unutması gibi gayri ihtiyari durumlarda ayırarak okuması ile âlimlerin çoğunluğuna göre ifsad olmadığını, Şemsüleimme Halvânî'nin²⁷¹ ise aksi fetva vererek ifsad olduğunu aktarmaktadır. Kendisi ise bu hataların kasten yapılması halinde namazın bozulacağını söylemektedir. “الْحَمْدُ لِلَّهِ”²⁷² kelimesini “ال” ve “حَمْدُ” şeklinde ayrılarak okunmasını buna örnek vermektedir.²⁷³

Debreli, bu babda halkın müptela olduğu yaygın okuyuş hatalarını beyan etmektedir. “وَلَا الضَّالِّينَ”²⁷⁴ kelimesindeki “ض” harfinin “ذ” ile okunması, “بِطَّالِمِينَ”²⁷⁵ kelimesindeki “ظ” harfinin “ذ” veya “ض” harfi ile okunması, “فَتَرَضِي”²⁷⁶ kelimesindeki “ض” harfinin “ظ” harfi ile okunması, “حَمَّالَةَ الْحَطَبِ”²⁷⁷ ifadesindeki “ب” harfinin “ت” ile okunması, “الْحَمْدُ لِلَّهِ”²⁷⁸ kelimesinin “ح” harfinin “ه” olarak okunması, “سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ”²⁷⁹ ifadesindeki “ح” harflerinin “ه” ile okunması,

²⁶⁹ el-Mâide 5/31.

²⁷⁰ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 49.

²⁷¹ Kamil Şahin, “Halvânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/383.

²⁷² el-Fâtiha 1/1.

²⁷³ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 49.

²⁷⁴ el-Fâtiha 1/7.

²⁷⁵ el-Cuma 62/7.

²⁷⁶ ed-Duhâ 93/5.

²⁷⁷ Tebbet 111/4.

²⁷⁸ el-Fâtiha 1/1.

²⁷⁹ el-Fâtiha 1/2.

ifadesindeki “ظ” harfinin “ض” veya “ذ” ile okunması, “سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ” deki “ح” harfinin “ه” olarak okunması, “المَغْضُوبِ”²⁸⁰ daki “ض” harfini “ظا\زا\دا\ط” harflerinden biri ile okunması, “الصَّمَدُ”²⁸¹ daki “ذ” harfini “ز” yada “د” harfi ile okunması, “أَعُوذُ” deki “ذ” harfini “ز” yada “د” harfi ile okunması, “التَّحِيَّاتُ” daki “ح” harfinin “ه” ile okunması, “فِي صُدُورِ النَّاسِ”²⁸³ daki “ص” harfinin “س” harfi ile okunması, “ت” ile okunması, “ط” harfinin “ظ” veya “ذ” ile okunması, “فِي تَضَلُّلٍ”²⁸⁴ daki “ض” harfinin “ظ” veya “ذ” ile okunması, “يَدْعُ”²⁸⁵ daki ötreli olan “د” harfinin sükûn ile, “ع” harfinin “ء” ile okunması, “فَعَالٌ لِمَا”²⁸⁶ deki şeddeli “ع” harfinin “ء” olarak okunması, şeklinde vermiş olduğu okuyuş hatalarının yapılmasıyla namazın ifsad olacağını söylemektedir.²⁸⁷

Debreli, “رَبِّ الْعَالَمِينَ”²⁸⁸, “إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ”²⁸⁹, “إِيَّاكَ نَعْبُدُ”²⁹⁰ bu üçünde şeddenden terk edilmesi, durumunda çoğunluğa göre öyle olmasa bile namazın ifsad olmadığını söylemektedir. Namaz kılan kimse bir ayeti bir ayetin yerine okur veya ayetin bir kısmını bir kısmının yerine okumuş olup vakfetmiş ve diğer ayete geçmişse namazın fasid olmayacağını beyan etmiştir. Bu durumda vakfetmeyip vasl ettiğinde mana değişmezse namazın fasid olmayacağını mana değişirse fasid olacağını ifade etmektedir. “كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا”²⁹¹ den sonra “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ”²⁹² yerine “إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ”²⁹³ olarak okunursa namazın fasid olmayacağını, “وَأَنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ”²⁹⁴ yerine “وَأَنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ”²⁹⁵ olarak okunursa namazın fasid olacağını bildirmektedir.²⁹⁶

Debreli, okuyan kişinin, vakfedecek yerde vasl etmesi, vasıl edecek yer de vakfetmesi durumunda mana bozulmadığı sürece namazın ifsad olmayacağını tekrardan vurgulamaktadır. Bunun yanında şart ile ceza, mübteda ile haber, sıfat ile mevsuf arasında okuyucunun nefesinin yetmeyip vasl edemeyerek durmak zorunda

²⁸⁰ el-Fâtiha 1/7.

²⁸¹ el-İhlâs 112/2.

²⁸² el-Fâtiha 1/6.

²⁸³ en-Nâs 114/6.

²⁸⁴ el-Fil 105/2.

²⁸⁵ el-Maûn 107/2.

²⁸⁶ el-Burûc 85/16.

²⁸⁷ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 50.

²⁸⁸ el-Fâtiha 1/1.

²⁸⁹ el-Fâtiha 1/4.

²⁹⁰ el-Fâtiha 1/4.

²⁹¹ el-Kehf 18/107.

²⁹² el-Kehf 18/107.

²⁹³ el-Kehf 18/88.

²⁹⁴ el-Mutaffifin 83/22.

²⁹⁵ el-İnfitâr 82/14.

²⁹⁶ Abdülkerim Efendi, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 50-51.

kalması halinde geriden alarak okuması gerektiği aksi halde vakf-ı kabih olacağı bilgisine yer vermektedir. Harfin, fiilin ve failin üzerinde vakfetmenin de vakf-ı kabih olduğunu belirterek örneklendirmektedir. Vakf-ı kabihlerde geri alınıp okunması halinde vakf-ı hasen olacağını söylemektedir.²⁹⁷

2.5.5. Hâtime

Debreli, hâtime bölümün otuz birinci bab ile başlatmaktadır. Bu bölümde lahn konusu ve yaygın okuyuş hatalarını aktarmasının ardından eserin son kısmında eserini sonuca ulaştıran Allah'a hamd-u senada bulunduktan sonra anne babasına ve hocasına dua etmektedir. Peygamber Efendimize salat-ü selam getirerek şükrünü ifade için meth-ü sena ve münâcâtlarda bulunmaktadır. Allah'tan, kendisi, anne-babası, hocaları, okumak için hazır bulunan kişi, bütün akrabaları için af dilemektedir. Eserini Abdülhamit Han döneminde 1305 senesinde yazdığına dair not düşmektedir.

²⁹⁷ Abdülkerim Efendi, *Mîzânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, 51.

3. SONUÇ

Tecvîd, müslümanların, Kur'ân'ı güzel ve doğru bir şekilde okumalarını gaye edinen bir ilimdir. Kural ve kaideleri zamanla olgunlaşarak ortaya çıkmıştır. Genel konusunu harflerin mahreç ve sıfatları oluşturmaktadır. Lahn, okuyuş hataları, vakf, Kur'ân öğretme ve öğrenme adabı gibi kavramlar da zamanla bu ilim içerisinde kendine yer bulmuştur.

Tecvîde dair kaleme alınan eserler genel olarak öz-muhtasar, manzum-nesir, Arapça-Türkçe gibi niteliklerle değerlendirilebilir. Müellifler veya şârihler, bilgi birikimi, liyakat, bulunduğu coğrafya, dil gibi faktörlerden dolayı çeşitli tarzlarda eserler ortaya koymuşlardır. Bu nedenle farklı ölçüde şöhret sahibi olmuşlardır.

Debreli Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı *Mizânü'l-hurûf* da çoğunlukla nesir tarzı kullanması yanında manzum tarzı da kullandığı görülmektedir. Sarf, nahiv, fıkıh ve kıraat kitaplarından istifade ederek kaleme aldığı bu eserde tecvîd ilminde yer alan çoğu konuya özlü bir şekilde yer vermektedir.

Abdurrahman Karabaşî tarafından Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ve asırlar sonrasında dahi şöhretini korumuş olan *Karabaş Tecvîdi* başyapıt olarak kabul edilmektedir. Üzerinde, *Mizânü'l-hurûf ve şifâü'l-ebdân*, *Şerh-i cedîd-i karabaş*, *el-Virdü'l-müfîd fi şerhi't-tecvîd* gibi şerh çalışmaları yapılmıştır. Bu üç şerh içerik olarak kıyaslandığında benzerlik göstermesi yanında konu olarak en kapsayıcı olanının *Mizânü'l-hurûf* olduğu görülmektedir.

Tezimizin konusunu oluşturan Debreli Abdülkerim Efendi'ye ait *Mizânü'l-Hurûf* adlı çalışma Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemi Sultan Abdülhamit Han zamanında kaleme alınmıştır. Bu eserin sadece Karabaş tecvîdi şerhi olarak nitelendirilmesi eksik bir ifade olmaktadır. *Mizânü'l-hurûf* kitap kapağında “*Tecvîd-i Karabaş şerhi*” olarak nitelendirilmiştir. Her ne kadar bu şekilde nitelendirilmiş olsa da *Karabaş tecvîdi*'nde bulunmayan, lahn, vakf, secavendler, Kur'ân öğretme ve öğrenme adabı, Kur'ân'ı tecvîdli okumanın yararları ve tecvîdsiz okumanın zararları, harflerin mahreç ve sıfatları, müslümanların yaygın okuyuş hataları gibi farklı konuları içerisinde barındırması sebebiyle sade bir şerh çalışmasından öte özlü ve kapsamlı bir tecvîd eseri olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akaslan, Yaşar. Kırâât İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43 (2017): 217-251.
- Akcan, Resul. *İbnü'n-Nâzım ve Şerhu Tayyibet'n-Neşr İsimli Eserinin Metodolojik Tahlili*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Akkirmânî, Halil b. Salih. *Terceme-i Mukaddimeti'l-Cezerîye*. Manisa Kütüphanesi., Manisa İl Halk Kütüphanesi, 100552, 1a-60b
- Altıkulaç, Tayyar. “İbnü'l-Cezerî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20:551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Altıkulaç, Tayyar. “Mekkî b. Ebû Tâlib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28:575-576. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Altıkulaç, Tayyar. “Secâvendî, Muhammed b. Tayfur.”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36: 268-269. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Amasî, Hüseyin b. Ali. *Dürr-u meknûn*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidecizâde bölümü, 291511, 1a-34b
- Atik, M. Kemal. “Ca‘berî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6:527-528. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Aslan, Durmuş. “Ebû Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakanî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvîd Tarihindeki Yeri”. *Turkish Studies* 13/25 (2018): 19-40.
- Avan, Naim. “Şeyh Ahmed Antalyavî'nin Tecvîde Dâir Risâlesinin Tecvîd İlmi Açısından Değerlendirmesi”. *Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/1 (2022): 76-111.
- Bedir, Murteza. “Züfer b. Hüzeyl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44:527-530. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Bostan, Osman. *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kırâat İlmindeki Yeri*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Bostan, Osman. “Mukaddimetü'l-Cezerî'nin Muhtevası ve Metodu”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54 (2023): 185-212.
- Çatal, Adem. *Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi'nin El-Virdü'l-Müfid Fî Şerhi't-Tecvîd İsimli Eseri (İnceleme-Metin)*. Yalova: Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

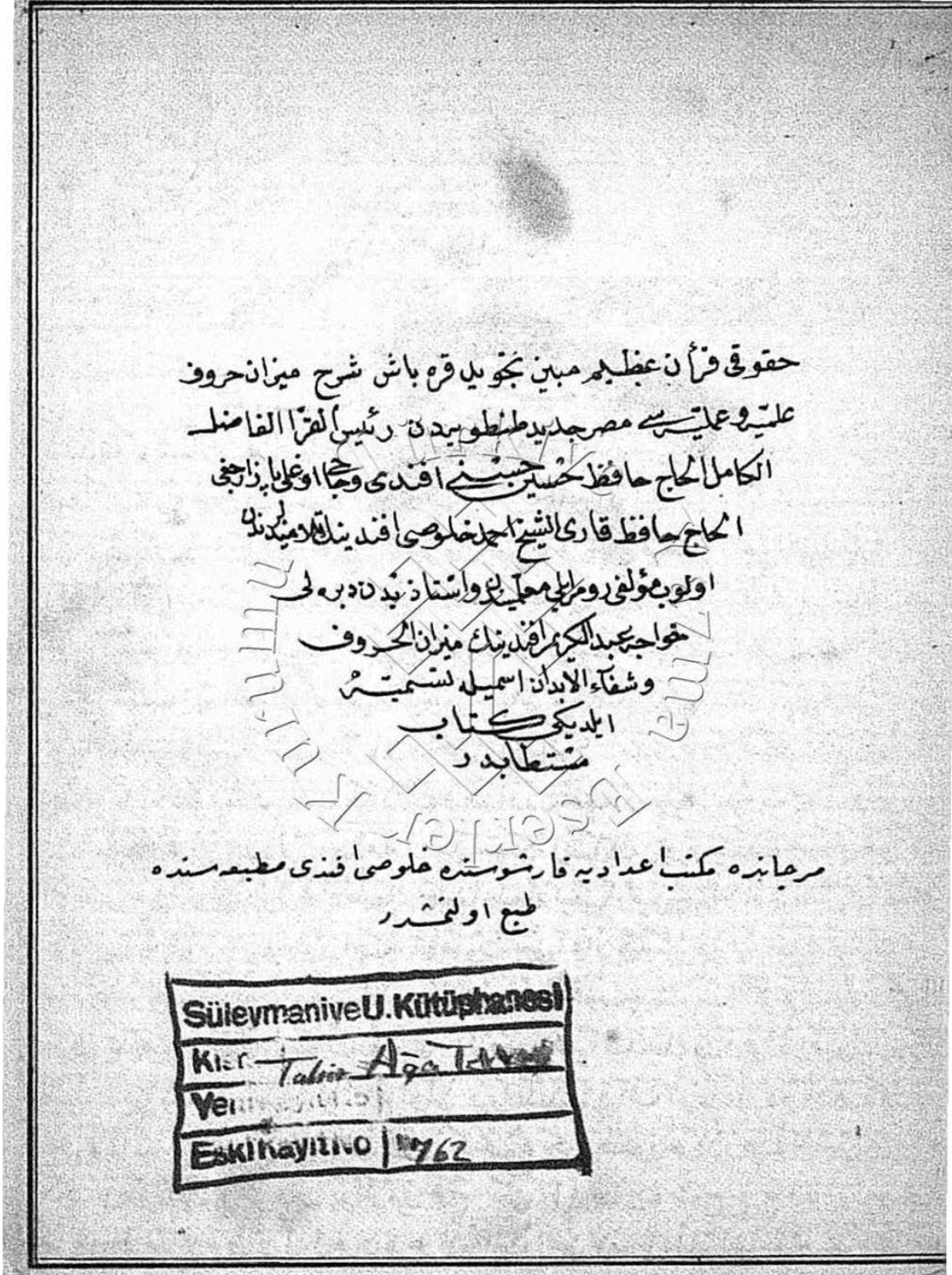
- Çetin, Abdurrahman. *Endülüslü Âlim Ebu Amr ed-Dani ve Kıraat İlmindeki Yeri*. İstanbul : Ensar Neşriyat Yayınları, 2015.
- Çetin, Abdurrahman. “Dâni”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8: 459-461. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur’ân Okuma Esasları*. Bursa: Emin, 16. Basım, 2013.
- Demirbaş, Ali Sait. *İlk Manzum Tecvîd Eseri Olan el-Kasîdetü’l-Hâkânîyye’nin Tecvîd İlmindeki Yeri, Önemi ve Değerlendirilmesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Demirci, Muhsin. “İstiâze”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/318-319. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Doğan Averbek, Güler. “Berlin Devlet Kütüphanesi’nde Bulunan Türkçe Yazmalar”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 24 (2020), 1-40.
- Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân, Dâni. thk. Ğanum Kaddûrî Hamed. Bağdat: Mektebetü’l Dâru’l Enbâr, 1. Basım, 1408/1987.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. es-Sünen. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü’l Asriyye, 1431/2009.
- Efendi, Âsım. *Kâmûs Tercemesi*. 1 Cilt. İstanbul: Bahriye Matbaası, 1305/1887
- Efendi, Debreli Abdülkerim. *Mîzânü’l-hurûf ve şifâü’l-ebdân*. İstanbul: Hulusi Efendi Matbaası, 1326/1908.
- Efendi, Hasan. *Şerh-i Cedîd-i Karabaş*. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 633483, 1a-46b
- Efendi, Hilmî. *Zafer*. İstanbul: Dâru’t-tıbbâ’ati’l-âmire, 1265/1848.
- Efendi, Mehmet Zihni. *el-Kavlü’s-sedîd fi ‘ilmi’t-tecvîd (Tevvîd-i cedîd)*. İstanbul: Dâru’t-Tıbbâ’ati’l-‘Âmire, 1328/1910.
- Eskicizâde, Seyyid Ali b. Hüseyin. Terceme-i dürr-i yetîm. Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi, 372829, 1a-27a
- Gazâli, Ebû Hâmid Muhammed İbn-i Muhammed. İhyâü Ulûmi’d-din. 1 Cilt. Beyrut: Dâru-l Mârifet, ts.
- Gökdemir, Ahmet. *Osmanlı Tecvîd Risâleleri*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 1. Basım, 2020
- Gümüş, Sadrettin. “Radî el-Esterâbâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 387-388. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

- Hüseyni, Şeyhizade Mehmed Esad. *el-Virdü'l-müfid fi şerhi't-tecvîd*. İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1313/1896.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem el-İfrîkî el-Masrî. *Lisânü'l-'Arab*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 3. Basım, 1425/2005.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*. thk. Ganim Kadduri Hamed. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1986.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed Mukaddimetü'l-Cezerî. thk. Eymen Rüşdî Süveyd. Cidde: Dâru Nuru'l-Mektebât, 1426/2006
- İbn Nâzım, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-kırâati'l-'aşr*. thk. Enes Mihre. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000.
- İpek, Ali - Nuhoglu, Güller. "Eski Harflerle Basılmış Türkçe Tecvîd, Usul-i Fıkıh ve Kıraat Eserleri". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4 (2015), 147-157.
- Kurtubî, Abdülvehhâb b. Muhammed. *el-Mûdih fi't-Tecvîd*. thk. Ganim Kaddûrî el-Hamed. Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1442/2020.
- Mağnîsî, Ahmed b. Muhammed. *Terceme-i Cezerî*. İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Âmire, 1. Basım, 1280/1863.
- Makdisî, Ebû Muhammed Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm. İbrâzü'l-me'ânî min hırzi'l-emânî. Dâru'l Kütubu'l İlmiyye, ts.
- Miskîn, Hamza. *Tecvîd-i Edâiyye*. Beyazıt Ktp. Veliyüddin Efendi, 549063, 1a-53a
- Mar'asî, Muhammed b. Ebî Bekr. *Cühdü'l-Mukill*. thk. Sâlim Kaddûrî el-Hamed. Ürdün: Dâru Ammar, 2. Basım, 2008.
- Miskîn, Hamza. *Tecvîd-i Edâiyye*. Beyazıt Ktp. Veliyüddin Efendi, 549063, 1a-53a
- Özbalıkçı, Mehmet Reşit. "Sîbeveyhi". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 37: 130-134. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Özel, Ahmet. "Ali el-Karî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 2/403-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ihyâü'l-et-terâsi'l-arabiyye, 3. Basım, 1425.
- Secâvendî, Ebu Abdullah Muhammed b. Tayfur el- Gaznevî. *Kitâbu'l- vakfi ve'l-ibtidâ*. thk. Muhsin Haşim Derviş. Ürdün: Dâru'l- menâhic, 2001.
- Sîbeveyhi, Ebû Bîşr Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*. 4 Cilt Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 3. Basım, 1408/1988.

- Şahin, Kamil. “Halvânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 383. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Taşpınar, Kadir. “Türkçe Tecvîd Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme -Karabaş Tecvîdi Örneği-”, *Yunus Emre-Mehmet Akif Armağanı Türk Edebiyatı Araştırmaları*, ed. Orhan Kemal Tavukçu - İhsan Safi - Mehmet Sait Çalka - Gülşah Şişman - Songül Karaca - Damlanur Küçükyıldız Gözelce. 1/237-253. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Taşpınar, Kadir. 15. Asırda Yazılmış Türkçe Bir Tecvid Eseri Risâle-i Münciye. İstanbul: Semerkand Yayınları, 1. Basım, 2022
- Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd. el-Müsned. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. 1 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1. Basım, 1419/1999.
- Tetik, İbrahim. *Tecvîd İlmi: Tarihsel evveliyatı, Doğuşu ve Gelişim Süreci*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. “Halîl b. Ahmed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 309-312. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yılmaz, Oğuz. “Diyarbakırlı Şeyhülkurrâ Hâfız Mehmed Efendi ve ‘Nazmu’l-Ehem fî İlmi Tecvîdi’l-Elzem’ Adlı Türkçe Manzûm Tecvîd Eseri”, *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu*, ed. Ufuk Bircan - Aytaç Çoşkun - Mustafa Temel - Pınar Gürhan Kılıç (Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2017, 2/ 1301-1324.
- Yılmaz, Oğuz. “Şumnulu Hâfız Hilmî Efendi’nin Zafer Adlı Türkçe Manzûm Tecvîdi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (2020): 519-538.
- Yüksel, Emrullah. “Birgivi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6: 191-194. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

EKLER

Ek-1. Mîzânü'l hurûf ve şifâü'l ebdân-Kapak

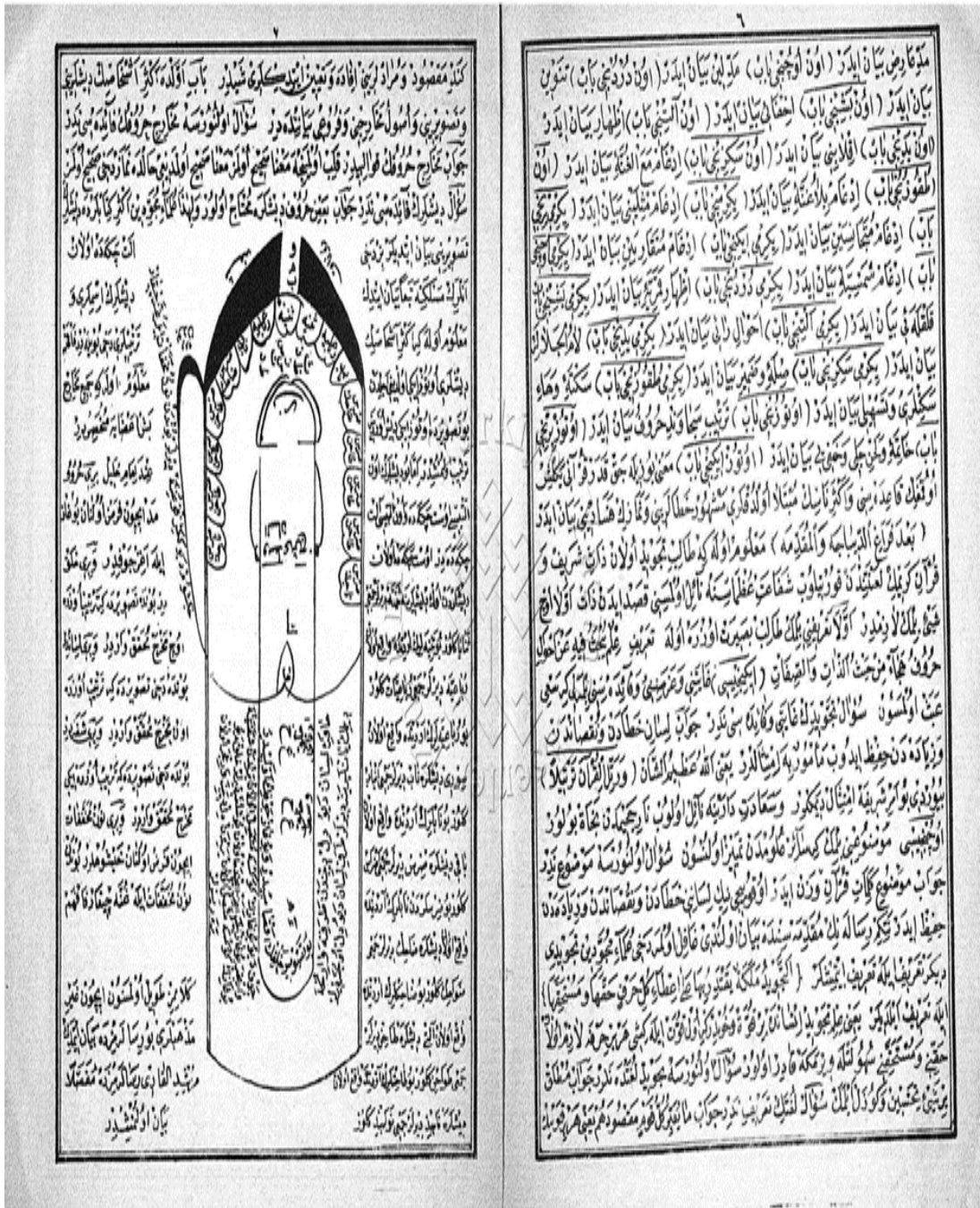

تَحْاجِرُ رَبِّهِ دَكْرًا فَكَذَلِكَ أَهْلًا لَمْ تَرْشِدُوا رَبِّبَانِ دَعَى بَوَاحُكُم مَّعْلُومًا أُولَئِكَ أَمَّا حَاجِرُ
رَبِّهِمْ فَخَرَجُوا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ فَكُنُوا آلَ اللَّهِ عَالَمِينَ سُبْحَكَ يَوْمَ كُنَّا أَوْلَىٰ أَمَّا كَذَلِكَ
مُسْتَكْرَبًا فَكَذَلِكَ دَرَزَ أَمَّا رَسْمُهُ (أَمَا نَا جَا) كَيْدُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ إِنْ أَلْفَ مَوْجِبَةٍ كَسَمِي
لَوْ بِدَرَزَ رَسْمُهُ الْفَلَوُزُ أُولَئِكَ لَمْ يَكُنْ سَوِيكًا لَمْ يَكُنْ دَكْرًا فَكَذَلِكَ دَرَزَ مَوْجِبَةٍ حَقًّا
رَسْمُهُ سَوِيكًا لَمْ يَكُنْ فَكَذَلِكَ (أَبْ ك) أَلَا هَذَا بِحُرُوفٍ حَمَلًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ إِنْ
دَبْدَبَكَ حَمَلًا الْفَلَوُزُ كَمَا كُنْ فَوَلَدَ أَسِيلًا مَنِ فَرَزَ دَرَزَ مَوْجِبَةٍ (فَوَ وَ)
كَيْدُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ شَبَّهَ بِذَلِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ دَرَزَ مَوْجِبَةٍ وَحُرُوفٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَكَذَلِكَ
بَوَاحُكُم أُولَئِكَ (هَمْزٌ بَا نَا كَامِجٌ حَا حَا دَا لَا رَا ذَا بَيْنَ شَيْنَ صَادُ
صَادُ طَا عَيْنَ غَيْنَ قَا فَا فَا كَا فَا لَمْ يَكُنْ وَنَا وَهَا لَمْ يَكُنْ بَا) هَمْزٌ يَرْبُكُ
أَلْفَ بِدَكْرًا حَاجِرُ أُولَئِكَ أَكْثَرُ حَرْفَيْنِ مَذَلِي طَبْعُهُ دَكْرًا أَلْفَ مَقْدَرًا جَيْكَلُزُ *
بَسْمَةً سُبْحَكَ هَمْزٌ دَنَ غَيْرِي أَوْلَىٰ أَوْجِبَ فَطَلَعَ مَذَلِي لَدَرَزَ حَرْفٍ خَفَضَ دَرَكِي بِزَفَرًا
بَعِي أَمَّا إِنْ أَوْلَىٰ حَامِي قَائِدُهُ دَرَزَ أَلْفَ مَقْدَرًا مَذَلُورًا (عَيْنَ اللَّهِ غَيْنَ)
مَذَلِي لَيْسَ دَرَكِي بِهِيَ كَحُرُوفٍ أَلْفَ فَدَرَجِيكَلُزُ نَا كَمِ بَسْمَةً هَمْزٌ وَ
سَلْبَتِ تَحْجَاجِرُ حُرُوفٍ وَصِفَاتٍ حُرُوفٍ تَعْلِيمًا يَدُوبُ يَسِي وَضَدَ دَرَزَ حَوْصًا
قَوَانِ عَطِيَّةً يَوْمُزُ قَوْلُهُ تَعَالَى (وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ) بَعِي جَيْبُ سَنَ قَرَانِ عَطِيَّةً جَوِيدَ
أَلْفَ فَرَاتٍ يَنْ وَجِيدَ أُولَئِكَ أَلْبَدَةُ كَيْتَ فَدَرَا أَوْلَىٰ أَمَّا مَرْبُفٌ سَيِّدُ الْكَلَامِ كَيْتَ قَلْبُهُ
حَضَرَتْ بَدَنِيَّةً أَصْلَهُ حَضَابُ جَمِيعِ أَمْتِهِ تَعَاظُمُ بَدَرِ أَلْبَدَةُ أَمَّا بَدَنِيَّةً أُولَىٰ أَلْبَدَةُ
هَمْزٌ مَوْجِبَةٍ قَرَانِ عَطِيَّةً السَّائِلُ جَوِيدَ يَدُوبُ نَا لَوْ يَنْ خَفَضَ وَجِيدَ دَرَكِي
أَوْلَىٰ قَرَانِ جَمِيعِ وَأَنْشَىٰ إِيْمَانًا فَاسْلَاوُذَ نَدَرَزَ إِسْلَامِيَّةً أَلْبَدَةُ أَكْثَرُ كَانُ مَذَلُورُ *
نَا زَادَ بَرَزِي فَاسْتَدْرَجَ فَرَاتٍ وَتَحْجَاجِرُ حُرُوفٍ وَصِفَاتٍ حُرُوفُهُ رَعَايَاتُهُ حَصُولُ
بَرَزِي أَوْلَىٰ نَجْهَ تَحْجَاجِرُ وَصِفَاتُهُ عُلُوهُ رَعَايَاتُ حَيْدَرُ إِحْصَادُ حَرْفِي خَفَضَ أَوْلَىٰ
قَوَانِ كَيْدًا أَوْلَىٰ حَرْفِي حَامِي أَوْلَىٰ سَهْ كَلَامُ كَامَاتٍ خَلُوهُ مَلَقُ أَوْلَىٰ قَرَانِ لَقْدُ
جَمِيعَتُهُ أَكْثَرُ دَرَزَ قَائِدُهُ جَيْكَلُزُ إِحْرَفَ حَمَلًا وَجَمِيعَ صَفَاتِهِ بِرَارٍ أَوْلَىٰ
أَلْبَدَةُ بِأَحْرَفِهِ كَا حُرُوفًا زَادَ صَفَاتِهِ بِرَزِي دَرَكِي بِرَزِي دَرَكِي دَا وَجَمِيعُ
مَذَلُورُ حَضَرَتْ بِهِيَ كَيْتَ بَاهِرَ سَيِّدُ دَرَكِي أَكْثَرُ أَصَوَاتٍ إِسْكَالٍ هَمْزٌ بَسْمَةً وَتَحْجَاجِرُ

[illegible][illegible]

أَكْمَلَ اللَّهُ حُجَّتَهُ أُولَئِكَ أُولُو الْعَقْلِ وَأُولُو الْفُهُومِ كَمَا كَانُوا فِيهِمْ وَأَكْمَلَ اللَّهُ عَمَلَهُ
 الْعَالَمِينَ تَامًا وَلَوْلَا ذَلِكَ لَفُتِنَ الْغَيْبُ عَنْهُمْ وَحَسَنَ سَعَتُ أُولَئِكَ وَتَوَخَّصَ
 رِيسَالُ بَيْتِ الْحَرَمِ رَجَبٍ شَهْرًا أُولَئِكَ بَنُو إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِدْرِيسَ بْنِ
 قَارِقَ وَاقِعٍ أُولَئِكَ مُؤْمِنُونَ مُؤْتَمِنُونَ وَعَالِيَهُنَّ وَعَالِيَهُنَّ وَأُولَئِكَ السَّيِّدُ الْأَوَّامِ
 وَأُولَئِكَ قَوَائِدُ قُرْآنٍ وَحُفُوفُ قُرْآنٍ وَمَسَائِدُ قُرْآنٍ عَمَّا نَزَلَ مِنْ قُرْآنٍ فَفَرَّقَهُ وَبَيَّنَّهُ
 بِإِصْحَاحِهِ قَوَائِدُ وَأَصْلُ الْخَبَرِ وَبَيَّنَّهُ زَاهِلًا كَيْفَا أُولَئِكَ خَتَمَ كَلَامَهُ فَلْيَذْهَبْ
 وَلَمْ يَجْعَلْ لِي الْإِخْوَانُ أَنْ يَفْعَلَ الْحَالُ وَيُفَوِّضَ إِلَى وَدْعَايَ وَلَوْلَا ذَلِكَ لَاسْتَدَانِي
 بِالْأَعْيُنِ لَخَبَرْتُ لَدَعَا الْإِخْوَانُ أَنْ يَجْعَلَ إِلَهُ الْإِسْلَامِ وَعَلَى اللَّهِ التَّوَكُّلُ لِحَالِ الْوَسْطَى
 اللَّهُمَّ صَلِّ أَفْضَلَ صَلَاةٍ عَلَى أَرْشِفِ خَلْقِكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ

Ek-4. Mizânü'l hurûf ve şifâü'l ebdân-Mahreç şeması

ت تَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ طُغُورُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ رُضَا طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ	ب بَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ طُغُورُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ	١٥ مَرَّةً بَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ سَكْرُودُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ اِصْحَا تَكْرُدْ
ح حَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ سَكْرُودُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ اِصْحَا تَكْرُدْ	ج جَهْلِي صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ طُغُورُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ	ث ثَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ سَكْرُودُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ
ذ ذَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ طُغُورُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ	د دَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ طُغُورُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ	خ خَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ سَكْرُودُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ اِصْحَا تَكْرُدْ
س سَمِكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ طُغُورُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ صَعْبُ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ	ز زَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ اَوَلْدُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ صَعْبُ اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ	م مَرَّةً بَاكُنْ صِفَا تَكْرِيكَ الْاَوَاجِ اَوَلْدُ دُجْهِرٍ شَدَتْ اِنْفِتَاحُ بَيْتُ اِخِي اِنْفِتَاحُ اِسْتِغَا لَهْ رَفِيقِي اَبِي قُرَيْبٍ طُغُورِي اِصْحَا تَكْرُدْ

[illegible]

ش شبنك صفا لك ربك انواع طغور دهمس ركاوت شفق انفتاح استيفاله رفیق الفه قريب تمتد اولك طهوری اصحات بدو	ص صا لك صفا لك ربك انواع اولك دهمس ركاوت صغیر اطباق استيفاله رفیق آینه قریب طهوری اصحات بدو	ض مبا لك صفا لك ربك انواع اولك دهمس ركاوت شفق انفتاح استيفاله رفیق آینه قریب طهوری اصحات بدو
ط طاك صفا لك ربك انواع طغور دهمس ركاوت قلقة انفتاح استيفاله رفیق طهوری اصحات بدو	ظ ظاك صفا لك ربك انواع طغور دهمس ركاوت انفتاح استيفاله رفیق آینه قریب طهوری اصحات	ع عنك صفا لك ربك انواع سكر دهمس ركاوت انفتاح استيفاله رفیق طهوری اصحات
غ غتك صفا لك ربك انواع سكر دهمس ركاوت شفق انفتاح استيفاله رفیق طهوری اصحات	ق قاك صفا لك ربك انواع سكر دهمس ركاوت قلقة انفتاح استيفاله رفیق انفتاح استيفاله رفیق آینه قریب طهوری ذلاقة	ف فاك صفا لك ربك انواع طغور دهمس ركاوت قلقة انفتاح استيفاله رفیق انفتاح استيفاله رفیق آینه قریب طهوری اصحات
ك كاك صفا لك ربك انواع طغور دهمس ركاوت انفتاح استيفاله رفیق آینه قریب طهوری اصحات	ل لاك صفا لك ربك انواع طغور دهمس ركاوت انفتاح استيفاله رفیق آینه قریب طهوری اصحات	م مبك صفا لك ربك انواع طغور دهمس ركاوت انفتاح استيفاله رفیق آینه قریب طهوری ذلاقة

